

Familie van Dorst in Zuid Amerika

19 januari 2003 - 13 Juli 2003

Inhoudsopgave

1	voorbereidingen gezinsreis	1
2	Buenos Aires	7
3	Op reis gezien door Mara's ogen	13
4	Rust in Sierra de la Ventana	15
5	In de bergen (MILA)	21
6	Puerto Madryn en Peninsula Valdez	23
7	Het 'echte' Patagonie	27
8	Het verhaal van Klaas Verwer	37
9	El arte de viajar (door Gaston Waimann)	47
10	Gletsjers	55
11	Het einde van de wereld	59
12	Torres del Paine	67

13	Minicruise met Navimag en chill out in Chiloe	73
14	Duitse kuchen, Zwitserse bergen en zweterige jungle	79
15	Salta, de Andes in vol ornaat	83
16	Gringo-trail	91
17	Cuzco en de Camino Inca naar Machu Picchu	105
18	Afscheid van Zuid Amerika	115

Hoofdstuk 1

voorbereidingen gezinsreis

HET IDEE

Voordat we losbarsten willen we onszelf even introduceren. Wij zijn Marco (36), Ellen (37), Mara (9) en Mila (8) uit Rotterdam. Marco is organisatieadviseur bij MEDE in Houten en Ellen heeft een eigen advies- en trainingsbureau met de naam Moveo. Mara en Mila zitten op basisschool Het Plein in groep 5 en 6.

Ongeveer 1 1/2 jaar geleden besloten we om er in 2003 een half jaar tussen uit te gaan. De bestemming was toen nog niet vastgelegd, maar dat zou in de loop van de tijd vanzelf ontstaan. Na nog wat twijfels en discussies hebben we ons idee in juli 2001 wereldkundig gemaakt aan onze vrienden en kennissen, op het werk en op de school. En sindsdien zijn we aan het voorbereiden, voorgenieten en soms ook al aan het voorzenuwen. Want er komt wel een hoop kijken bij zo'n reis.

HET IDEE VERDER UITWERKEN

Het hoofdbesluit is niet zo'n probleem en ook het bepalen van de bestemming was niet echt lastig. Maar dan begint het pas. Wat voor soort reis gaan we maken? Gaan we rondtrekken? En hoe gaat dat dan met kinderen erbij? En gaan we met openbaar vervoer of kopen we lekker luxe een auto? Willen we kamperen of gaan we in hotelletjes zitten? Gaan we voor rust of voor actie? Allemaal

vragen die in de loop van de voorbereiding naar boven komen en waarover elk gezinslid natuurlijk verschillende denkbeelden heeft. Daarover hebben we best aardig wat discussie gehad. Het doel is natuurlijk om een manier van reizen te kiezen die 'voor elk wat wils' biedt, zonder 'vlees noch vis' te worden.

Duidelijk is dat we niet te veel gaan plannen van te voren. En dat we niet als een gek van het ene hoogtepunt naar het andere gaan rondtrekken omdat alle reisgidsen zeggen dat we daar echt geweest moeten zijn! We willen graag een beetje meer begrijpen van een aantal landen in de regio en uiteraard ook genieten van de mooie dingen die ze te bieden hebben.

PRAKTISCHE ZAKEN

En dan komen de praktische vragen. Wil MEDE meewerken aan een sabbatical van een half jaar en onder welke voorwaarden? Hoeveel geld is eigenlijk nodig en hoe krijgen we dat bij elkaar? Hoe regelen we het onderwijs van de kinderen? Hoe kunnen we ons huis verhuren? Hoe gaan we Spaans leren? En nog talloze andere kleine dingetjes.

Eigenlijk loopt alles redelijk voorspoedig. MEDE vond het idee geweldig en een half jaar onbetaald verlof met terugkeergarantie was snel geregeld. Dan het geld. Tja. We hadden al het nodige gespaard en we moesten nog veel meer sparen. We hebben een pot bij elkaar en dat moet maar genoeg zijn.

SCHOOLZAKEN

Een heel ander verhaal is het onderwijs van de kinderen. De school van de kinderen was enthousiast en bood meteen aan om voor een lespakket te zorgen voor onze dames. We gaan zelf onderwijs geven tijdens de reis. Mara en Mila kiezen daar zelf voor, want ze willen niet blijven zitten aan het eind van het jaar. Dus de school hadden we al mee.

Maar dan de leerplichtambtenaar. Elk Nederlands kind dat de leerplichtige leeftijd heeft, moet op een Nederlandse school staan in-

geschreven en onderwijs volgen. De Leerplichtwet biedt een paar uitzonderingen, maar een sabbatical staat daar niet tussen. Dus vul je een formulier in en licht toe wat je wilt en hoe je het gaat aanpakken en dan afwachten. Het blijkt allemaal niet van zelf te gaan, ondanks het enthousiaste verhaal dat de school er bij geschreven had. De vereniging van leerplichtambtenaren blijkt een afspraak te hebben gemaakt dat aanvragen als de onze met een standaardoplossing worden beantwoord. Je krijgt geen toestemming voor het verlof, maar moet je uitschrijven bij je eigen school en inschrijven bij de Wereldschool (IVIO) in Lelystad. De Wereldschool heeft speciale lespakketten gemaakt voor Nederlanders die in het buitenland verblijven en begeleidt het onderwijs op afstand. Daar zit wel een prijskaartje aan vast van meer dan 3000 euro per kind. Daar schrokken wij van.

Even contact opnemen met de Wereldschool. Onze eigen school wil namelijk zelf een pakket maken en ons begeleiden op afstand, Da's toch veel handiger? Ja, dat vond de man van de Wereldschool ook. En beter ook, want dan krijgen de kinderen gewoon hun eigen vertrouwde lesmethoden. Maar ja, die afspraak van de vereniging van Leerplichtambtenaren. De gemeente wil absoluut geen precedentes scheppen die afwijken van die afspraak, dus men is onverbiddelijk. Maar gelukkig is het hoofd van de afdeling Leerplicht wel gevoelig voor het hele verhaal. Zij verzond de oplossing dat wij ons inschrijven bij de Wereldschool voor een soort minimumtarief (325 euro per kind). Onze eigen school verzorgt dan alsnog te pakketten. Het is een 'bureaucratische' oplossing, maar we zijn er blij mee.

DE ROUTE (IN GROTE LIJNEN)

We hebben voor onszelf een in gedachten. Maar ik zeg er meteen bij dat deze route voor ons absoluut niet heilig is. Het kan best zijn dat we het op een bepaalde plek zo goed naar onze zin hebben dat we er een maand blijven. Of het reizen hangt ons de keel uit. We moeten natuurlijk ook afwachten hoe het allemaal gaat met onze meiden. Tenslotte is reizen behoorlijk vermoeiend en met de bus

helemaal.

Onze reis begint in Buenos Aires. We zijn zeer benieuwd hoe het daar is na alle alarmerende berichten in de kranten. De economische nood zal Buenos Aires zeker niet tot een veiliger en vriendelijker stad hebben gemaakt.

Vanuit Buenos Aires trekken we met de bus zuidwaarts, via kust of pampa naar Peninsula Valdez. Het natuurschoon en de verlatenheid trekken ons enorm. Misschien komt het wel doordat Ellen en ik zijn opgevoed in Zeeuwsch Vlaanderen. Dat is ook vlak, eindeloos en bij het water vaak ruig. Desondanks zal Patagonië toch echt wel another cup of teazijn.

Na Peninsula Valdez gaan we een tijdje bivakkeren in Sarmiento bij Lago Colhue Huap en Lago Musters. Daar wonen vrienden van vrienden. Ze zijn in de jaren vijftig vertrokken uit Nederland en in het uitgestrekte Patagonië gaan wonen. Vanuit Sarmiento willen we een trektocht maken naar de meren en Los Bosques Petrificados.

Volgende doel is de Perito Moreno bij het Lago Argentino. Levend ijs. Wij kunnen ons krakend ijs best voorstellen, hoewel het al lang geleden is dat er in Nederland een lekkere ijsvloer lag. Maar de Perito Moreno is geen ijsvloer, maar een ijsberg, een ijsflat. En hij leeft niet een beetje, hij schreeuwt het uit en krakt voortdurend uit zijn voegen. Althans, dat is wat we ons er bij voorstellen.

Dan is Chili aan de beurt. We willen met de kinderen vanuit Puerto Natales het nationaal park Torres del Paine gaan verkennen. Niet al te lange dagtochten en veel genieten van die prachtige toppen van de Torres.

Plan is vervolgens om met een vrachtboot naar Puerto Montt te varen, dwars door de Chileense fjorden. Vanuit Puerto Montt gaan we een paar weken uitrusten op het eiland Chiloe. Lekker luiëren, beetje wandelen, boeken lezen, website bijwerken, bellen met Nederland.

Na Chiloe willen we langzaam met de trein naar Santiago reizen

en uiteraard ook Valparaso aandoen. Vanuit Santiago steken we de Andes over naar Mendoza om vervolgens noordwaarts te trekken langs de oostkant van dat enorme gebergte.

Bij Salta trotseren we opnieuw La Cordillera de los Andes. Met de trein of met de bus, dat weten we nog niet, maar in beide gevallen is het hoog (6000 meter of zo). En vanuit de hoge bergen komen we aan in de droogste woestijn op aarde. Over extremen gesproken!

Vanuit Atacama trekken we naar Peru, waar Cuzco en Machu Picchu op het programma staan. Vervolgens naar het noorden van Peru en de oversteek naar Ecuador en Galapagos-eilanden. We weten nog niet zoveel van Peru en Ecuador, dus de route is daar nog wat vaag, maar we horen steeds meer verhalen van heel veel mensen, dus dat komt goed.

SPAANSE LES VAN CARLOS

We hebben sinds kort Spaanse les van Carlos uit Buenos Aires. Carlos woont sinds een jaar of zes in Rotterdam. Hij kwam voor de kunst en bleef voor de liefde. Als dat geen Latino is, dan weten we het ook niet meer.

We krijgen les op ons eigen niveau. De kinderen zijn wel begonnen, maar zagen het huiswerk niet zo zitten en haakten al snel af. Ellen en ik krijgen nu ieder apart priveles. Het is heerlijk om weer bezig te zijn met de taal. Ik heb 15 jaar geleden Spaans geleerd in Granada en Leiden. In de praktijk bleek dat toch een beetje sleets te zijn geworden. Maar er ligt wel een solide basis om op voort te bouwen. Kwestie van veel oefenen. Krantje lezen in het Spaans, Spaanstalige films bekijken en veel praten met Carlos. Inmiddels kan ik niet meer naar een Spaans film, of Carlos vraagt me om daar uitgebreid verslag van te doen bij de les. Zo krijgt hij gratis filmrecensies en ik kan me uitleven in het gebruik van de verschillende verleden tijden.

HET IS BIJNA ZOVER

Het is nu echt bijna zover. We zijn alle twee al een tijdje gestopt met werken en dat voelt erg lekker. Daardoor kunnen we ons echt

concentreren op ons avontuur. We vertrekken 19 januari. De tickets zijn gekocht.

We reizen met Iberia via Madrid naar Buenos Aires. Nu onze reis dichterbij komt, beginnen de zenuwen enigzins op te spelen. Zijn we wel goed bezig. Is Zuid Amerika wel de goede bestemming. Allemaal vragen die ons bezig houden en die ook wel eens tot spanningen leiden. Uiteindelijk staan we allebei achter onze plannen en laten we de zenuwen voor wat ze zijn. Het is avontuur en we gaan er van genieten. Met alles erop en eraan. De hoogte- en de dieptepunten. Ik denk dat het er allemaal bijhoort.

Wat erg leuk is, is dat er inmiddels een Yahoo-groep bestaat voor mensen met kinderen die langere tijd op reis willen. Hier treffen we 'lotgenoten' en wisselen we kennis en tips uit. Voor wie wil gaan reizen met kinderen is dit een welkome aanvulling. We zijn nu bezig met de laatste voorbereidingen, de afscheidsfeestjes en allerlei kleine praktische zaken. Het volgende deel van deze serie begint er dus aan te komen en begint in Argentinië. En het leuke is dat we via Carlos, onze leraar Spaans onderdak hebben gevonden voor een paar weken. Bij familie van zijn zus. We worden ook opgehaald op vliegveld en dat doet ons erg goed. Dat is een relaxed begin in een verder toch wel erg drukke wereldstad.

Hasta pronto!

Hoofdstuk 2

Buenos Aires

HET AVONTUUR IS BEGONNEN

19 januari stappen we, uitgezwaaid door een heel peleton geliefden, op het vliegtuig naar Madrid. Iberia heeft gelukkig het beleid dat 'families met kleine kinderen' als eerste het vliegtuig in mogen. Zo gauw je in een vliegtuig stapt begint je avontuur. Zo ook bij ons. Eerst naar Madrid, waar we overstappen voor de transatlantische vlucht in een echte jumbojet. In het vliegtuig zie je al dat Argentinië een zeer gemelleerd bevolkingssamenstelling kent. Alle kleuren en accenten zijn te zien, variërend van Duitsers tot Spanjaarden en Ieren. Het zit allemaal in het vliegtuig en ze hebben duidelijk allemaal een relatie met het land waar we heen vliegen. Na een nacht dommelen, ontwaken we op onze gewone Nederlandse tijd. Buiten is het nog donker, maar weldra zien we vanuit het vliegtuig de zon opkomen. Muy impresionante! Beneden ons zien we het regenwoud van Brazilië, doorkruist door lange meanderende rivieren met namen als Parana en Uruguay. Helaas voor ons is het boven de watervallen van Iguazu geheel bewolkt. Als het mooi weer is moet dit vanuit de lucht een spectaculair gezicht zijn.

BUENOS AIRES

En ineens zijn we er: Buenos Aires. Het vliegveld is veel kleiner dan gedacht. Na een aantal onvermijdelijke rijen, lopen we de volle aankomsthal in. Mila ziet als eerste het bordje met 'Van Dorst' erop.

Het is ongelooflijk! We worden verwacht! Beto, de schoonvader van de zus van Carlos, onze leraar Spaans, ontvangt ons hartelijk en brengt ons in zijn bijna nieuwe Renault Clio naar ons appartement aan de drukke Avenida Juan Bautista Alberdi, die weer parallel loopt aan de Avenida Rivadavia, de langste straat van Buenos Aires. Beto's vrouw Piqui heeft in het appartement een heerlijk ontbijt gemaakt en ontvangt ons hartelijk. De J.B. Alberdi ligt in de wijk Flores, een relatief rustige volkswijk. Beto en Piqui geven mij een rondleiding door de directe omgeving en wijzen me een aantal winkels, internetshops (die je hier op elke hoek hebt) en andere handige dingen.

HET VERKEER

We dachten dat we in Rotterdam wel wat gewend waren, maar het verkeer in Buenos Aires is echt van een geheel andere orde. Er is hier sprake van een werkelijk 'brullend monster', dat eigenlijk nooit ophoudt. Het monster komt in vlagen voorbij, gedirigeerd door de vele stoplichten. Het 'brullende monster' is echt alomtegenwoordig en bedwelmt alle zintuigen. We moeten op straat naar elkaar schreeuwen om ons verstaanbaar te maken. De rookwolken zijn verstikkend en tenslotte is het gewoon heel goed oppassen want de verkeersregels zijn toch wat anders dan in Nederland. Desondanks zien we geen ongelukken. Wel zien we een heel bizar voorval dat Mara in haar dagboek als volgt omschreef: 'Toen we terug met de metro en de bus gingen (vanuit het centrum)zagen we een man die aan de ruitenwissers van de bus hing. Omdat de bus piep klein deukje in zijn auto had gereden. De buschauffeur duwde met de bus de auto aan de kant en de man bleef aan de ruitwischer hangen. Papa zei dat dat echt een man was die in staat is om zijn been er af te laten rijden en daarna de bus aansprakelijk stelt om centjes te verdienen. Er is dus veel gebeurd.'

DE METRO

De metro in Buenos Aires is een pareltje van chique uit vervlogen tijden. De rijtuigen zijn afgewerkt met hout. Je zit op houten

bankjes en in de metro hangen prachtige, Art Deco achtige lampjes. Je kunt er ook nog gewoon een kaartje kopen in plaats van die afstandelijke strippenkaarten van ons. De sfeer in de metro is heel relaxed. Ondanks de drukte. De deuren kunnen al open tijdens het rijden en dat moet bijna wel, want als hij stilstaat heb je bijna geen tijd om uit te stappen of hij vertrekt al weer. Met de metro rijden we direct de stad in naar het zogenaamde 'microcentro', waar alle belangrijke gebouwen en bezienswaardigheden van Buenos Aires zijn.

DE BEZIENSWAARDIGHEDEN

Er is genoeg te zien en te doen in Buenos Aires. Het eerste dat we zien is de Avenida 9 de julio, de breedste straat ter wereld met 16 rijbanen of zo. In het midden staat de obelisk op de Plaza de la Constitucion. Hij symboliseert de onafhankelijkheid van Argentinië van de Spanjaarden. Even verderop vinden we het Teatro Colon, een imposant gebouw waar de grootste sterren van Zuid Amerika optreden. Helaas is het zomerreces, dus we kunnen niet naar een voorstelling. Een rondleiding is wel mogelijk. We bezoeken verder nog de Catedral aan de Plaza de Mayo. De grote bevrijder van Argentinië (en Chili en Peru), De Martin ligt daar begraven, bewaakt door twee mooi uitgedoste soldaten. Het Plaza de Mayo is wat verlaten en oogt een beetje vreemd. Dit is de plek waar de 'dwaze moeders' iedere week demonstreren voor duidelijkheid over hun verdwenen zonen en mannen in de periode van de guerra sucia. Vorig jaar hebben daar ook rellen plaatsgevonden toen de banken de tegoeden van de mensen hadden bevroren. De sporen daarvan zijn nog steeds zichtbaar in de vorm van spetters van gegooide verfbommen. Het nabijgelegen Casa Rosada (het regeringsgebouw) is net een bewaakte vesting, met grote hekken eromheen. Vanuit het centrum lopen we naar het zalig rustige Puerto Madero, het moderne havendistrict. Het heeft wat weg van de Kop van Zuid in Rotterdam. Het 'brullende monster' houdt daar eindelijk zijn mond en dat geeft een onvoorstelbare rust. Heerlijk. In de dokken liggen sierlijke drieschepen afgemeerd. In de verbouwde pakhuizen zijn vele bedrijven

en bedrijfjes gevestigd en aan de overkant in moderne hoogbouw zijn bedrijven als AT&T, ABN-AMRO en het Hiltonhotel neergestreken. Absoluut de moeite waard is ook Tigre. Deze stad ligt 25 kilometer buiten Buenos Aires en vormt de uitvalsbasis voor een heerlijk dagje uit op de uitgespreide delta van de rio Parana en de Rio de la Plata. Men een lancha (kleine varende bus) hebben we een tocht gemaakt over de riviertjes en kanalen. Heel veel mensen hebben hier een zomerhuisje met een eigen aanlegsteiger. Het ziet er een beetje uit zoals je je het binnenland van Suriname voorstelt met de suikerplantages. We zagen een echt Hollands dijkhuisje dat zo bij de Linge weggeplukt had kunnen zijn. Het was gloednieuw en we dachten dat dit wel eens het vakantiestekje van Willem en Maxima zou kunnen zijn. Daarnaast zijn er in de delta vakantieparken aangelegd, waar je een dag of meer kunt doorbrengen. Hoewel dat eng klinkt, is het er heel erg mooi en relaxed. En buiten dat: Een dag zonder het 'brullende monster' is echt de moeite waard.

Daarnaast zijn San Telmo en La Boca, de kunstenaars- en tango-wijken de moeite waard om te bezoeken. En La Recoleta, de begraafplaats waar Eva Peron rust.

DE MENSEN

Wat we tot nu toe hebben gezien is een en al gastvrijheid. In elke winkel waar we komen en ik iets vraag komen mensen er bij staan en maken een praatje. Natuurlijk kennen ze Nederland. Het land van Maxima. Iedereen heeft de bruiloft op tv gezien en iedereen heeft met Maxima meegehuild bij Adios Noino. De familie Zorreguieta staat hier als zeer goed bekend en niemand beschuldigt haar vader van medeplichtigheid aan de Guerra Sucia. De Porteos (zoals de mensen uit Buenos Aires genoemd worden) vinden het heel erg leuk dat buitenlanders op bezoek komen en interesse tonen voor hun land. Ze voelen zich behoorlijk eenzaam door de economische situatie en ze realiseren zich dat Argentinië op dit moment in het buitenland een erg slechte pers heeft. Het zijn trotse mensen. Erg Europees ook. Je hebt hier niet het gevoel in een ander continent

te zijn. Regelmatig komen we mensen tegen die Nederlands tegen ons zouden kunnen gaan spreken, maar ze blijken dan toch Argentijns. Niet voor niets wordt Buenos Aires de meest Europese stad ter wereld genoemd. Het is een prettige mix van alle culturen uit de oude wereld met het makkelijke van de nieuwe wereld.

DE ECONOMIE

De huidige economische toestand laat duidelijke sporen na in het straatbeeld. Zaken die kapot gaan (b.v. stoepen, vuilnisbakken, bushokjes, bankjes etc.) worden niet gerepareerd. Verder zijn er veel mensen die dingen verkopen op straat, variërend van portemonnee's, armbandjes, kapstokken en poloshirts tot plastic zakken per stuk, batterijen en snoepjes. Anderen verzamelen in karretjes oud papier, lege flessen en andere spullen van waarde en tussendoor bedelen ze regelmatig. In de metro delen mensen kaartjes uit waarin ze de deplorabele toestand van hun familie omschrijven en verzoeken om een bijdrage. Veel winkels zijn gesloten of staan op het punt om te sluiten. De voorraad is vaak beperkt. Voor de banken staan vaak lange rijen mensen om hun spaartegoeden of salaris op te halen. Heel veel mensen maken van de situatie gebruik en bieden aan om goud te kopen (compro oro). De mensen die echt geld nodig hebben, worden zo van hun sieraden afgeholpen. Naast de armoede zie je natuurlijk ook de rijkdom die mensen hebben of gehad hebben. De sfeer is vreemd. Je ziet dat mensen het heel goed gehad hebben in Buenos Aires dat in alle opzichten een welvarende, moderne stad is geweest die lijkt op steden als Parijs en Madrid. Maar intussen is de flair er uit. Volgens oma Lucia (87jaar oud) was het nog nooit zo slecht geweest in Argentinië (in haar geval Buenos Aires). Mensen moeten vechten voor hun bestaan en het is vaak vergane glorie. Ik las in een tijdschrift dat de werkloosheid 21,5daar de verborgen werkloosheid bijneemt (en die zie je heel duidelijk overal) dan komt het cijfer uit op 40nog groter in Buenos Aires en omgeving dan in het hele land. En dat zie je op straat. Ondanks alles is het ongelooflijk dat een stad als Buenos Aires in deze omstandigheden nog functioneert zoals zij functioneert. Want

alles doet het. We hebben water, licht, gas, je kunt telefoneren, de bussen en de metro rijden, de cafe's zijn open. En er is hoop. We hoorden dat de situatie niet meer verslechterd is sinds eind 2001, toen la correlita (bevriezen van de banktegoeden) werd uitgevaardigd. Bovendien heeft het IMF inmiddels een lening aan Argentinië goedgekeurd. Dus: The only way is up!. Laten we het hopen voor al die vriendelijke Argentijnen.

NEDERLANDSE LES IN BUENOS AIRES

Vanaf de eerste dag hebben onze meisjes ons gevraagd om les te krijgen. Ze vinden het heerlijk. De lessen geven hen houvast in de grote verwarring waarin ze terecht zijn gekomen. Ze vinden het prachtig om sommetjes te maken en taallessen te doen. Het is voor hen een bekende routine in deze vreemde wereld. Ze zijn zelfs fanatiek. Tegelijk genieten ze echter zichtbaar van wat we hier allemaal meemaken. Het is bestlastig om de methoden precies te volgen. Af en toe passen we ze aan zoals wij denken dat goed is en aan de omstandigheden. We hebben bijvoorbeeld de laatste paar dagen hitte-vrij gehad: Het was bijna 40 graden! Inmiddels zijn de dames zo ver dat ze ook openstaan om Spaans te leren. Iedere dag komen er weer wat woordjes bij en beginnen ze een beetje te babbelen. Eerst alleen nep-Spaans, maar zo langzamerhand begint het ergens op de lijken.

Hoofdstuk 3

Op reis gezien door Mara's ogen

WAKKER WORDEN

Om 6 uur ging de wekker. De meesten van ons waren al uit bed. Ik stond onder de douche en Mila las een stripboek. Mama en papa deden hun best om uit bed te komen. Toen mama hoorde dat de douche vrij was, kwam ze haar bed uit. Papa was al druk bezig om te kijken of we alles bij hadden. Als we het niet bij hadden, dan haalde hij het van de waslijn.

Toen mama uit de douche kwam, dekte ze de tafel samen met papa. Ik zat in de keuken een boek te lezen. En Mila zat met haar duim in haar mond aan tafel. De tafel was gedekt en we gingen eten.

AFSCHEID NEMEN VAN BUENOS AIRES

Na het eten vulde mama een fles water voor onderweg en papa keek of we alle bij hadden. We hadden alles bij! We gingen aan tafel zitten en luisterden naar het 'brullende monster'. 'Ik zal blij zijn als we in de bergen zijn' zei mama. Maar ik dacht dat we Buenos Aires wel zullen missen. Jiiiiiiiiing! Dat is de bel. Beto staat voor de deur om de sleutels te krijgen. Mama en papa praten met Beto. Na een tijdje horen we weer jiiiiiiiiing! De remise (soort taxi) staat voor de deur. We nemen afscheid van Beto en stappen de auto in.

DE REIS

Veel heb ik niet over de reis te zeggen. We zagen vooral gras, af en toe wat water, lange uitgestrekte maisvelden en koeien.

Heel vaak hadden we tankpauze. Dan gingen we naar de WC en strekten we onze benen. Een keer ging er iets mis en moesten we naar een garage. Weet je wat we toen zagen? Hele lieve poesjes. Ze waren heel klein. Als we in Nederland zijn, krijg ik ook zo'n klein poesje. We moesten verder rijden. WE zagen flamingo's. Het was grappig om te zien hoe ze in het water stonden. Maar de auto scheurde er voorbij. Het landschap veranderde in bergen. We waren er bijna. In het dorpje waar ons hotelstond, moesten we vragen waar we moesten zijn. Eindelijk stonden we voor ons hotel: La Perlita!

SIERRA DE LA VENTANA

Zo heet ons dorp. Het is hier heel leuk en mooi. De eerste dag hebben we uitgerust en zijn we aan het einde van de dag gaan zwemmen. Daarna hebben we het dorp op de fiets bekeken. Daarna zijn we in een restaurant gaan eten. Toen zijn we ons bed in gedoken.

De volgende ochtend werd ik niet wakker van toeterende auto's, maar van fluitende vogels en blaffende honden! Die dag gingen we een berg bewandelen. Het was een zware tocht. Mama was na de helft moe en verhit en ik ben met haar terug gelopen. Mila en papa gingen wel verder naar het riviertje.

Toen mama en ik beneden kwamen, kreeg ik een ijsje. En kocht mama water om ons een beetje op te frissen. Na 2 uur of zo kwamen papa en Mila. We aten nog sandwiches en toen zijn we naar huis gelift. Toen hebben we wat gedronken op een terras en zijn we naar huis gelopen. Nu zitten we in de tuin te leren. We hebben ook net mate gedronken. En hebben de foto's bekeken. Je hebt hier alles!

Hoofdstuk 4

Rust in Sierra de la Ventana

RUSTGEVENDE BERGEN

Na het drukke stadsleven in Buenos Aires, geven de bergen van de Sierra de la Ventana precies de rust die we zoeken. Na een lange reis van 750 km met de remis (soort taxi) vanuit Buenos Aires naar Sierra, zien we de bergen al van ver opdoemen. Dat is ook logisch, want vanaf de hoofdstad naar het zuiden zie je alleen maar pampa, pampa en nog eens pampa. En de pampa dat betekent plat. Het verschil met de pampa in de rest van het land, is dat het hier gaat om de pampa humeda, ofwel de natte pampa. We zien dus veel vennetjes en meertjes. En dus ook ontzettend veel watervogels. Reigers, ooievaars, flamingo's en veel vogels die we niet bij naam kennen. En dat afgewisseld met koeien, koeien en nog eens koeien. En velden met mais, graan en andere gewassen. Hoe zo gaan er mensen dood van de honger in Argentinië? Dat is niets anders dan politiek. Na de beelden van de van de honger omgekomen kinderen in Tucuman is het IMF over de brug gekomen. Zou er een verband zijn? In ieder geval zien wij met eigen ogen dat Argentinië gewoon een rijk land is, als het gaat om voedsel. Sterker nog, Argentinië is een netto-exporteur van voedsel.

RUSTGEVENDE MENSEN

Niet alleen de bergen zijn rustgevend. Ook de mensen veranderen als je Buenos Aires verlaat. Het tempo zakt met minimaal de

helpt. Geen opgewonden stadsgedoe meer. Geen angstig rondkijkende mensen meer die bang zijn om bij de geldmachine beroofd te worden. Geen cartoneros (kartonverzamelaars) meer. Wat een rust. Wat niet verandert, is de herkomst van de mensen. Ze komen nog steeds uit alle hoeken van de wereld en dat zie je ook aan ze. Zoals Bruce Chatwin het aangeeft in zijn boek 'In Patagonie': De geschiedenis van Argentinië kun je lezen in het telefoonboek. Pak vijf namen in willekeurige volgorde en je kunt de herkomst van de bevolking aflezen. Ze komen uit Italië, Spanje, Nederland, Duitsland, Oekraïne, Polen, Syrië (zoals bijvoorbeeld ex-president Menem) en vele andere landen. De laatste stroom vormen de Zuid-Oost Aziaten, zoals de Koreanen. In Sierra de la Ventana zien we een groep die we in Buenos Aires nog niet hadden gezien. Mannen met keppeltjes en vrouwen met een soort gebreide zak rond het haar. Het zijn Joden. Ik wist dat er een flinke Joodse gemeenschap was in Argentinië, maar tot nu toe had ik ze nog niet gezien. Hier dus wel. Ze onderscheiden zich door de haardracht. Of ze wel of niet geaccepteerd zijn in de samenleving weet ik (nog) niet.

De mensen op het platteland stralen een zalig gevoel van vertrouwen uit. Zelfs de porteos (inwoners van Buenos Aires) die hier rondlopen komen volledig tot rust en laten de stress van zich afglijden. Mensen zijn open en zoeken ook contact. Binnen de korste keren spreken mensen ons aan. In de winkels, op straat. Zelfs bij de politie kennen we inmiddels mensen. Als we op straat lopen is het net of we hier al jaren wonen. Met sommigen is het contact vluchtig, maar met een aantal gaat het veel verder en trekken we intensief op. We hebben hier al meer mensen goed leren kennen dan bij al die vakanties in Spanje en Frankrijk. Ligt het aan dit land of ligt het aan ons? Het zal wel van twee kanten komen.

RUSTGEVENDE GEWOONTEN

Een van de gewoonten van de Argentijnen is het drinken van mate. Mate drinken heet hier 'matear'. Daar heb je een aantal dingen voor nodig. In de eerste plaats een mate. Dat is een beker, die meestal

gemaakt is van een uitgeholde kalabas, maar ik heb ook mates gezien van uitgeholde koeienpoten, koeienhoorns, hout, keramiek, plastic en glas. Ik heb zelf een kalabas gekocht. Het tweede attribuut is de bombilla. Dat is een soort rietje met een theezeefje aan het eind. Meestal zijn ze van metaal, maar ook die heb ik van plastic, riet, bamboe en hout gezien. Het derde en meest essentiële attribuut dat je nodig hebt zijn de matekruiden (yerba de mate). Ook die heb je alle soorten en maten zoals de thee in Nederland.

En dan kan het gebeuren. Je vult de kalabas tot de helft met yerba de mate. De bombilla zit er dan al in. Dan gooi je er heet water op (liefst niet kokend). En dan kun je gaan lurken. Je kunt het in je eentje doen, maar veel leuker is het om met een groepje mate te drinken. De mate wordt dan steeds opnieuw gevuld en gaat rond als een joint. En iedereen drinkt uit dezelfde bombilla. Geweldig. Je hebt bittere (amargo) en zoete (dulce) mate. De zoetekouwen gooien er flinke scheppen suiker bij of honing. Zonder suiker is het eerst even doorbijten, want mate is behoorlijk bitter, maar als je eenmaal gewend bent aan de smaak is het heerlijk. Maar vooral de gewoonte is geweldig.

Een andere gewoonte is om een asado te maken. Dat is hier een nationale sport (nog meer dan in Spanje). De Argentijnen maken op grote barbecue's een groot vuur met vers hout. Als het vuur uit is en de resterende kool knoerheet, dan gaan er halve koeien en kippen op het vuur. Ook dat doe je het liefst met een hele groep. In het restaurant kun je ook je eigen prive-BBQ'tje krijgen (parilla). Het vlees wordt dan sissend opgediend.

RUSTGEVEND WANDELEN IN DE SIERRA DE LA VENTANA

In de Sierra ligt het Parque Provincial Ernesto Tornquist. Dat is een prachtig gebied om te gaan de wandelen. Het park bestrijkt een flink deel van de Sierra de la Ventana. Dat is een oud gebergte (ouder dan de Andes). De sierra was eerst een gat in de zee. Daar is toen een hoop sediment afgezet. Toen de bodem daaronder beweek, ontstonden de bergketens. Bij het uit elkaar drijven van de

continenten, is de Sierra in tweeën gebroken. Het andere deel ligt in het Zuid-Afrika.

De hoofdattractie is de Cerro de La Ventana. Een berg van 1380 meter hoog, met op de top een ventana (ofwel een raam), waardoor je naar het dal kunt kijken. De wandeling er naar toe gaat over 10 stations. Bij bewolking of onweer mag je niet naar boven. Overdag wordt het flink heet, dus de beste tijd om te gaan lopen is 's ochtends vroeg. De klim naar station 1 is pittig. Hetzelfde geldt voor het stuk van station 5 naar 7. Ook 9 en 10 stijgen flink, maar zijn korter.

Naast de wandeling naar de Cerro, kun je kortere wandelingen maken naar Los Pelitones (een soort kleine vennetjes) en de Garganta Olvidada (een kloof die in de winter een wilde rivier is waar een waterval naar beneden klatert). Verder kun je excursies met een gids maken naar de Garganta del Diablo en naar de grotten van het park.

Alle wandelingen zijn de moeite waard. De natuur is prachtig. In het park zijn zo'n veertig unieke soorten planten en evenveel dieren. Wat je hier veel ziet zijn wilde paarden. Deze hebben de herten en de plaatselijke lama-soort (de guanaco's) bijna verdrongen. Maar gelukkig hebben wij de mazzel gehad om ze allebei te zien. Hoewel er in het hele park nog maar 9 guanaco's zijn, hebben wij ze verschillende keren gezien en een paar keer op 10-15 meter afstand. De parkwachten kregen de tranen in de ogen bij het zien van de filmpjes die ik had gemaakt. Zo vaak zien ze die beesten namelijk niet meer. Naast de guanaco, herten en wilde paarden, heeft ook de adelaar hier zijn domicilie gevonden. Maar ook gordeldiertjes, slangen, bergkikkers, salamanders, de vos (zorro) en vele andere dieren zijn hier te vinden. In het museumpje van het park zijn ze uitgesteld.

PAARDRIJDEN EN REIZEN

De Argentijnen staan uiteindelijk bekend als gauchos, het Spaanse woord voor cowboys. Het zijn dus uitstekende paardrijders. Bijna

iedereen rijdt hier paard en je kunt ze makkelijk huren. Wij zijn al mee geweest met een 'cabalgata', een tocht op paarden. Ieder zijn eigen paard. Gelukkig zijn ze flink mak, maar toch kun je ze sturen. Ik ben zelfs in galop over de velden gelopen. Heerlijk. En niet eens jaren paardrijles nodig op een suffice manege. Het paardrijden geeft een immens gevoel van vrijheid.

Met onze gids en begeleider Gaston, bouwen een speciale relatie op. Hij is verslaafd aan reizen en is erg geïnteresseerd in andere mensen die reizen. Daarnaast wil hij graag schrijven. En om die reden wil hij ons graag interviewen over onze beweegredenen en ervaringen tot nu toe. En hoe het is om met de kinderen te reizen (b.v. school). Als hij zijn interview heeft uitgewerkt stuurt hij het op en zal ik het ook op deze website plaatsen. Het kernwoord in het interview was ook weer vrijheid. Om te doen en laten wat je wil, niet te hoeven werken. Je eigen leven vormgeven. Pas als je de vrijheid proeft, realiseer je hoe gebonden je kunt zijn in het dagelijkse leven. Reizen zet alle zintuigen op scherp. Uiteindelijk gaat het vooral om het gevoel dat je krijgt bij de mensen en het leven dat ze hier leiden. De omgeving (bergen, zee, kerken en noem maar op) is uiteraard van belang, maar is toch van ondergeschikt belang.

Deze ervaring is bijzonder rustgevend.

Hoofdstuk 5

In de bergen (MILA)

ZOMAAR EEN DAG IN DE BERGEN

Het is ochtend. Lekker lang uitslapen en dan naar de supermarkt. Heerlijk dat je zomaar kan oversteken. Effe kijken waar de internetwinkel is. Aha, ja, daar om de hoek. En nu de bakker. Aha, ook om de hoek. En nu alleen naar de supermarkt. De straat uitlopen en de hoek om. Makkie. En dan weer naar huis. Bij de bakker werkt een mevrouw en die heeft hele waterige ogen. En nu alleen nog mama uit bed halen en we kunnen eindelijk eten.

Papa, we gingen toch informeren of we kunnen paardrijden?. Oh ja, dat gingen we doen he. Naar de winkel om te vragen of we paard kunnen rijden. Si, klaro, morgenavond. Vandaag lekker een rustdag. Lekker naar het zwembad. Heeeel kkkkkkkoud wwwwwater. Brrrrrr! Nu maar snel mijn kleren aan doen. Brrr. Voor de eerste keer uit eten! Leuk. Maar ik ben wel hardstikke moe dus lekker slapen!!

PAARDRIJDEN

Heel zenuwachtig. Ik zit op het paard en nu iedereen! We gaan eindelijk. Op het eerste moment hebben de paarden van Mara en mij al ruzie. Ik ga bij een meneer op het paard en Mara bij een mevrouw en zo gingen we, de hele tocht. We zijn een keer gestopt om wat water te drinken. Maar daarna gewoon doorgegaan. Toen

we klaar waren, gingen we nog wat drinken en eten met mensen die we hebben leren kennen bij het paardrijden. En daarna lekker slapen!!

BERGWANDELING

We moesten er al vroeg uit. Al om 6 uur. We gingen een bergtocht maken, ik samen met papa. We gingen met busje naar het begin van de wandeling en we kwamen mensen tegen van het paardrijden. We waren vrienden met ze geworden. We gingen samen naar de Cerro de la Ventana. We waren een slangetje tegen gekomen. Hij was vijf centimeter lang en niet dik. En we zijn ook 5 hagedissen tegen gekomen. Toen we bij het 9'ste station waren, waren we er bijna. En bij 10 waren we er. We gingen lekker zitten!!!!!!

We maakten heel veel foto's van ik en papa bij het gat (de ventana, red. papa). We gingen weer naar beneden. Georgina hielp me heel goed. Toen we weer bij station 2 waren, waren we er bijna. Ik had ze het woord 'rustig' geleerd. Toen we bij station 1 waren, waren we er bijna. Toen ging Andres heel hard en viel en toen zij Georgina 'RUSTIG!'. Toen we beneden waren, toen gingen we ons uitschrijven en we reden met de auto weer naar huis. Toen ik thuis was, kreeg ik een cadeautje en papa ook. Het was een teisjurt van de shera de la Ventana. Ik was heel moe en ik ging lekker slapen!!!!!!

NOG EEN BERGWANDELING

We gingen wandelen naar een zwembad van 8 meter diep. Toen we bij het zwembadje waren, toen ging een ander meisje het eerst er in en toen ging ik en toen ging ik nog een keer en toen ging Mara ook. Toen gingen we weer terug. Toen we teruggingen, kwamen we herten tegen. We liepen. He, he, we zijn er. Ik ga weer met de auto terug naar huis. En toen ik thuis was, werden we geïnterviewd. Papa ging praten. Maar Mara en ik gingen lekker slapen!!!!!!

Hoofdstuk 6

Puerto Madryn en Peninsula Valdez

OP REIS

Uitgezwaaid door onze vriend Gaston van het toeristenbureau van Sierra de la Ventana verlaten we het dorp. Wat een goede tijd hebben we hier gehad, maar het avontuur lokt en we zijn benieuwd wat we in het Zuiden zullen treffen. We reizen met de nachtbus naar Bahía Blanca en vandaar uit naar Puerto Madryn. De nachtbus is een zeer comfortabele manier van reizen. De stoelen kunnen helemaal omlaag en je hebt zelf een klein voetenbankje tot je beschikking. Uitgerust komen we dan ook 's ochtends aan in Puerto Madryn. Gelukkig worden we onderweg beschermd door Nuestra Señora de Lujan, die in allerlei tempeltjes vereerd wordt met flessen water.

PUERTO MADRYN

Puerto Madryn is een klein stadje aan de Atlantische Oceaan. Het is hier redelijk toeristisch en daar moeten we even aanwennen. Voor het eerst treffen we dan ook niet-Argentijnse toeristen, voornamelijk Europeanen: Engelsen, Duitsers en vanochtend zelfs een groep Nederlanders. In ons hotelletje maken we kennis met Harald, een Volendammer, die al 17 jaar in Bern woont en ook een half jaar rondreist door Latijns-Amerika. Nu we hier verblijven voelen we ons een stuk minder exclusief. We zijn even toeristen onder de

toeristen.

PENINSULA VALDEZ

De toeristen in Puerto Madryn komen vooral voor Peninsula Valdez. Dit schiereiland van 100 bij 70 km is een natuurgebied met eindeloze droge pampa. Hier begrijp ik pas wat grootgrondbezit betekent. Het eiland heeft enkele grote boerderijen, de zogenaamde estancia's met een enorme oppervlakte. Tijdens onze tocht op het eiland met een minibusje zien we vele dieren: kleine zeer wollige schapen, guanaco's, kleine struisvogels genaamd Nandu's en de Mara.

Jullie begrijpen dat wij een bijzondere belangstelling hebben voor dit diertje. De Mara is een haasachtig beestje op hoge pootjes met een mooi rond kontje, waar in de breedte een wit streepje overheen loopt. De Mara leeft altijd in een koppel en is zeer trouw aan haar of zijn partner. Ze kunnen echt niet zonder elkaar en voor de Mara geldt dit heel erg letterlijk: Als er een van het stel sterft, gaat de ander ook spoedig dood. We begrijpen waarom onze Mara zich zo hecht aan mensen en altijd zo trouw en eerlijk is. Dat hoort nu eenmaal bij een Mara.

TOTUMDIER

Toch is het niet haar totumdier, zoals Mara dat noemt. Dat is een dier dat qua eigenschappen helemaal bij je past. Ik heb mijn totumdier echter wel ontdekt op Peninsula Valdes: De lobos. Je hebt lobos marinos (zeeleeuwen) en lobos elefantes (zeeolifanten).

De prachtige rotsachtige kust is het leefgebied van honderden zeeleeuwen en zeeolifanten. De olifanten liggen te zonnen op de rotsen, die een soort zwembadjes vormen. In kleine groepjes liggen de lobossen bij elkaar, soms lekker tegen elkaar aangevleid, een andere keer kiezen ze wat meer de ruimte. Ze wentelen zich om, krabben een keer op hun lijf, gooien wat zand op hun rug, tillen hun kop op, slaken diepe zuchten en leggen hun kop dan weer neer op het strand of in een klein plasje water. Als ze al dat zonnen zat zijn, nemen ze een verfrissende duik in de wilde golven van de oceaan.

Ook favoriet is het spelen met hun kleintjes. Eindeloos laten ze zich van de rotsen het blauwe water in glijden, waarop de kleintjes ook het water in plonsen. Het gespetter en geplons wordt van de kant van de moeder begeleid door een luid gebrom, dat wel wat weg heeft van het starten van een oude Puch. De kleintjes produceren een wat hoger geluid.

EEN WEEKJE LOBOSSEN

Wat een verrukkelijk leven. Ja, dat lijkt met wel wat om een weekje hier tussen de lobbossen te spetteren en plonsen, daar kan geen sauna of beautyfarm tegen op.

PINGUINS, PINGUINS EN NOG EENS PINGUINS

Met onze vriend Harald zijn we met een huurauto naar Punta Tombo gereden. Dat was een gewaagde onderneming, want het had de dagen daarvoor flink geregend. En aangezien we over de ripio moesten rijden, was het zeer de vraag of we Punta Tombo wel zouden halen met ons Fiatje. De eerste vijf kilometer moesten we ploegen door diepe moddergroeven, maar daarna was de weg bijna als de snelweg van Rotterdam naar Delft, bij wijze van spreken. Na een tocht van ongeveer 100 kilometer over de ripio arriveerden we bij Punta Tombo en het was niet voor niets geweest. Overal waar we keken zaten pinguins. Tussen de bosjes, op het strand, op de rotsen, op de weg. Ongelooflijk. Ze komen daar om de te broeden en te ruien. Het is een grote kraamkamer met in totaal 500.000 dieren!

En wij lopen er gewoon lekker tussen door. Ze trekken zich helemaal niets van ons aan en waggelen gezellig van het ene holletje naar de ander. Op de koffie of de mate of voor andere zaken. Samen met de zeeolifanten en de zeeleeuwen is dit absoluut het meest spectaculaire dierenleven dat we ooit hebben mogen aanschouwen. Hoewel we helaas geen orka's en dolfinen hebben kunnen zien, was Península Valdez voor ons een geweldige natuurervaring, die we iedereen willen aanraden.

Hoofdstuk 7

Het 'echte' Patagonie

OP ZOEK NAAR HET 'ECHTE' PATAGONIE

Puerto Madryn was ons basiskamp de afgelopen tijd. Een gezellig stadje, vol toeristen uit alle windstreken. De voornaamste attracties liggen ver buiten Puerto Madryn zelf in de vorm van Península Valdez en Punta Tombo. En het gaat vooral om de waanzinnige natuur die je daar aantreft.

Vanuit Puerto Madryn trekken we naar het zuiden om het niet toeristische of 'echte' Patagonie te ontdekken. Wat zou dat zijn, het 'echte' Patagonie? Qua landschap hebben we het typische Patagonie al redelijk ontdekt. Dat is namelijk plat, schaars bedeed met eigenlijk alles: planten, mensen, schapen, bomen, wegen. Noem maar op, maar schaarste is toch eigenlijk wel het kernwoord als je het hebt over Patagonie. Het enige wat wel in enorme mate aanwezig is, is ruimte en uitzicht. Zoveel zelfs dat je je er klein door voelt.

Er zijn zeer weinig wegen die door Patagonie lopen. En nog veel minder die ook nog eens geasfalteerd zijn. De norm hier is een weg van ripio ofwel gravel of grint. En ook die verschillen nog in kwaliteit. Op Península Valdez waren de ripiowegen dusdanig dat je er met een vaart van 80 km meestal lekker kon rijden. Op de meeste wegen zijn de keien echter zo groot dat je het wel uit je hoofd laat om 80 te gaan rijden. Dat is erg gevaarlijk en slecht voor je auto.

Het echte Patagonie staat wat mij betreft dus vooral voor leegte, ruimte en schaarste. En dat alles begeleid door 'mate, wind en schapen' zoals ook de titel luidt van de doctoraalscriptie van onze vriendin Claudia Marinelli. Zij bestudeerde 14 jaar geleden het leven in het dorp Sarmiento aan de hand van de persoonlijke geschiedenissen van de vele immigranten die daar wonen. Het beeld dat zij schetste over Sarmiento is tot op de dag van vandaag geen spat veranderd. Alles wat zij toen schreef, komen wij nu precies zo weer tegen. Via Claudia verblijven wij nu in Sarmiento bij de familie Verwer, dezelfde familie waar zij 14 jaar geleden te gast was.

DE FAMILIE VERWER

Toen we aankwamen in Sarmiento, stapten we de woning van Hendrik Verwer binnen. Dat beeld zullen we niet meer vergeten. Hendrik, bijna 95 jaar oud, blind en gebogen, zit aan de eenvoudige keukentafel, gekluisterd aan de radiocassetterecorder die Hollandse meezingers uit de jaren '50 en '60 speelt. Hij begroet ons enthousiast, voor iedereen een dikke zoen. De oude man wordt verzorgd door zijn pleegdochter Norma en een aantal hulpen. Het huis hangt vol met posters uit Nederland.

Hendrik Verwer scheepte in april 1950 met zijn familie in naar Argentinië, omdat ze daar melkers vroegen om te werken op een boerderij. Het leven in Schoorl (Noord Holland) werd achter gelaten en het avontuur begon. Hendrik vertelt de hele tijd verhalen uit vervlogen tijden. Met veel smaak vertelt hij over de tijd in Nederland, maar ook in Patagonie. In Schoorl hadden ze een boerderij, maar in de zomermaanden verkochten ze ijs dat ze maakten van de melk van de boerderij. Die zaak liep eigenlijk heel erg goed. Het oude huis is inmiddels ook een cafe annex ijswinkel geworden. Hendrik geniet erg als hij vertelt over zijn 'ijstijd'. Hij heeft eigenlijk nergens spijt van, behalve dat hij geen ijs is gaan verkopen in Argentinië. 'Dan was ik nu miljonair geweest', vertelt hij verschillende keren. Verder horen we veel verhalen over de oorlog, de overtocht naar Zuid Amerika en natuurlijk over het leven op de chacra. Over de

oorlog vertelt Hendrik veel. Dat houdt hem nog steeds bezig. Een van de verhalen is dat hij koningin Wilhelmina heeft leren kennen op de boot van Nederland naar Engeland, nadat de Duitsers Nederland bezet hadden. Hendrik heeft volgens eigen zeggen de koningin diverse malen gesproken, ook daarna nog in Engeland. Hij kon generaal worden, maar daar had hij toen geen trek in. Zijn actieve diensttijd bracht hem wel in de Sahara en in Tjetsjenie.

Rode draad door alle verhalen is dat Hendrik voortdurend moet lachen. Hij herinnert zich vooral leuke dingen en heeft zijn gevoel voor humor in het geheel niet verloren. De jonge hulp, Maria de los Angeles, krijgt ook regelmatig een dikke zoen van de oude snoeperd en dan moet hij erg lachen.

Hendrik kwam met zijn vrouw Wilhelmina (inmiddels overleden), zijn zoons Henk (ook overleden) en Klaas (67, gepensioneerd olieindustriewerker) naar Sarmiento en begon daar te melken op een chakra (boerderij). Het beloofde huisje was nog lang niet af en dus moest er erg geïmproviseerd worden. Op de boerderij stond je tot je knieën in de modder. Na enkele jaren kochten de Verwers een eigen chakra en verkochten hun waar overal in de omgeving. Henk de oudste zoon zocht zijn geluk in de buurt van Buenos Aires als vrachtwagen- en busondernemer. Toen de zaken slecht liepen ondermeer door een dodelijk ongeluk dat hij met de bus veroorzaakte, ging hij uiteindelijk terug naar Nederland. Klaas, de andere zoon, hield het ook niet uit op de boerderij en ging in de olieindustrie werken. Zijn levensverhaal is te lezen in deel 8 op deze website.

Intussen hadden de Verwers zich ook ontfermd over Norma, een Mapuche-meisje van 3 jaar dat ernstig verwaarloosd was door haar ouders en in het ziekenhuis van Sarmiento beland was. Norma woont nog steeds bij haar vader en spreekt perfect Nederlands en Spaans. Zij verzorgt haar oude vader (ook toen ze nog getrouwd was, woonde ze bij haar vader) en heeft haar lot geheel en al verbonden met Sarmiento. Ze werkt er voor het lokale radio- en TV-station en is bestuurder van de plaatselijke bibliotheek. Verder is ze zeer

actief op het terrein van de bescherming van de cultuurschatten in de omgeving van Sarmiento. En dat zijn er veel. Haar speciale aandacht gaat uit naar de dinosaurusresten die hier gevonden worden in de heuvels bij het dorp. Norma is een schat van een mens dat ons met open armen ontvangt en ons alle hoeken van het dorp en zijn omgeving laat zien.

Het verhaal van de Verwers is kenmerkend voor Sarmiento en feitelijk voor Patagonie en misschien wel zelfs heel Argentinië. Het is het verhaal van een migrant die huis en haard verlaat en naar een leeg en verlaten land toe gaat, waar niets van zelf gaat. Het leven is er hard, er moet 'veel worden gewerkt voor weinig' zoals Hendrik zelf aangeeft. Het is een gevecht. Tegen het barre klimaat, dat zeer hard is met hitte, wind, sneeuw en extreme kou. Tegen de moeilijk bewerkbare grond. Tegen de leegte, de eenzaamheid. En er is ook veel tegenslag. Dat hoort bij de verhalen van de migranten. Maar uiteindelijk hebben zij een leven weten op te bouwen dat zij met hun eigen bloed, zweet en tranen hebben gemaakt.

SARMIENTO EN OMGEVING

Sarmiento is in 1897 'ontdekt' door Pietrobelli, een rondtrekkende ingenieur die later in Comodoro Rivadavia olie ontdekte terwijl hij naar water zocht. Sarmiento is gelegen aan de smeltrivier de Senguer, die de meren Lago Musters en Lago Colhue Huapi voedt. Een goede plek dus om een dorp te stichten, want de rest van de pampa is immers een droge woestijn.

Inmiddels wonen er zo'n 8.000 mensen in Sarmiento en omgeving, maar in het begin woonde er alleen een aantal indianen (Mapuches en Tehuelpes). Daarna kwamen er schapenboeren die estancias stichten en kleine boertjes die een chacra opbouwden waar wat koeien werden gehouden en groenten en veevoer verbouwd. Het dorp heeft de typische Argentijnse opbouw met rechthoekige quadras, met laagbouw. Er zijn kerken, een prachtig parkje, een museum, bibliotheek, vliegveld, hotels, internetzaken. Alles wat je nodig hebt is er wel te krijgen. Er is zelfs een Engels theehuis, waar

je heerlijke thee kunt krijgen met wel 10 soorten gebak.

In de omgeving van Sarmiento tref je dus de rivier en de twee enorme meren aan. Lago Musters is inmiddels de waterbron van de stad Comodoro Rivadavia aan de kust geworden. Daar wonen 140.000 mensen. Ten zuiden van Sarmiento liggen de beroemde bosques petrificados, waarover later meer. In het oosten vind je in de bergen van San Bernardo een overhangende rots met 5.000 jaar oude tekeningen van de Tehuelce- en Mapuche indianen van handen (Alero de las manos pintadas). Met de tekeningen van de handen gaven de indianen hun ziel over aan hun god. Toen wij er waren, waren ook de pers en de directeur van de het toerismebureau uit Sarmiento aanwezig. Een onverlaat uit het dorp had namelijk zijn naam gekrast over de handen heen. Uiteraard leidde dit tot een kleine cultuurrel, waarover ook de mening van de Hollandse toeristen werd gevraagd, die later werd afgedrukt in de krant (El Patagonico). Overal om Sarmiento heen tref je grote en kleine estancias (schapenboerderijen) en chakras (akkerbouw- en melkvee-bedrijven) aan. Daar worden regelmatig enorme barbecues of asados gemaakt.

Een andere attractie van Sarmiento zijn grotten in het vulkanisch gesteente. Deze grotten kun je bezoeken onder begeleiding van een gids. Als echte speleologen doken we met helmen en zaklamp het duister in. Overal lagen afgekloven botten van guanacos. Aan het eind van de tocht lag een berg papiertjes waar alle bezoekers sinds lang een bericht voor het nageslacht achterlieten. Hoewel er geen indrukwekkende stalactieten en stalacmieten te zien zijn, is het vulkanisch gesteente al interessant genoeg evenals het gekristalliseerde zout dat in grote hoeveelheden tegen de stenen muur zit. En verder is het gewoon ontzettend spannend om daar te klauteren en te tijgeren door het miljoenen jaar oude vulkaanstof.

Vanuit Sarmiento kun je westwaarts naar Rio Mayo en Esquel rijden, door een prachtig berggebied heen. Aan de weg liggen verschillende prachtige, verstilde dorpjes zoals Facundo. Dit dorp ligt verscholen in de vallei van de Rio Senguer. Eigenlijk is het meer

een canyon in de meseta, die ineens voor je de diepte in gaapt.

BOSQUES PETRIFICADOS

Misschien wel de grootste attractie van Sarmiento zijn de Bosques petrificados. Letterlijk zijn dat versteende bossen. Ze zijn miljoenen jaren geleden ontstaan door een aantal toevalligheden. In de eerste plaats ontstonden de Andes. Hierdoor kwam er weinig regen meer vanaf de Stille Oceaan in Patagonie, dat vroeger geheel bedekt was met regenwoud, zoals in Brazilië. De bossen stierven langzaam af. Daarnaast zijn er destijds door de bewegingen van de aardplaten vulkanen ontstaan. De uitbarstingen van deze vulkanen gingen gepaard met grote asexplosies. De vulkaanas bedekte de gevallen bomen en zette door zijn chemische samenstelling een versteningsproces op gang. De bomen raakten in de loop van de eeuwen bedekt met sediment dat werd aangevoerd met de zee die destijds tot midden Patagonie kwam. De versteende bomen werden zo goed geconserveerd. Eeuwen later kwamen ze weer tevoorschijn als gevolg van het terugtrekken van de zee en de daaropvolgende erosie van de gebergten. En het resultaat is verbluffend. Complete bomen liggen er, maar dan versteend. En honderdduizenden takken en houtsplinters, maar dan van steen. En ze liggen in een waanzinnig mooi berglandschap dat uit verschillende kleuren bestaat door de verschillende grondafzettingen en gesteenten die in de loop der eeuwen zijn ontstaan (Cerro Colorado).

Even verderop ligt de Valle de la Luna. Daar waan je je letterlijk op de maan. Het landschap is wit van kleur en zo ver het oog reikt, zie je door het modderige zand gevormde afgesleten bobbels. Ze verschillen in hoogte, maar sommige zijn echt hoog. Vanaf de toppen heb je een waanzinnig uitzicht. We voelen de wind die zo bepalend is voor Patagonie en voor het ontstaan van dit landschap om ons heen gieren. We hebben een lange wandeltocht gemaakt door het gebied en komen tegen zonsondergang weer aan bij de ingang van het park. Binnen een half uur zien we het landschap veranderen van blauw-geel in goud, paars en dieprood. Onvergetelijk.

ASADO

Een typisch Argentijnse gewoonte is het maken van een asado. En zeker op plekken waar veel chakras en estancias zijn gebeurt het vaak. Wij hebben dit in Sarmiento ook mee mogen maken. Zo'n asado wordt bij iedere speciale gelegenheid gehouden. In ons geval was dat de verjaardag van de dochter des huizes, Sonia Kreisler. Bij de asado gaat meestal een lam of een schaap aan het spit, maar soms ook worstjes of kippen. Maar altijd een heel lam of een heel schaap, geen stukjes zoals bij ons. Het spit is kruisvormig en wordt schuin in de grond gestoken, voor een vuur. Het schaap staat dus rechtop voor het hete vuur. Gedurende twee tot drie uur moet het vlees om en om langzaam roosteren. Als het klaar is moet je het vlees eigenlijk zelf afsnijden met een mes. Als je dat niet hebt, doet iemand het voor je. Het is de bedoeling dat je een klein stukje brood neemt waar je het vlees mee kunt beetpakken. Niet te veel brood, want het gaat tenslotte om het vlees. Tegenwoordig zijn er ook vaak salades die je direct uit de schaal eet, maar het is een nieuwerwetsigheid, die eigenlijk het zicht op het vlees beperkt. Een echte asado bestaat uit vlees (bijna een kilo per persoon), brood en rode wijn. Gemiddeld verorbert een Argentijn jaarlijks 57 kilogram vlees! Er staat niet iedere dag vlees op het menu, maar als er vlees gegeten wordt, dan gebeurt het ook goed.

OLIE EN WELVAART

Zoals al eerder gezegd is de streek rond Comodoro de olieput van Argentinië. Daar wordt het grootste deel van de olie en gas gevonden. Door zo'n 7 grote maatschappijen. Als je Comodoro nadert vanuit het noorden over de ruta 3, zie je al de eerste ja-knikkers en een grote opslaghaven van ruwe olie. Vanuit Comodoro wordt alle olie met tankers afgevoerd naar Buenos Aires om geraffineerd te worden.

Als je de weg naar Sarmiento neemt kom je vanzelf op de meseta del Castillo. Daar staat het werkelijk helemaal vol ja-knikkers en boortorens. Alle vervoer en bedrijvigheid die je ziet, staat in het

teken van de oliewinning en het vervoer ervan. Veel mensen vinden hun werk in de industrie of er omheen. Norma bijvoorbeeld heeft een vrachtwagen die ruwe olie ophaalt bij de afgelegen putten (pozos) waar geen leiding naar toe ligt en die aflevert bij de verzamelpunten. Klaas, de halfbroer van Norma en jongste zoon van Hendrik Verwer heeft bijna zijn hele werkzame leven in de olie gewerkt. Het grootste deel was hij betrokken bij de reparatie van putten. En Jorge, de man van Sonia Kreischer rijdt met een enorme vrachtwagen de mobiele boor- en reparatieinstallaties van de ene put naar de andere, het hele jaar door.

Hoewel de olieindustrie zo'n belangrijke plek inneemt, valt hij in het weidse Patagonie in het niet. De industrie valt niet echt op en 'vervuilt' het uitzicht niet. Sterker nog, het levert een afwisseling op in het anders zo monotone landschap. Vroeger was de winning zelf een vieze aangelegenheid. Met de nieuwe technieken is dat zelfs tot een minimum beperkt. Op het oog althans. Veel verder heb ik niet kunnen kijken.

Een belangrijk effect van de olie is in ieder geval dat Comodoro behoorlijk welvarend is. Ondanks de crisis leven de mensen hier nog in redelijke welvaart. Op 23 februari vieren we samen met de bevolking de verjaardag van Comodore dat een paar jaar jonger is dan Sarmiento. Parades door de stad en aan het strand worden bloemen in zee gegooid, begeleid door het toeteren en fluiten van de boten. Aan het strand liggen een paar viskotters aangemeerd. De hele middag vinden er optredens plaats van lokale grootheden, waaronder El Vasco Salaberry en zoons. 's Avonds treedt de Argentijnse mix van Andre Hazes, James Brown en Jody Bernal op. Hij heet Ricky Maravilla, is gekleed in een knalrood pak en brengt bovenop de boxen het publiek in vervoering. Een keer valt hij van de box af, maar dat is zijn gewoonte. Er staan altijd mensen om hem heen om hem op te vangen.

DE GESCHIEDENIS VAN HENDRIK EN NORMA VOLGENS MILA:

”Het verhaal van Hendrik Verwer.

Hendrik Verwer is een Hollandse man. Hij woont in een heel groot huis. Op een dag hoorde hij dat er melk nodig was. En hij pakte de boot van Nederland naar Argentinië om in Sarmiento te gaan melken (de koeien). Dus hij was op de boot. En op de boot was er een hele grote storm. Hij was heel bang geweest.

Toen hij in Sarmiento was, had hij heel veel problemen met de belasting. Maar hij kocht een chacra. Het was een hele grote chacra, maar hij werd nietgoed meer betaald en ging weg, weg van de boerderij. ”

”Het verhaal van Norma Verwer.

Hendrik heeft Norma aan een paal gevonden ehij nam haar mee (Norma werd ondervoed). Toen bracht hij haar naar het ziekenhuis. Toen vroegen de mensen van het weeshuis of Hendrik Norma wou hebben. Dat wou Hendrik wel en hij nam haar mee uit het ziekenhuis. Hendrik zorgde goed voor Norma en Klaas (zijn zoon). Nu is Hendrik 95 jaar en Klaas 67 en Norma is 43. Norma zorgt nu heel goed voor Hendrik. En Hendrik kan geen Spaans meer. Ze hebben ook een paar werkers. Hendrik kan niet meer zien en hij kan ook haast niet meer lopen. Maar voor de rest is het allemaal goed met de familie. ”

Hoofdstuk 8

Het verhaal van Klaas Verwer

EMIGRATIE NAAR ARGENTINIE

Hieronder neem ik - met zijn uitdrukkelijke toestemming - letterlijk het levensverhaal op van Klaas Verwer, de jongste zoon van de familie Verwer. Hij heeft het in 1998 geschreven na zijn pensionering.

DIT IS ONS VERHAAL VAN ONZE EMIGRATIE NAAR ARGENTINIE

In zo half van het jaar 1948 myn moeder laz een advertentie in de krant om te emigreren nar Argentinie, en vroegen werkmensen om in de landbouw en de veebedryf te werken. En myn vader wou naar het buitenland gaan, zo na de moeyluke tyd zo na de 2a wereldoorlog. Eerst was hy van plan geweest om naar Australie te emigreren maar een buurman was teruggekomen en praten zo slegt van daar van Australie dan wilde myn vader daar niet naar toe gaan wand die buurman had gezegt dat je daar heel slegt werk kon krygen. Dus toen heeft myn moeder de aanvraag gemaakt om naar Argentinie te emigreren. Er ging een lange tyd overheen vor dat we een Visa kregen voor te kennen emigreren naar Argentinie. Toen ging er een jaar voorby dat we een berigt kregen van een contract om in een boerdery van ongeveer 40 melk koeien te gaan werken voor 20verkoop en dat bedryf had zon 200 hectaren land, dus myn vader dacht natuurlyk dad het een hele grote boerdery was. En het was in Sarmiento zo'n ongeveer 2000 km zuidelyk van Buenos Aires, wy

hadden geen idee waar dad was, toen die tyd keken we op de landkaart om te zien waardad ken wezen en op de kaart van Argentinië was de zuidelykste stad alleen maar Bahia Blanca. Dus met veel overleg werd dan besloten om naar Argentinië te gaan emigreren.

Ik ben Klaas Verwer de jongste van de familie van vier personen ik was toen 14 jaar oud, myn vader Hendrik Verwer gy was toen 42 jaar oud, myn moeder Wilhelmina Clacina Snickers zy was toen ook 42 jaar ouds, en myn broer Henk Jan Verwer hy was toen 16 jaar oud. Ik was toen die tyd op de Ambacht school voor het eerste jaar voor Electricityd te leren en ik had niet zi veel zin om mee te gaan, maar ja ik kon ook niet alleen agter blyfen.

Op 14 april 1950 gingen we aan boord van de boot Codoba van de Dodero lyn in Amsterdam. We waren maar 14 Hollandes die naar Argentinië gingen emigreren.

Eerst ging de boot naar Hamburg Duitsland en daar kwamen zo ongeveer 140 Duitse emigranten aan boord, dar na gind de boot naar Espanje eerst naar Bilbao en daan na naar Vigo ,daar kwamen meer dan 400 mensen aan boord, en van daar naar Lisboa Portugal.

Daar na zyn we over gevaren tot naar Brasil Rio de Janeiro en Santos, dar na Montevideo Uruguay, met me kaar 22 dagen varen kwamen we op 6 May in Buenos Aires aan. Toen moesten we weel in Buneos Aires blyfen want der was geen verbinding te krygen voor door te reizen naar het zuiden, Toen zyn we een week in het hotel gebleven dat was toen het Splendid Hotel zo voor het Luna Park (sporthal annex boksring: Redactie) toen hebben we meer boks buiten gezien als de bezoekers binnen in.

We zyn toen met een kleine boot mee gegaan, van de Anonima lyb Importadora y Exportadora van Patagonie, de boot zyn naam was Austuria, maar hy vaarde onder het water als der boven, want we mochten voor 3 dagen de kuit uit want de golfen gingen aldoor over het dek. En toen kwamen we de eerste haven van Patagonie binnen dat was Puerto Madryn en dan konden we er weer een beetje lopen

en voor het eerst op de grond van Patagonie en dat was wel erg vreemd om te zien. In het jaar 50 waren der maar een paar huizen in Puerto Madryn by de haven en daar al vlak by waren der al van die rachitos, dat had een hele lage indruk gegeven.

De volgende dag gingen we weer verder met de boot naar Comodoro Rivadavia waar we de 20 May aan kwamen, maar de boot kon daar niet aanleggen daar was geen wal, dus werden we afgezet met bakkie aan de takel op een flet die dan naar de kust vaarde. Myn moeder was daar zo van geschrokken dat ze helemaal van streek was. Zo kwamen we dan in Comodoro aan, en het had toen wel veel geregend dat komt meer in de May maand voor toen was der zo veel modder dat je haast niet kon lopen in de straten.

De vader van onze baas kwam ons afhalen dat was gelukkig, want hy kon Afrikaans praten en wy konden geen woord Spaans. De volgende dag gingen we met de trein zo een soort Autovia naar Sarmiento dat was zo'n 160 km reizen ongeveer 4 uur lang de reiz daar naar toe. En daar was niet veel te zien al die kale heuvels en vlaktes.

Toen eidelyk kwamen we dan in Sarmiento aan na zo'n lange reiz daar had het ook veel geregend (dad gebeurt haast noot hier, maar toen die tyd kwam het mer voor) toen stond de weg helemaal vol met water dat je nergens door kon reiden met de auto. Gelukkig de baas Viviers had zo'n vragtwagen met 4 wiel aandryf, maar hy moest ook wel een heel eind om reiden om by de boerdery te kennen komen.

Gelukkig de baas kon ook goed Afrikaans praten daar door konden we wel goed klaar komen met de taal dat was een groot voordeel, wand we konden nog geen woord Spaans spreken dat heeft wel meer dan een jaar geduurt voor dad we ons konden redden met de taal, en myn vader en moeder helemaal niet, die hebben het nooit goed geleerd. We kwamen toen aan op de boerdery, en we wisten niet wat we zagen. De schuur waar ze de koeien molken was van rouwen stenen gebouwd en met een rieten dak en je kon niet lopen van de

modder je ging tot je knieën in de modder en het water stroomde zo maar naar binnen, der was geen goeide afvoer dat het water weg kon lopen.

Ja myn vader had van het Emigratie burou informatie gekregen van alles wat er zou zyn, maar dat was zeker van een of ander van uit de Provincie van Buenos Aires, want van het klimaat en veel andere dingen had niks geen vergelyking van dat in Patagonia, en nog minder van Sarmiento. Der zou ook een huis zyn om te wonen maar die waren ze nog aan het verbouwen, want het was een klein huisie dat ze zouden verbeteren. Het eenigste wat goed was ze molken wel met de machine, maar dat was nog maar voor een korte tyd, want de meeste koeien waren daar nog niet aan gewent, en dan moest je ze namelken met de hand dat er geen melk achter bleef, zo han myn vader ons geleerd want ik wist niet veel van de boerdery af, daar moest ik nog van leren maar ik had daar niet veel zin in.

Toen kwam de winter aan en het wert erg koud, en ze hadden aan onz gezegd in de informatie dat het daar weining zou vriezen, maar het begon te vriezen dat we gaten in ys moesten hakken voor dat de koeien daar in konden water drinken.

En het duurde ongeveer 3 maanden voor dat het huis klaar was, en toen kwam het voorjaar toen wert het beter, maar in het voorjaar is er altyd veel wind. De opbrengst ging goed want toen wy begonnen was de productie zo ongeveer 250 liters melk en na drie maanden hadden we zo'n 400 liters.

Maar de betaling aan onz ging iedere keer op agter, wy hadden een contract voor 20paar keer verhoogt maar de baas had niks gezegd aan myn vader en daarom kregen ze ruzie en ook over de agterstallige betaling en toen zyn we weg gegaan na zo'n anderhalf jaar. Toen zyn we op een andere boerdery gaan werken, maar dat was nog armoederiger en minder opbrengst.

Maar toen is myn broer Henk weggegaan samen met een andere Hollandse jongen die later was gekomen in Sarmiento. Myn broer

was niet tevreden om in het zuiden te blyfen werken, en die andere jongen had hem weten om te praten en hem gezezt dad het in het noorden beter is. En ze zyn toen samen op reiz gegaan en myn broer is toen later in Tres Arroyo (ten noordoosten van Bahia Blanca: redactie) geblefen en die andere is verderop gegaan. Henk is daar geblefen en heeft werk opgedaan in een garage bedryf als monteur. Is daarna getrouwd met zyn vrouw Juana Kraay ook van Hollandse afkomst en zo ook langzaam op geklommen tot dad hy een vrachtwagen kon kopen samen met zyn zwager Cor Kraay.

Met onz ging het niet veel beter, wel veel werk maar wienig verdienen, die baas kon ook niet veel betalen, maar hy heeft onz toch wel geholpen dat myn vader een chacra (melkveehouderij en akkerbouwbedryf: Redactie) kon kopen op een contract van op 5 jaar te kennen af te betalen. Het was van 70 hectaren grond en met een goed huis der op, maar de chacra was erg verwaarloost en ook niet zo'n goede grond erg harde grond met veel stenen der in grote grindstenen. Die winter had het heel weinig geregend dus de grond was erg hard om te ploegen en te bewerken. En we moesten zo'n 6000 meters kanalen schoon maken om het water op het land te krygen om het te kennen besproeien. En toen we begonnen water te leiden begon de alfalfa tog mooi te groeien. We hadden maar weinig gereedschap, maar met de hulp van de buurman hebben we de alfalfa kennen maaien en persen om te verkopen. We verbouwden ook aardappelen en wat groeten en daarna ook nog garbanzon (kikkererwten: Redactie) maar dat was een moelyke teelt.

Zo ging het door tot het jaar 1958 toen kon myn vader naar Nederland gaan om zyn huis te verkopen wat hy niet had verkocht toen we naar Argentinië kwamen, hy had het gedaan voor de zekerheid als het niet goed ging hier dan konden we terug gaan en hadden we toch nog een huis om te wonen.

Met dad geld toen myn vader terug was gekomen heeft hy een tractor gekocht met nieuwe gereedschap er by. Toen begon het beter te gaan met ons, we konden meer land bewerken en we hadden dan

meer hectaren alfalfa en andere producten. Ik ben toen ook by de burens met de tractor gaan werken so land ploegen en gelyk maken, en in de zomer het gras maaien, dus dan verdiende ik ook wat ekstra voor myn eigen. In het jaar 1961 konden we een nuwe pick up kopen een Bageano van de IKA van 1 ton, toen konden we de groenten en fruit verder weg verkopen en dan kregen we betere pryse, en toen ging het beter met de verdienste.

(NOOT VAN DE REDACTIE: KLAAS IS HIERNA NOG EEN TIJDJE NAAR NEDERLAND GEWEEST. DIT VERHAAL HEEFT HIJ VERGETEN OP TE SCHRIJVEN. MAAR HIJ HEEFT HET WEL VERTELD. HIJ MONSTERDE AAN OP EEN NEDERLANDS SCHIP IN DE HAVEN VAN BUENOS AIRES OM ZO NAAR NEDERLAND TE KUNNEN GAAN. HIJ HEEFT HARD MOETEN WERKEN OP HET SCHIP, MAAR DAT VOND HIJ NIET ERG, OMDAT HIJ VEEL LEERDE EN HET GEWOON GEWELDIG VOND DAT HIJ MET DIE BOOT NAAR ZIJN VADERLAND GING. EENMAAL DAAR WAS HIJ TOCH OOK EEN VREEMDE IN ZIJN EIGEN LAND GEWORDEN. BOVENDIEN ZOU HIJ IN DIENST MOETEN EN DAAR HAD HIJ GEEN TREK IN. DUS IS HIJ OOK WEER TERUG NAAR ARGENTINIE GEGAAN.)

Ik ben ik October 1962 getrouwd met Angelita met wat myn vrou was zy was van Zuid Afrikaanse afkomst, maar toen kregen we weer een slegtere tyd om de producten van de chacra te kennen verkopen en kregen heel lage pryse daar voor. En ik moest de pick up afbetalen aan de bank, want die pick up was van myn die had ik gekocht met een lening van de bank. Maar toen het weer slegter ging met de verdienste kon ik niet de aflosing by mekaar verdienen, en toen was ik bang als dat dan niet ging had ik de pick up moeten verkopen.

Toe ben ik in een Petrolie Companie gaan werken voor de winter maanden om wat geld te verdienen om de auto te kennen af te betalen. In het voorjaar van 1963 ben ik weer terug gegaan en met

myn vader op de chacra te werken voor de helft van de opbrengst. Maar ik kon niet genoeg verdienen om een klein huisje te bouwen op de chacra, want ik woonde samen met myn vrouw en met myn ouders in het zelfde huis en dad ging ook niet zo best.

Dus na de zomer ben ik in het dorp gaan wonen, en heb ik nog samen met myn vader de productie weten te verkopen, en de opbrengst was ook weer niet zo veel.

Ik was bezig met ander werk te zoeken, maar in Sarmiento was niks te krygen. In Junie van 1964 ben ik met myn vrouw naar Comodoro Rivadavia gegaan om werk te zoeken. Daar woonden de ouders van myn vrouw waar wy zo lang konden blyfen, en ik ben overal gaan vragen voor werk in de Petrolie Compagnies, in het begin wilde het ook niet lukken van van af 1962 waren de contracten van de buitenlandse Companies van de regering afgedankt, dus na dien was er veel minder werk daarna. Daarom waren der heel veel werkers die naar werk zochten. Zo ongeveer half Julie heb ik toch geluk gehad en kreeg ik werk in een Companie, maar ik moest helemaal weer op niew beginnen en heel andere soort werk wat ik voorheen gedaan had.

Onderwyl myn schoonouders waren toen in Diadema Argentina gaan wonen (een barrio of wijk van Comodoro Rivadavia op 27 van die stad vandaan: Redactie). Daar hadden ze toen een huis gehuurt van Shell die had daar een basis en een terrein waar ze veel Petrolie produceerden, en de productie was erg minder geworden dus was daar veel personeel ontslagen en weg gegaan , dus waren der veel huizen leeg en die verhuurden ze dan aan mensen die een eigen bestaan hadden, en myn schoonouders hadden een schapen boerdery van der eigen. En myn nieuwe werk was daar vlak by, ik heb daarna ook een huis gehuurd in Diadema om te beginnen. En het werk was in een kleine Companie die Contractwerk maakte voor YPF (staatsoliebedrijf, inmiddels verkocht aan het Spaanse Repsol: Redactie), en dad was in het algemeen reperaties in de olieputten en wel erg vuil werk, meest al zat je soms onder de petrolie. En in

het begin was het erg moelyk geweest het was midden in de winter en met de nachtdienst dan vroor het dat het kraakte en 12 uur werken, maar daarom kregen we ook veel over uren betaalt dus de verdienste was goed en dad gaf me dan weer de moet om verder te gaan.

Zo na 3 maanden kreeg ik een werk om kapotte gereedschap te repareren, want ik kon veel monteur werk doen en dat hielp me veel, en daarna kon ik in Diadema in de garagie werken om een nieuwe machine te repareren, die in de haven was gevallen toen dat ze die machiene van de boot aan het afladen waren, en met het zouten water der in moest hy helemaal op niew gerepareert worden, dat heeft zo'n 2 maanden geduurt voor dat hy klaar was. En die machiene was veel groter als die vorigen en veel moderner toen heb ik veel geleerd om met hidrauliese en neumatische sisteem te werken.

Daar mee heb ik toen veel leren werken en ik had een hele goede chef gehad een Amerikaanse hy was ook aandeel houder van de Companie die heeft me veel geleerd van het werk in de petrolie.

Zo heb ik daar ongeveer 10 jaar gewerkt, eerst als machinest en chofuer en montuer ik heb van alles gedaan, daarna als voorman en chef van Workover dat completatie en van olie putten reparatie maakt met die machines.

Myn vader en moeder zyn aldoor op de chacra door gegaan in Sarmiento, maar altyd zyn ze niet veel vooruit gegaan. Myn moeder heeft toen na dat ik getrouwd was een klein meisje aangenomen als pleegdochter zy hete Norma en was maar 3 jaar oud toen en heel slecht behandeld door der eige moeder, en die had haar achter gelaten in het Hoptial van Sarmiento. Myn moeder was heel blyd met haar en heeft haar heel gauw Hollands leren praten dat had ze gauw aan geleerd.

De eerste Juni 1966 was myn zoon Eduardo geboren, en de 19 September 1967 is myn dochter Gladys geboren. En onderwyl heb ik het huis kennen kopen, wat ik eerst huurden van de Shell Companie,

we hadden toen een Cooperatie op gerigt met 30 mensen saamen dan kon ieder het huis kopen wat hy huurden.

Myn broer Henk is een lange tyd in Tres Arroyo verder gegaan, en daarna in Mar Del Plata met zyn zwager zamen met die vrachtwagen, en die hebben ze daarna verkocht en toen is hy naar Buenos Aires gegaan naar Villa Ballerster waar hy een schoolbus had en daarna ook een voor turisme voor in de zomer naar Villa Gesel en in de winter naar Bariloche te reiden.

Maar later is het ook niet zo goed gegaan en een socio heeft hem bedrogen en toen heeft hy maar alles verkocht, en in 1981 is hy met zyn vrouw en een dochter terug naar Nederland gegaan.

Ik heb zo met me kaar 23 jaar in de Companie Bidas en die is daarna over gegaan als Rio Colorado als Tool Pucher in Workover gewerkt, en het laatste jaar dat was dan in 1986 in Peru in het oerwoud in het noord oost van Peru tegen de grens van Eguador en Brasil voor de Companie Petrex die had contract werk van de Companie OXY maar daar kwam probleem met de regering van Peru die wilde niet de olie in Amerikaanse geld betalen, dus werd het werk gestopt en wy de buitenlanders gingen der eerst uit. Het was voor myn erg jammer want ik verdiende daar veel meer, maar ja het goede houd nooit zo lang, want ik had het daar wel naar myn zin ik werkte 28 dagen en kwam dan 28 dagen vry naar huis, en had de reiz vry.

Ik heb daarna nog 6 jaar in een andere Companie gewerkt in Las Heras in de Provincie Santa Cruz, en toen heb ik dan met mekaar 30 jaar in de Petrolie gewerkt, en toen ben ik dan met pensioen gegaan ik was toen 58 jaar oud, want ik heb altyd buiten gewerkt en dan kun je met 25 jaren daar werken kon je met pensioen dus ik was daar al ver overheen.

In October 1987 is myn moeder overleden, en in Augustes 1991 is myn vrouw overleden.

En in Julie 1992 ben ik met myn vader en Norma naar Nederland

geweest op besoek by myn broer Henk en zyn vrouw en dochter, we hadden mekaar al geen 12 jaar gezien dus dat was geweldig voor een maand en half by elkander te zyn. Toen ik van hem afschyd maakten op Schiphol kreeg ik tocvh zo'n raar gevoel van binnen en ik dacht wel dat we elkaar niet meer zouden zien, en dat is ook zo gegaan want myn broer is een jaar daarna overleden in Nederland in Junie 1993.

Myn zoon en dochter zyn onder wyl getrouwd en ik heb nu al 5 klyn kinderen. En ik ben ook weer getrouwd in October 1997 met Isabel en van haar kinderen zyn der ook 4 klyn kinderen, dus ik heb wel wat te doen als opa om de klyn kinderen te vermaken.

Myn vader woont nog in Sarmiento met Norma, myn vader is nu al 90 jaar oud.

Nu dat ik met pensioen ben heb ik tyd om dit te schryfen.

Ik groet dan hartelyk voor allemaal, dag, dag.

KLAAS VERWER COMODORO RIVADAVIA 8 APRIL 1994

Hoofdstuk 9

El arte de viajar (door Gaston Waimann)

ARTIKEL GESCHREVEN DOOR GASTON WAIMANN

Gaston was onze gids voor de cabalgata (paardentocht) in Sierra de la Ventaa. Hij is een fanatiek reiziger en aspirantjournalist. Hij heeft ons geïnterviewd over onze reis. Het resultaat daarvan volgt hierna. Helaas zijn de foto's niet overgekomen.

EL ARTE DE VIAJAR (DE KUNST VAN HET REIZEN)

Marco Vandorst, junto a Helena y sus dos niñas partieron desde Holanda. Durante seis meses viajaron por América Latina. Los vínculos familiares, la búsqueda de identidad. Una mirada al mundo global, la percepción del paisaje, la valoración de las culturas y el hombre inmerso en la geografía.

La noche es realmente apacible. Busco a Marco y Helena en un hospedaje que lleva un viejo cartel: La Perlita. Me reciben con una amabilidad que los caracteriza y nos acerca, después cabalgamos en las sierras por la tarde. Nos sentamos en el patio alrededor de una mesa que ha sido aula al aire libre, lugar de reunión para las cenas, transcurren algunos minutos, Helena enciende dos velas y la cinta de la grabadora empieza a correr.

HOE KOM JE TOT ZO'N REIS?

Como surge el viaje, por qu hacerlo? Que es lo que llama la atención de America Latina?

Bueno, (sonre) es una larga historia, hace doce aos o algo as yo tuve clases de un profesor que estudió mucho sobre America Latina y Argentina tambien, por ejemplo y yo he escrito algunos artculos tambien sobre Mexico y las deudas de America Latina. En los aos ochenta haba muchas deudas, como ahora tambien y hemos hecho en la Universidad una exposición cómo se dice?, no conozco la palabra. Marco continua luego de la aclaración...Haba mucha gente que vena a escuchar las historias y todo, yo haba estudiado historia, pero haba gente tambien de economa, de sociologa, todos juntos hemos hecho este trabajo.

Ustedes hablan castellano, bueno, aparte de Brasil (aclaro nuevamente con una sonrisa) y es una lengua que yo entiendo un poco, se hablar un poco de castellano y puedo defenderme aqu , en Asia yo no puedo, no entiendo nada de la cultura tampoco. Aqu sois católicos , esas son cosas que me interesan, como la naturaleza, los indgenas, bueno, hay un montón de cosas .

Helena interviene en la charla y da su opinión, parece siempre estar muy reflexiva al respecto, Marco traduce: -Argentina es muy especial, nos interesa la mezcla de culturas de Europa, pero otras culturas tambien, es que vosotros teneis races que son difciles de encontrar en otros pases, nos encanta es algo que se ve aqu tambien.

'KOUDE' MENSEN IN EUROPA?

Muchos viajeros describen a este mundo globalizado, donde hay rasgos comunes a partir de los medios de comunicación entre los distintos pases. Pienso que estos, nos ayudan a acercarnos. Les hablo de una Europa de gente muy fra. Tambien me refiero a la idea de la familia latina, como somos , bastante familiares. Marco, piensa un poco: Bueno, yo no se porque pero es as, por ejemplo Espaa. Yo creo que los Espaoles antes eran como aqu, pero ahora

tienen una economía que sube y sube, la gente allí son frías. Es que cuando uno gana mucho dinero o algo así, quieres estar solo, no se porque pero pasa, no es solo la economía hay otras causas que pueden explicarlo. A veces pienso también en el clima, por ejemplo en Holanda, hace frío y la gente está en la casa, aquí está en la calle hablando...

DE VOORBEREIDINGEN

Le digo que el espíritu es otro, y conversamos que me interesaron mucho los preparativos de su viaje, y le recuerdo que al verlo por primera vez era el profesor de las niñas. Hemos leído algunos libros (se corrige) bueno un montón! Pero los he sacado de la biblioteca. Pero muchos no se pueden llevar porque viajamos con las mochilas y no es posible traer muchos libros, pero todavía tenemos un montón de libros con nosotros para enseñar a las niñas, son libros de matemáticas y lengua Holandesa. Tenemos que enseñarles, también tenemos libros de América Latina, para encontrar todo lo que queremos. Helena comienza a hablar con Marco, sus hijas lo acompañan muy curiosas por la entrevista: Hemos hablado con mucha gente que ha viajado por América Latina y tenemos nuestro profesor de español que se llama Carlos que vive en Holanda y es de acá de Buenos Aires, él nos ha enseñado mucho de Buenos Aires y Argentina en general, también hemos visto algo de la cultura.

ARGENTINIE ALS REISLAND

Ellos viajan por América Latina durante seis meses. Tienen la idea de estar en la Argentina durante un mes y un poco más, pero extenderán ese tiempo debido a que la gente le habla de tantos lugares y demuestra su amabilidad. Siempre veo a mi país con esta visión, estas extensas geografías. Pensamos quedarnos más en un sitio, mucho más tiempo y empezamos a entender un poquito (parece disculparse con modestia), comprender cómo vive la gente, cómo es aquí, cómo son los Argentinos, cómo es la cultura.

WAT VINDEN DE MEIDEN NOU LEUK?

Que es lo que les gusta a las niñas? Cuando finalizo la pregunta se produjo un silencio y aguardamos...las niñas se reñen y hablan muy animadas. ¡la pileta! Los paps indagan un poco más, parecen hablan sobre algo muy especial. Las estrellas dicen, en Holanda el cielo está siempre cubierto y si no está siempre cubierto hay demasiada luz, las casas, las fábricas, aquí se pueden ver las estrellas. Yo, descubro un momento casi subreal, y miro el cielo con admiración, como si no lo hubiese visto durante largo tiempo y digo: muy lindo, con mi pobre inglés. Las niñas siguen hablando a pesar de las horas en que llega el sueño: Las flores y todos los perros sueltos, las montañas. Helena habla con cierta nostalgia de su país: En Holanda no hay montañas, son muy pequeñas o no existen, completamente llano,. Mila dice que hay algunas ondulaciones.

VRIJHEID

También hablamos del ritmo habitual, de la vida cotidiana, de sus amigos y las diversas opiniones acerca del viaje por estas tierras. Le comento que a veces se genera cierta resistencia en aquellos seres más cercanos, la resistencia a los cambios. Porque.. luego del viaje retornamos a nuestras actividades, todos pensamos sobre esta cuestión. Para nosotros ahora significa libertad. Si estás viviendo normalmente la vida es muy programada, hay que trabajar, cuidar a la familia, como Dios a dicho a nosotros que hay que vivir así, pero creo que no es así, hay que vivir como quieres, el viaje nos enseña ahora un poco a hacerlo en libertad, ahora mismo. Pero yo espero que después podamos elegir mejor las cosas que queremos y no queremos, si tenemos algo que queremos tenemos que seguirlo.

WILLEN IS KUNNEN

Cuántas cosas deben abandonar o salir de ciertos esquemas sociales para ello. Hablo de una Argentina de vida difícil para conseguir trabajo o procurar la aventura. Estoy de acuerdo con Marco y Helena de no claudicar sobre las elecciones, pensamos en los objetivos del viaje, la posibilidad de intentar cambios en nuestras vidas.

Tambien en Argentina es posible, creo que es posible (contina Marco), Andres y Georgina (dos amigos que conocimos en el campo), tenan dos amigos y han salido de Buenos Aires, tenan un buen puesto para trabajar y se fueron a vivir a la Cordillera, ahora trabajan por si mismos, hacen algo , no ganan tanto dinero, pero viven como quieren. Tuvieron dificultades pero dejaron la familia momentaneamente, ahora su familia viven con ellos. Si tu quieres algo la vida va a cambiar, no siempre es as, pero bueno, si no lo tratas no pasa nada.

BOODSCHAP

Les pido que dejen un mensaje hacia mucha gente. Al decirles estas ltimas frases pienso que el viaje cambia el alma, que estamos buscando historias para contar, vidos de conocer otra geografa, buscar nuevas maneras de vivir. Bueno, si estas solo por ejemplo o con dos adultos lo que pasa es que vas a viajar mucho y quieres ver todo: una iglesia, una montaa, no importa que, es interesante es importante. Tambien lo que pasa es que no tenes bastante tranquilidad en tu alma para tratar de entender todo, para vivir , para entender las vida un poco las nias nos dan tranquilidad nos enseñan a ser ms tranquilos. Es diferente a viajar solo , puedes hacerlo solo pero necesitas una pausa y tienes que crearlo tu mismo, es ms difcil, nos gusta mucho la tranquilidad la pausa de la vida. Estuvimos en Buenos Aires y all es una locura , me parece bastante difcil vivir all, la vida contina las 24 horas , sigue y sigue. Se puede vivir all, hay mucha gente que vive , pero para nosotros aqu la gente es diferente, la gente es ms tranquila. Le pregunto como es viajar con las nias... Puedes ver cosas nada ms pero el alma no cambia , no se exactamente si el alma va a cambiar es muy difcil, yo soy la misma persona que estaba en Holanda, es difcil cambiar , yo trato un poco.

DE WERELD IN EEN ANDER PERSPECTIEF

Comparto con ellos la sensación de aquellos paisajes que me acompaan, digo que intento cambiar en mi interior, entender el mundo de otra manera llegando al final, anticipando las ltimas preguntas... No

siempre dices pero adentro quieres un cambio. Helena habla de lo que siente en ese momento. Cuando vas a viajar, es el arte de dejar todo, tuvimos que dejar todo en Holanda, la casa, la familia, la escuela de las chicas . Cuando estas viajando los ojos son abiertos como nunca, el alma tambien, todos los sentidos estn realmente abiertos y tienes que viajar, pienso, porque no pasa en la casa, a m no me pasa, hay gente que puede, yo no puedo. La noche antes de irnos hemos cenado juntos en nuestra ciudad y nosotros ya habamos cambiado un poquito, hemos visto nuestra ciudad con distintos ojos como extranjeros, es muy especial sentir as donde vives, vimos cosas que nunca antes prestamos atención.

CONTACT MET DE THUISBASIS

Marco, a veces por momentos al viajar nuestros amigos nos acompaan , estan en nuestro pensamiento, pienso como entregarles algo cuando vuelva, como si fuese un regalo cómo vez a tu pas desde la distancia y a tu gente?

Tenemos contacto, lo que pasa hemos hablado con nuestros colegas y amigos sobre nuestro viaje y ahora muchos quieren viajar y es un cambio que nosotros hemos hecho con ellos y es algo muy extrao, es una onda que das a otras personas.

Helena piensa sobre estas situaciones, a la luz de las velas, las llamas siguen iluminando los rostros, los tres parecemos buscar en lo ms intimo y surge una sencibilidad muy especial en cada palabra.. Tu pregunta es tambien que ha cambiado. Nuestra familia y nuestros amigos estn ms cerca ahora que antes, porque hablbamos de las cosas cotidianas , ahora hablamos de la vida ms increíble!. Helena con su madre tiene otra relación ahora, como a pasado y por que, porque estamos viajando ahora, extrao. Ahora existe un a relación emocional ms fuerte que antes, pero pasa lo mismo aqu, porque encontramos mucha gente, la gente es muy importante. Yo creo que la gente es ms importante que el paisaje y encontrar otros espíritus y almas ms juntas.

Sigo con mucha atención las palabras que parecen no tener fin, le dan forma al pensamiento, ponen en funcionamiento este viaje sin movimiento real, me gusta la idea de las almas y los espíritus. Ciertamente es que esta familia ahora tiene más tiempo, para compartir, siguiendo un objetivo: queremos irnos para encontrar gente, otros tienen que quieren dinero o ser ricos, hoy para nosotros este objetivo es muy valioso...

Al regresar a casa durante el atardecer presto atención a las flores y a los perros sueltos. Cuando llega la noche retornan las voces de Mila y Mara, ellas seguirán mirando el cielo, en estos instantes, quizás desde otro continente.

Esta nota fue posible gracias a muchos amigos. Mi agradecimiento a Eugenia Cavallaro por las fotos, a Matas por la camioneta, a Jorgelina Tarabelli, a los dueños de Fm de las Sierras y a la edición de Gabriela Romero. Febrero 2003.

Hoofdstuk 10

Gletsjers

VAN DE PAMPA NAAR DE ANDES

Na twee weken stof happen in Sarmiento (dat wij Sarviento) hebben herdoopt, was het tijd voor wat schonere lucht. Op weg naar de bergen dus. De Andes om precies te zien. Onze 17 uren bustocht voerde ons naar de gletsjers in de buurt van El Calafate.

In de zuidelijke uitlopers van de Andes ligt het derde grootste continentale gletsjergebied van de wereld (na Antarctica en Groenland) aan het prachtige groen-blauwe Lago Argentino. Dit is het grootste meer van Argentinië en is prachtig gelegen in het meest fantastische berglandschap dat je voor kunt stellen.

In El Calafate slapen wij in een caba (huisje) aan de Bahía Redonda. Dat is een kleine uitholling in het meer, waarop in de winter geschaatst wordt! De caba's zijn van een Argentijn met Schotse roots en heten dan ook toepasselijk Cabaas Nevis (naar de Ben Nevis in zijn verre thuisland). In tegenstelling tot de meeste immigranten hier, spreekt hij de taal van zijn voorvaders nog steeds perfect.

El Calafate is een klein en gezellig toeristendorp, dat langzaam aan het uitdijen is. Tien jaar geleden woonden hier nog geen 2.000 mensen. Inmiddels vinden er 10.000 hun plekje en het eind is nog niet in zicht. El Calafate leeft geheel van het toerisme, maar dit heeft

(nog) geen negatief effect op het dorp. De mensen zijn vriendelijk en gastvrij en het toerisme is goed georganiseerd. En Calafate heeft ook werkelijk een hoop moois en interessants te bieden.

GLETSJERTOCHT

We hebben met een boot vanuit Puerta Bandera een tocht gemaakt over het Lago, waarbij we vijf gletsjers achter elkaar bezochten. Waaronder de grootste uit dit gebied, de Upsalagletsjer. Deze gletsjer neemt in omvang af, maar is toch nog heel indrukwekkend van omvang.

Naast de Upsala gletsjers varen we naar de Spegazinni gletsjer (de enige die nog groeit), de Seco, Onelli, Bolado en Agassiz. Rond lunchtijd leggen we aan bij Onelli. We lopen door het bos, langs de wilde en enorm gezwollen rivier naar het kleine Lago Onelli. Door de hevige regenval van de afgelopen week is het meer erg vol. Overal drijven ijsschotsen van de nabijgelegen gletsjers Onelli, Bolado en Agassiz. Het is een geweldige lunchplek.

Overal in de rivieren en zijmeren drijven ijsbergjes en ijsbergen. Ze zijn echt knalblauw. 'Van de mineralen' wordt hier gezegd. Dezelfde mineralen die het water groenig kleuren. Ze noemen dit speciale water de 'leche glaciaría' ofwel gletsjermelk. En dat alles in een omgeving van hoge besneeuwde bergtoppen, condors die boven je zweven. Adembenemend.

PERITO MORENO

Nog adembenemender (ja dat kan echt) was de tocht die we de dag daarna maakten met een huurauto naar de Perito Moreno. Dat is waarschijnlijk de beroemdste gletsjer ter wereld. Je kunt er vanaf de kant heel dicht bij komen. En dan genieten van een uniek spektakel. De gletsjer beweegt dagelijks drie tot zes meter naar voren. Het voorste stuk smelt als gevolg van zon en wind.

Hierdoor breken er voortdurend enorme brokken ijs af die met een donderend geraas in het water vallen en daarmee grote golven veroorzaken. Je kunt er uren naar zitten kijken en luisteren. Soms

zijn het kleine brokken die er af vallen. Maar op bepaalde momenten vergaan horen en zien je omdat er een half flatgebouw aan ijs naar beneden komt. Door de beweging van het ijs en het afbreken van de ijsbrokken is vanaf 1880 een verschijnsel ontstaan waarbij de Perito Moreno een van de waterarmen (de Brazo Rico) afsluit van zijn natuurlijke wateruitgang (Canal de los Tempanos) die weer in verbinding staat met het Lago Argentino. Dit verschijnsel leidt er dan toe dat het waterniveau in de Brazo Rico stijgt en stijgt, totdat de druk zo groot is dat de ijsberg als het ware ontploft onder druk van het water. Dit is een enorm spektakel. Vanaf het begin van de jaren '70 van de vorige eeuw gebeurde dit elke 4 jaar. Tot 1988. Daarna is het niet meer voor gevallen. Hoewel de Perito de kust wel heel dicht genaderd is, sluit hij de Brazo Rico nog niet geheel af.

TREKKING OVER DE PERITO MORENO

En omdat we er geen genoeg van konden krijgen hebben we een spannende trekking gedaan over de gletsjer zelf. Een geweldige tocht met blauw ijs, bruin ijs, riviertjes, prachtige uitzichten en als klap op de vuurpijl whisky met gletsjerijs, midden op de gletsjer. Heel bijzonder is dat er soms vanuit de bergen een warme wind opsteekt, terwijl je over het ijs loopt. De gids vertelt ons dat dit verschijnsel te maken heeft met de winden die vanaf de Stille Oceaan komen en van grote hoogte over de bergen komen en daarna het dal in zakken. Door de druk stijgt de temperatuur. Die warme wind is voor het smeltproces van de gletsjer overigens effectiever dan moedertje zon zelf.

Hoofdstuk 11

Het einde van de wereld

Op 12 maart nemen we voor de eerste keer een interne vlucht als vorm van openbaar vervoer. We vliegen met een speciale charter van El Calafate naar Ushuaia, de meest zuidelijke stad ter wereld. Of zoals men het hier uitdrukt: We vliegen naar het eind van de wereld. Alleen het vliegtuig al versterkt onze indruk dat we naar het einde van de wereld gaan. We blijken namelijk te vliegen met een knaloranje 'ei met vleugels' zoals de piloot het noemd. Het is een Arava, een toestel van Israelische makelij. Het toestel is van de overheid in Ushuaia en wordt ondermeer gebruikt voor vluchten naar Antarctica. Maar dus ook voor charters. Er kunnen zo'n 12 passagiers in. Het is een toestel met propellers die aan de grote vleugel hangen die boven het toestel is bevestigd. Vliegen wordt zo weer echt vliegen. Herrie, de geur van kerosine, zicht op de piloten die gezellig mate drinken en voor iedereen een raampje om te zien hoe de straat van Magelaan oversteken en in Vuurland belanden.

VUURLAND

Het zuidelijkste deel van Patagonie heet Vuurland ofwel Tierra del Fuego en heeft op de een of andere manier een enorme aantrekkingskracht op heel veel mensen. In tegenstelling tot wat de naam aangeeft, is het op Vuurland niet warm. Integendeel. Het is over het algemeen koud en zeer winderig. Alleen in de zomer is het er enigzins uit te houden. Het land heeft zijn naam gekregen door

de Indianen die in de tijd van de ontdekkingsreizigers enorme vuren opstookten op de stranden. Ook de naam Patagonie vindt zijn oorsprong bij de Indianen. De ontdekkingsreizigers troffen enorme inheemse mensen aan met grote voeten (pata grande) en noemden ze Patagoniers. Vuurland staat voor heel veel wind, grillige waterwegen, uitlopers van de Andes met besneeuwde toppen, uitbundige bossen en heel veel eilanden. Vuurland is met enkele pennenstrepen verdeeld tussen Argentinië en Chili. Wij verblijven op het Argentijnse deel in Ushuaia, de hoofdstad van Argentijns vuurland.

USHUAIA

Ushuaia was enige tientallen jaren geleden een groot uitgevallen dorp. Maar door het toerisme is de stad behoorlijk gegroeid. Zowel rugzakkers als luxe cruistoeristen doen de 'zuidelijkste stad ter wereld' aan. Jaarlijks komen honderden cruiseschepen vanuit het Beagle kanaal aan in de haven en stromen de reizigers de stad en zijn omgeving in. Ushuaia is inmiddels geheel en al ingesteld op de grote horden boottoeristen. Dat heeft geleid tot een goed ontwikkelde toeristische infrastructuur die gelukkig geen vervelende vormen heeft aangenomen. Er rijden voortdurend minibusjes met goede service naar de diverse toeristische attracties. Verder is echt alles te krijgen in de stad. Op elke hoek vind je internetwinkels en de plaatselijke fotograaf is beter geequipt dan menig winkel in Buenos Aires en zelfs Nederland.

Voor ons is dat vervreemdend. Wij dachten bij 'het eind van de wereld' aan een grauwe, harde stad, met weinig voorzieningen. Maar dat blijkt dus anders. Hoewel je aan de huizen kunt zien dat het klimaat van Vuurland hard is, overheersen vrolijke kleuren. En binnen in de cafe's en restaurants is het behaaglijk. Buiten is het redelijk koud. Als de zon schijnt is het lekker, maar zo gauw die verdwijnt achter de regenwolken, wordt het fris. Het regent veel in Ushuaia als wij daar zijn. Het sneeuwt er zelfs! Maar de aantrekkelijkheid van de stad en zijn omgeving en vooral de warmte van de mensen vergoedt veel.

HILDA EN PEDRO

Wij verbleven in Casa de Familia Hilda Sanchez, vernoemd naar de sympathieke eigenares. Hilda is een zeer gelovige, hardwerkende en sympathieke vrouw van begin 60. Haar pension is uitgewoond en moet nodig opgeknapt worden, maar haar warmte en die van haar man Pedro maken de armoedige omgeving volledig goed. We worden ontvangen met koffie, thee en warme melk voor de meisjes. En wat nog veel leuker is voor Mara en Mila, is dat ze kleine poesjes hebben. Ze waren meteen verkocht daar. Hilda en Pedro zijn goed voor mens en dier. Hilda doet dat vanuit haar geloof, waarover ze voortdurend vertelt.

Praten over haar geloof is voor haar een vorm van therapie. Ze heeft veel meegemaakt in haar leven. Ze is gescheiden van haar familie, met wie ze niets meer te maken heeft. Ze zijn ooit van het eiland Chiloe in Chili naar Ushuaia vertrokken, maar haar ouders bekommerden zich nooit om Hilda. Zij zocht haar geluk in Buenos Aires door te werken in het gezin van een rijke militair aldaar. Daar studeerde ze voor kapster. Ze is teruggekeerd naar Vuurland om zich te herenigen met haar familie, maar dat liep op niets uit. Het werkzame leven was ook geen enorm succes. Toen ze Pedro ontmoette in hotel Albatros leek alles goed te komen. Ze kregen een zoon en twee dochters. Maar het geluk duurde niet lang. Pedro gaf zich over aan de drank en haar oudste dochter is gestorven op haar twintigste. Toen is Hilda 'evangelista' geworden en heeft ze zich op het geloof gestort. Dit heeft haar 'gered'. Ze is gaan tekenen en schilderen en sinds kort probeert ze Pedro van de drank af te krijgen, wat niet mee valt. De twee botsen voortdurend met elkaar.

Pedro moet helemaal niets van de evangelistas hebben en noemt ze consequent 'die sekte'. Sinds januari heeft hij bijna niets meer gedronken, maar daar wordt hij niet altijd 'vriendelijker' van voor zijn vrouw. Voor de gasten daarentegen wel. Pedro is de vrolijke noot in het huis. Elke ochtend zorgt hij voor koffie, thee, warme melk en vers brood. 's Avonds kookt hij op verzoek voor ons en

voor een andere loge, Jose. Hij is een geweldig goede kok en we smullen elke dag.

BIN LADEN EN DUISENBERG

Tijdens ons verblijf bij Hilda en Pedro hebben we de christelijke Bin Laden ontmoet, zoals we hem hebben gedoopt. Het eind van de wereld trekt namelijk niet alleen cruiseschepen en rugzakkers, maar ook veel evangelisten en missionarissen. Van oudsher al. Een van de vroege inwoners van Ushuaia was de Engelse dominee Thomas Bridges, die zich vestigde op de estancia Harberton, buiten de stad. Van daar uit wilde hij de wereld kerstenen. Thomas Bridges had veel contact met en kennis van de plaatselijke indianen, de Yamana's. Hij heeft zelfs het enige en zeer belangwekkende woordenboek Engels-Yamana, Yamana-Engels geschreven. Het boek is jaren zoek geweest tijdens de oorlog, maar later gelukkig teruggevonden en inmiddels te vinden in het museum van Ushuaia. In het oosten van het eiland vestigden zich de Salesianer paters uit Italië die ook erg hun best deden om de Indianen het ware geloof bij te brengen, goedschiks danwel kwaadschiks. Kortom, Vuurland trekt missionarissen en evangelisten aan. Ushuaia is volgens mij ook de enige stad in de Westerse wereld waar nog steeds kerken worden bijgebouwd, die bovendien nog vol zitten ook.

Een van die missionarissen zat op een middag in de keuken bij Hilda. Mager, lange baard, kaal hoofd en ietwat fanatieke ogen. Hilda zat aan zijn lippen gekluisterd, terwijl Pedro het geheel wat geïrriteerd aankeek. We stelden ons voor aan de man, die zijn eigen naam niet noemde. Hij sprak goed Spaans, maar aan zijn accent kon je horen dat hij uit Duitsland kwam. Dat was ook zo, maar hij haatte de Duitsers. Toen hij hoorde dat wij uit Nederland kwamen, vroeg hij of Duisenberg, de president van de Europese bank uit Nederland kwam. Dat konden we bevestigen. Zijn volgende vraag was of Duisenberg niet half Joods was. Dat wisten we niet en zo ja, wat dan? Nou, daar had onze missionaris wel een mening over. Duisenberg was namelijk de nieuwe Hitler. We moesten ons vooral

geen euro laten aansmeren op onze handpalm of op ons voorhoofd. Hoezo dan? 'Nou, Duisenberg wil dat iedereen onder zijn huid op zijn voorhoofd of handpalm een speciaal euroteken krijgt, en alleen met dat teken kun je een bank in om geld te krijgen.' Het gesprek nam steeds gekkere vormen aan. In het begin stelden we nog vragen om verduidelijking, maar al snel schakelde de missionairis over in zijn 'predik-stand' en was er geen houden meer aan. Hij gebaarde steeds fanatieker en begon steeds geagiteerder te praten. Ellen en de meisjes begonnen zich ongemakkelijk te voelen, terwijl Hilda aan zijn lippen hing. Op een bepaald moment maakte ik een verwijzing naar de onverdraagzaamheid van godsdiensten en toen ontplofte de bom. Bin Laden ontpopte zich als een ware 'krijger God's' en sloeg met zijn vreedzame vuisten op de tafel en begon mij uit te schelden. De meisjes vlogen in paniek op en stoven de keuken uit. Ik kookte van woede en wist mij gesteund door Pedro en Jose die ook binnen kwam. Pedro dreigde hem de keuken uit te slaan als hij niet meteen vrijwillig vertrok. Na zijn kop thee leeg gedronken te hebben, vertrok hij dan eindelijk. Een echte Ushuaia-ervaring voor ons! En een bewijs van een van de uitspraken op deze website die zegt: 'Jezus, bescherm me tegen je volgelingen!'.

USHUAIA ALS UITVALSBASIS VOOR ANTARCTICA

Ushuaia is de uitvalsbasis voor cruises naar Antarctica. Er komen dan ook heel vaak cruiseboten aan die van of naar de zuidpool gaan. Maar ook heel veel wetenschappelijke expedities vertrekken vanuit Ushuaia. Boten uit Rusland en de Verenigde Staten liggen gebroederlijk naast elkaar in de haven. De bemanning van de boten is ook zeer gemengd. Hoewel de nederzettingen op Antarctica elk tot een land horen, werken de mensen vooral samen. Dat is ook nodig gezien het klimaat daar. Ushuaia ademt de sfeer van zuidpool-expedities uit. Op een bepaald moment tijdens ons verblijf legde een Russisch expeditieschip in de haven aan. Op het schip verbleef ook de Russische schilderes Lilia Slavinskaya, eigenaresse van gallerie Les Oreades in Moskou en Parijs. Zij was zeven maanden achtereen meegevaren met het schip op en neer naar Antarctica om studies

te maken van het leven daar. Op het schip had ze een expositie van hedendaagse Russische schilders opgezet, die open was voor het publiek als ze in een haven aanlegden. Lilia kende Hilda omdat ze in ook in ons hotel had geslapen. We leerden haar kennen toen ze Hilda kwam opzoeken en ze nodigde ons uit om naar de schilderijen te komen kijken. We kregen een rondleiding door haar atelier, dat werkelijk van boven tot onder gevuld was met schilderijen en tekeningen van ijsbergen, pinguïns, zeeleeuwen, walvissen en al de andere fauna van Antarctica. Met goed weer en slecht weer, zon, onweer, wind, sneeuw, regen, met ochtend-, middag- en avondlicht. Ze kon alles met ogen dicht tekenen inmiddels. Ze had zelfs zoveel gewerkt dat ze nu RSI-symptomen had. Zeer bijzonder!

BERGEN, WATER EN BOS

De kenmerkende combinatie van het stuk Vuurland waar Ushuaia ligt is de nabijheid van besneeuwde bergen, water in de vorm van het Beagle kanaal en het bos van het nationaal park Tierra del Fuego. De bergen vormen een prachtplek voor korte of lange wandeltochten. Wij zijn naar de gletsjer gewandeld, even buiten Ushuaia, met een geweldig uitzicht op de stad en het Beagle kanaal. We hebben ook mensen ontmoet die lange tochten van 5-10 dagen hebben gemaakt in de bergen rondom Ushuaia. Het water voegt ook iets aantrekkelijks toe aan de stad. Aan de overkant van het Beagle-kanaal ligt Chili. Bijna voor het aanraken. Vanuit de haven vertrekken veel bootjes naar de eilandjes in het midden van het Beagle-kanaal, waar zeeleeuwen en cormorones (soort aalscholvers) hun domilice hebben.

En het national park biedt vervolgens een hoop, prachtig en overvloedig wild bos voor lange wandeltochten. Wij hebben drie dagen rondgewandeld daar. Steeds dagochten, maar je kunt ook je tent opzetten in het park, zodat je niet terug hoeft naar Ushuaia. In het park kun je zien hoe bevers huis kunnen houden. Gigantische beverdammen hebben voor grote vennen gezorgd en afstervende stukken bos. Men laat de natuur echter volledig zijn gang gaan in het nationaal park en dat zorgt voor spectaculaire uitzichten. Ook hier is

weer de combinatie van bergen, water en bos uitdrukkelijk aanwezig. Prachtig.

MOOIE MUSEA EN LEKKER ETEN

Ushuaia heeft een aantal musea die de moeite van het bezoeken waard zijn. Het regionale museum bezit prachtige stukken uit de kolonisatieperiode van Tierra del Fuego en interessante informatie over de indianen. Verder is in de oude gevangenis van Ushuaia (in het begin van de 20e eeuw was Ushuaia een strafkolonie!) het maritiem museum gevestigd. Hier tref je veel info aan over poolexpedities, toen en nu, over het gevangenisleven met beroemde gevangenen. Het gebouw alleen al is het bezoeken waard. Verder is er een speciaal museum over de Yamana-Indianen. De estancia Harberton van dominee Thomas Bridges schijnt ook een bezoek waard te zijn, maar wij hebben dat niet meer gedaan.

Tenslotte is Ushuaia ook interessant vanwege het lekkere eten. Vooral vis en mariscos zijn de moeite waard. Wij aten een voortreffelijke maaltijd van centolla ofwel King's Crab. In 'Volver' aan de haven. Niet te missen voor wie het einde van de wereld bezoekt!

Hoofdstuk 12

Torres del Paine

Na een hectisch verblijf in Ushuaia gaan we Argentinië verlaten. Op weg naar Chili, naar de beroemde Torres del Paine. We verlaten Ushuaia 's ochtends vroeg om 6 uur, uitgezwaaid door Hilda en Jose, een van de andere gasten uit onze casa de familia.

Het oversteken van de grens tussen Argentinië en Chili is geen sinecure, zo blijkt. Bij de grens moeten we op een gigantisch winderige plek de bus verlaten en onze paspoorten laten zien aan de Argentijnse douane. Als we allemaal weer in de bus zitten, moeten we er weer uit, om onze rugzakken naar dezelfde douaniers te brengen. De controle stelt helemaal niets voor, maar toch moet het. Dan stappen we in de bus voor een stukje niemandsland. Aan de andere kant staan de Chileense douaniers klaar voor min of meer het zelfde ritueel. Onderwijl hebben we al heel veel formulieren moeten invullen, waarin we ondermeer beloven dat we geen levende have en rare kruiden Chili invoeren. Al met al kost het ritueel de nodige tijd en volgens mij is het vooral een soort pesterij tussen twee landen die eerder broeders dan vijanden zouden moeten zijn.

Maar goed, we zijn op Chileense bodem. Chileens Tierra del Fuego om precies te zijn. We rijden over de pampa en zien vele guanaco's. Na uren in de bus komen we bij een veerpont over de Straat van Magelaan die we een week eerder vanuit de lucht zagen, vanuit ons 'vliegende ei met vleugels'. We komen erachter dat de tijd in

Chili een uur vroeger is dan in Argentinië. Bovendien moeten we met Chileense pesos gaan werken en dat is even werken. Je moet hier denken in duizenden, tienduizenden en honderdduizenden pesos. Altijd weer even schrikken in het begin, maar het went snel.

PUERTO NATALES

De uitvalsbasis voor het nationaal park Torres del Paine is Puerto Natales. Puerto Natales is een stadje dat eigenlijk alleen bestaat omdat er toeristen zijn die naar Torres del Paine willen gaan en omdat er een wekelijks bootverbinding is met Puerto Montt, meer in het noorden van Chili. En dat merk je. De prijzen zijn skyhigh, de mensen hebben weinig interesse in de toeristen en zijn erg verveeld in hun werk. Gelukkig slapen wij in pension Gabriela, waarvan de naamgeefster de grote uitzondering op de regel is. Langs de buitenkant is het pension lelijk en niet uitnodigend, zoals alle gebouwen in Puerto Natales: Plomp, afgewerkt met golfplaat, geen versieringen, niks. Binnen daarentegen blijkt een antiek pareltje schuil te gaan. Hoge plafonds, lambrizingen, antieke spiegels, lampen, mooie foto's in de eetkamer, een piano, heerlijke bedden en - last but not least - een fantastische gastvrouw. Gabriela is 64 jaar, alleen, vrolijk en ze praat veel, graag en snel. Dat laatste blijkt overigens een handicap van alle Chilenen. Ze praten snel en binnensmonds, wat de communicatie vaak bemoeilijkt. Maar ze is erg behulpzaam en biedt goede kwaliteit voor relatief weinig geld.

Zoals gezegd is Puerto Natales vooral uitvalsbasis voor mensen die willen gaan wandelen in de Torres del Paine. Wij regelen onze trekking door het park dan ook in het stadje.

PARQUE NACIONAL TORRES DEL PAINE

We worden 's ochtends vroeg opgehaald door een bus, die ons samen met een grote groep andere wandelaars met rugzakken naar het park zal brengen. Het is niet de enige bus die vertrekt. Er verlaat een hele kolonnen bussen en busjes de stad. We zullen zeker niet alleen zijn daar. Als we vertrekken begint het regenen en onderweg

lijkt het niet beter te worden. Als we bij de ingang van het park komen krijgen we onverwacht zicht op de naamgevers van het park, de beroemde Torres del Paine.

Onverwacht, omdat het verhaal gaat dat ze meestal verscholen zitten in de wolken. Het lijkt er op dat de wolken wat optrekken en dat de zon zich laat zien. Vanaf de ingang stapt iedereen over in kleinere bussen om zich te laten vervoeren naar de refugio of camping waar de trekking begint.

DE ROUTE: DE KLEINE 'W' OF 'DOUBLE U'

Ons plan is om samen de meiden een trekking van vijf dagen te maken. We willen de beroemde 'W' ofwel 'double U' gaan lopen. Wellicht niet in zijn geheel, maar toch grotendeels. Wij dopen onze tocht om tot de 'kleine W'. Veel zal afhangen van het weer, dat in de Torres del Paine berucht is. Het kan er vreselijk veel regenen en stormen. In elk geval regelen wij een dak boven ons hoofd in de vorm van refugio's, want we willen geen tenten en bijbehoren meesjouwen op onze rug.

De route is als volgt:

DAG 1: Op en neer naar Base Las Torres vanuit refugio Las Torres.
 DAG 2: Van Las Torres met bepakking naar refugio Los Cuernos.
 DAG 3: Rustdag, maar mogelijk ook om te wandelen naar campamento Brittanico.
 DAG 4: Van Los Cuernos, via campamento Italiano naar refugio Pehoe.
 DAG 5: Dagtocht naar Lago Grey en de gletsjer en terugtocht met de boot en bus naar Puerto Natales.

PIEKEN, CONDORS EN ... POEMA'S

De omgeving is echt hallucinerend mooi. De bergpieken zijn stuk voor stuk indrukwekkend.

Of ze zijn gewoon super scherp van vorm, of ze combineren vele kleuren of beide. Veel van de bergen zijn bedekt met gletsjers.

Af en toe valt er met veel geraas een hele berg sneeuw van de bergtoppen naar beneden. Het geluid volgt altijd later dan de val zelf.

Dat geeft altijd een raar visueel effect: Een enorm geraas, terwijl de lawine eigenlijk al voorbij is.

We steken regelmatig morenas over, ofwel steenrivieren die zijn gevormd in de vorige ijstijd, toen dit hele gebied bedekt was met gletsjers. Soms zijn ze droog, maar vaak ook stroomt er met wild geraas een rivier doorheen die wij dan over moeten steken. Meestal lukt dit wel en zelfs nog met droge voeten. Bij een rivier lijkt het echt een probleem te gaan worden. Gelukkig komt er gaucho voorbij met twee paarden die uit zichzelf aanbiedt ons te paard een voor een over de rivier te zetten.

Naast de steenrivieren zien we overal enorme zwerfkeien liggen, die ooit door de gletsjers plompverloren zijn achtergelaten.

We zien heel veel condors. Eentje vliegt op 2 meter boven ons hoofd. Mara en Mila zijn er helemaal opgewonden van. Als we er voor gaan zitten, komen ze niet meer terug. Ze gaan zitten op hun richels in de rotsen om te zonnen en te rusten en wellicht ons uit te lachen.

Verder bestaat de mogelijkheid in dit gebied om poema's tegen te komen. De meiden zijn daar best een beetje bang voor. Op sommige momenten ruikt het naar de lucht in de dierentuin. Al snel lopen we dit om tot 'poemapoep' en dan wordt er extra voorzichtig gelopen. In werkelijkheid is de kans op een ontmoeting met een poema natuurlijk heel klein. Wij lopen op de paden waar de hele dag mensen rondlopen. De poema's kijken wel link uit om daar in de buurt te komen.

We lopen veel door bosjes en soms door echt bos. En er groeien en bloeien heel sterk geurende planten met stevige blaadjes en stekels. Dit maakt het lopen tot een aromatische ervaring. In de bosjes en planten stikt het van de vogels die we niet kennen, maar ze fluiten dat het een lieve lust is.

DE REFUGIO'S

De refugio's zijn over het algemeen goed uitgerust. Wij begonnen in refugio Las Torres. Dat is een behoorlijk luxe en groot uitgeval-

len blokhut met een stuk of tien kamers met elk 3 stapelbedden (6 persoonskamers dus). De twee andere refugio's waar we waren (Los Cuernos en Pehoe) waren iets eenvoudiger, maar daardoor ook wat gemoedelijker. Maar in alle gevallen prima plekken om de nacht gerieflijk door te brengen. Niks harde bedden, kou, lekkende dagen en op een houtje bijten. Goede spullen, goed verwarmd, warm water voor de heerlijke douches en - zeker niet onbelangrijk - lekker eten. Niet speciaal, maar wel lekker en voedzaam. Maar ook duur. De refugio's liggen op onbereikbare plekken en hebben bovendien een monopolie en zijn dus duur. Te duur eigenlijk, maar ja, in een tent wilden we ook niet gaan liggen en zin in de typische trekkersmaaltijden hadden we evenmin. We waren hard aan het werk, dus dan moet je goed voor jezelf zorgen.

Iedereen, personeel van de refugio's en de collega-trekkers, zijn erg enthousiast en verbaasd dat onze meiden zo goed meelopen en hun eigen rugzak dragen. Het levert ons veel aanspraak op en gezelligheid. In refugio Los Cuernos koken Mara en Mila met kok Julio een speciaal toetje. Ze zijn Julio's oogappeltjes en krijgen allemaal extra's toegeschoven. De meiden laten het zich met veel plezier welgevallen.

Ze genieten ook erg van de aandacht. Maar ook van al het moois dat ze zien. Ze zijn zich er erg van bewust dat dit een unieke ervaring is. Hoewel vooral Mara het lopen soms erg zwaar vindt, is ze er echt van overtuigd dat het de moeite waard is. Daardoor klaagt ze niet en loopt heel goed mee.

Onderweg doen we heel veel vrienden op. Vaak mensen die je in de bus naar het park toe al hebt gezien of gesproken. Dan kom je ze weer tegen onderweg of in de refugio's. Altijd is er tijd voor een praatje. Het is echt gezellig op deze manier. In de laatste refugio kenden we heel veel mensen, die allemaal ongeveer hetzelfde hadden gedaan als wij. Dat smeedt absoluut een band. De meiden zijn vooral erg blij met het Nederlandse stel Hester en David. De wandeling op de laatste dag terug van Lago Grey naar de refugio

Pehoe lopen ze samen met hen op en ze praten hen echt de oren van het hoofd. Ze vinden het heerlijk om Nederlands te kunnen praten. We ontmoeten immers veel Spaanstalige of Engelstalige reizigers. Op zich wel gezellig, maar het is veel leuker om in het Nederlands te kunnen communiceren.

TENSLOTTE: HET WEER

We hebben eigenlijk de hele tocht de mazzel dat het geweldig mooi weer is. De zon schijnt en we kunnen in T-shirts rondlopen. Bij de duizenden mooie plekken die we zien, kunnen we zelfs zonnen!

Ook dit scheidt een band met de andere wandelaars. Iedereen is zich namelijk bewust dat dit weer een absolute uitzondering vormt in Torres del Paine. Ondanks het mooie weer is het overal nog modderig door de regenval van de afgelopen maanden. Dit levert vaak glibberpartijen op en hele vieze broeken en schoenen. Maar dat is een teken dat je in Torres del Paine bent geweest, een soort Geuzenteken!

Als we na afloop van de trekking moe en voldaan en met vieze schoenen en kleren Puerto Natales inrijden, zien we dat het daar geregend heeft. En later horen we dat het ook heeft gesneeuwd. Ja, soms moet je geluk hebben.

Hoofdstuk 13

Minicruise met Navimag en chill out in Chiloe

Na onze trektocht door de Torres del Paine stond mijn langverwachte minicruise van Puerto Natales naar Puerto Montt op het programma. Een boottocht van 1500 kilometer door de Chileense fjorden, langs de Patagonische Andes. De firma die deze reis aanbiedt is de onder rugzakkers beroemde Navimag.

Navimag heeft twee boten die varen op dit traject, de Puerto Eden en de Magallanes, beide vrachtboten met cabines voor toeristen. Wij varen met de Magallanes.

ONZE BOOT: DE MAGALLANES

De boot is in 1978 gebouwd in Japan als vrachtboot met enkel cabines voor het personeel en de chauffeurs die meevaren met hun vrachtwagens. De boot heeft jaren gevaren voor een Nederlandse firma op de Noordzee. IN 2000 is hij verkocht aan Navimag die er in 2001 een passagiersverblijf bovenop heeft laten bouwen in Valparaiso. En in die cabines verbleven wij. We hadden een goedkoop ticket gekocht voor open slaapgangen, waar blokjes van bedden aan stonden, met WC en douche op de gang. De jongen die ons de tickets verkocht was zelf net vader geworden en vond dat wij iets beters verdienden. Dus regelde hij voor de goedkope prijs (250 dollar p.p) een prive-cabine met douche en WEC plus uitzicht op het

water voor ons (gewone prijs 400 dollar p.p.). Ja, soms moet je geluk hebben.

KOEIEN EN SCHAKEN

Op de boot waren ook enkele vrachtwagens ingescheept met koeien. We hoorden dat de eerste avond aanboord van de Magallanes. Terwijl wij sliepen werd de boot namelijk geladen, zodag 's ochtends vroeg vertrokken kon worden. Ik hoorde 's nachts al het geloei van koeien. Maar 's ochtends was het toch een rare gewaarwording. We voeren door een geweldig landschap van besneeuwde bergtoppen, vulkanen, nauwe passen en diepe fjorden, en tegelijkertijd rook je de hele tijd een boerderijlucht en hoorden we de koeien loeien. De dagen erna werd het zelfs wat vervelend, omdat de lucht in onze cabine rook naar de penetrante amoniakgeur van de urine van de koeien. Maar ja, een gegeven luxe paard mag je niet in de bek zien, toch?

Een andere attractie aan boord was een enorm schaakbord op het passagiersdek.

Vanaf die plek konden we genieten van de zon en een potje schaken. Mara en Mila hebben de hele reis door geschaakt met Brady, een Amerikaan die we hebben leren kennen in Torres del Paine. Hij was helemaal onder de indruk van het schaaktalent van de meiden.

We speelden vaak in twee teams: Mila en Brady tegen Mara en mij of andersom.

Ook leuk om te doen was een bezoek aan de brug. Die was de hele dag van acht tot acht open. Dan kon je precies zien hoe het navigeren in zijn werk gaat. Grote kaarten liggen voor de zeelui uitgespreid en op basis van de aanwijzingen op de kaart wordt de koers regelmatig aangepast. Voor de rest vaart de boot op de automatische piloot. Er staat geen stuurman meer aan een groot, houten stuurrad. We konden de kapitein en de stuurman alles vragen wat we maar wilden.

Overige verzetjes aan boord waren het ontbijt, de lunch en het diner.

Want ja, wat doe je aan boord eigenlijk? Je eet wat, je drinkt wat en je maakt een praatje. Dus het eten was een belangrijk deel van de dag. Daarnaast werden films vertoond (Casablanca bijvoorbeeld) en praatjes gehouden. Over de geologie van Chileens Patagonia, over Chiloe, de Georgia-eilanden en andere interessante onderwerpen.

WALVISSENALARM

Regelmatig klonk - bij voorkeur tijdens het eten - het walvissenalarm. Dan werd er vanaf de brug omgeroepen dat er walvissen en orka's gesignaleerd waren. Op die momenten stroof werkelijk iedereen de eetzaal uit om een goed plekje te veroveren voor op de boot met uitzicht op deze wonderlijke zoogdieren. We hebben er tientallen gezien tijdens deze tocht. Naast de dartele zeeleeuwen die zich niets aantrekken van de boot of van de orka's die toch echt op hen jagen!

GOLF DER ZUCHTEN

Ergens midden in het traject moet de boot de beschutting van de fjorden en kanalen tussen de eilanden verlaten en zich wagen aan de Golfo de Penas, waar de oceaangolven de vrije loop hebben. Van een rustig reisje kan de tocht dan uitmonden in een woeste schommelpartij met passagiers die meer buiten de reling hangen dan gezellig keuvelend in de eetzaal zitten. Maar ook op dit punt hadden we veel geluk. De hele tocht lang is het schitterend zomerweer geweest. Geen wolkje te zien, geen ruige zee, niets. Normaal gesproken komen er 2 of 3 van dit soort dagen voor in de hele zomer volgens de kapitein. Wij hadden er vier achtereen! Niemand ziek dus bij de overtocht van de Golfo de Penas!

BINGO

Uiteraard was er de laatste avond een heuse bingo. De meiden waren vanaf de eerste dag helemaal opgewonden over die bingo. Leuk! Mara werd door de spelleider uitgekozen om aan het biongorad te draaien. Dus die voelde zich heel wat. Bovendien mocht ze als lieflijke assistente de winnaars zoenen. Mila was gewoon erg aan het genieten van de spanning van de bingo. Bijna won Ellen nog

een poedelprijs, maar helaas, een Zwitser was toch sterker dan zij.

CHILL OUT IN CHILOE

En dan is het zover. Dan kom je aan in Puerto Montt en moet je van de boot af. Afscheid nemen van een heleboel mensen, emailadressen uitwisslen en dan gaat ieder zijns weegs. Wij gaan een paar weken uitblazen van onze reis op het eiland Chiloe. Dit is ons aangeraden door Claudia en Fons die er jaren geleden waren. Het eiland is nog behoorlijk groot en wij kiezen ervoor om naar Chonchi in het midden te gaan.

Dat blijkt een goede keus. Chonchi is een erg rustig plaatsje, dat niet erg veel toeristen herbergt. Wij huren een huisje (cabaa) met uitzicht op de baai van Chonchi.

We rusten uit van onze reis, doen energie op voor het volgende deel van onze reis en besteden weer wat meer aandacht aan het lesgeven. Dat was er een beetje bij ingeschoten de laatste maand.

HONDEN

Alles ging volgens onze wensen totdat Ellen in haar eentje een wandeling ging maken op het strand van Chonchi. Ze werd omsingeld door een bende van een stuk of acht halfwilde honden. Een van hen beet haar in het been. Paniek. Naar de dokter. Die was er niet op zondag in Chonchi, dus met de taxi naar Castro. In de rij bij de noodhulp. Die konden niets meer doen dan de wond nog een keer verbinden zoals wij al gedaan hadden. Wij wilden een vaccinatie tegen de rabies. Volgens de dokter een logische wens, maar niet echt nodig want op het eiland was geen rabies. Kom morgen nog maar eens terug. Niet echt gerustgesteld hebben we de vraag naar nut en noodzaak van een vaccinatie voorgelegd aan de GGD in Rotterdam. het antwoord was duidelijk: Vaccineren en wel zo snel mogelijk. Maar dat was makkelijker gezegd dan gedaan. Het heeft al met al vijf dagen geduurd voor de vaccinatie er was. We hebben zelfs het Nederlandse consulaat ingeschakeld om aan het spul te komen. Op de dag dat het er was, zei de dokter vrolijk dat

inmiddels wel duidelijk was dat Ellen geen rabies had, want dat had ze al lang symptomen gehad. Stel dat ze het wel had gehad, dan was het trouwens ook te laat geweest. Onze kennismaking met de medische stand in Chili was niet zonder zorgen en verbazing.

Om te voorkomen dat de honden nog eens zouden toeslaan, wilden wij aangifte doen bij de politie. De agenten verleenden geen enkele medewerking en leken niet te begrijpen wat wij wilden. Een zelfde behandeling viel ons ten deel bij de gemeente. Wat een algehele onverschilligheid en lamlendigheid. Op dat moment konden wij alleen met heel negatieve ogen kijken naar Chiloe. Gelukkig vergoedde de vriendelijkheid en hulpvaardigheid van Mary en Nano van het hotel erg veel. Zij hebben ons er doorheen gesleept.

FOGON DE CUCAO

Om ons niet alleen te ergeren, hebben we nog diverse tochten gemaakt over het eiland. Bij een daarvan kwamen we terecht in de Fogon de Cucao. Cucao is een klein dorp aan het strand bij de ingang van het nationale park Chiloe.

Miguel Angel en zijn vrouw Patricia hadden jaren geleden hun ge-regelde stads- en journalistenleven achter zich gelaten om een toeristisch paradijsje op te bouwen. Een rond restaurant, een aantal cabaa's, een hotel, een camping en de mogelijkheid tot paardrijden en vistochten op het meer. Wij hebben er twee dagen doorgebracht, genietend van het strand, het meer, het vissen en van de gastvrijheid van Miguel Angel en zijn vrouw. s' Avonds ontpopte Miguel Angel zich als een ware troubadour, zanger van het Chileense levenslied. Prachtig.

Nadat de druk rond de hondenbeet van de ketel was, hebben we gelukkig nog veel kunnen genieten van het mooie eiland Chiloe.

78HOOFDSTUK 13. MINICRUISE MET NAVIMAG EN CHILL OUT IN CHILOE

Hoofdstuk 14

Duitse kuchen, Zwitserse bergen en zweterige jungle

APFELSTRUDEL EN KUCHEN IN CHILI

Na onze - deels verplichte - rustperiode op het eiland Chiloe, hebben we eerst een korte tussenstop gemaakt in Puerto Varas. Dat is een Duitse kolonie in Chili. Na de wat 'boertige' ervaringen op Chiloe is Puerto Varas ineens weer heel geciviliseerd. Luxe winkelstraten, snel internet en veel vriendelijke mensen. En heel veel blonde koppies. Ongelooflijk. Het is daar echt Duits. Niet alleen blond haar, maar ook Deutsche Schulen en - heel prettig - apfelstrudel en kuchen. Bij het ontbijt kregen we zelfs dit goddelijke gebak. Iets te veel van het goede, dat wel, maar de eerste keer zeker niet te versmaden.

Puerto Varas ligt aan het grootste meer van Chili, Lago Llanquihue, met uitzicht op twee besneeuwde vulkanen, waarvan de Osorno de bekendste is. Helaas voor ons was het vaak bewolkt zodat we de grote jongens niet al te vaak te zien kregen.

In Puerto Varas hebben we Goede Vrijdag en Pasen meegemaakt. We hebben van dichtbij kunnen meemaken dat het katholicisme springlevend is daar. Op Goede Vrijdag vond een grote processie plaats waarbij grote groepen jongeren meeliepen. Ze waren vaak 's ochtends vroeg te voet vertrokken uit de dorpen rondom Puerto

Varas en zelfs uit Puerto Montt. Verschillende groepen droegen houten kruizen mee op hun rug. De straten van Puerto Varas vulden zich langzamerhand totdat een kilometerslange stoet ontstond. Alle mensen gingen op weg naar een heuvel in de stad. Daar werd een grootschalige mis gevierd, onder leiding van een heuse kardinaal. De muziek werd verzorgd door jongeren en het publiek zong de lekker in het gehoor liggende liedjes luidkeels mee. En er werd fanatiek gebeden. Een dergelijke godsdienstige beleving maak je in Nederland niet meer mee, in ieder geval niet in de katholieke kerk.

De omgeving van Puerto Varas is mooi voor een paar trektochten. Vulkaan Osorno valt met ijschoenen te beklimmen. Vanwege het slechte weer hebben wij dit niet meer gedaan. Wel hebben we in de stromende regen een wandeltocht gemaakt door het Parque Nacional Alerce Andino, op zoek naar de beroemde alerces, waar de Andes in het zuiden vroeger vol mee stonden. Het is het Andeense hardhout. De bomen zijn enorm hoog en vaak superoud. We hebben een exemplaar van 1000 jaar gezien. Inmiddels is de hoeveelheid alerces zo verminderd dat ze beschermd moeten worden in nationale parken.

'MAXIMA-STOP' IN DE ZWITSERSE ALPEN VAN ARGENTINIE

Na deze Duitse tussenstop zijn we naar het merengebied rond Bariloche in Argentinië getrokken. Alle Argentijnen die wij onderweg zijn tegengekomen, vertelden ons dat we daar absoluut naar toe moesten. Dus dat deden we dus maar braaf. Naar Argentinië reizen voelde voor ons als thuiskomen. Bariloche en omgeving is vooral bekend vanwege de zeven meren en de overweldigende natuur. Bariloche zelf ligt aan het Lago Nahuel Huapi, dat omgord is door grote besneeuwde bergtoppen.

Een hoogtepunt in omgeving is Villa La Angostura. Dat hebben we vooral vanwege Maxima met een bezoek vereerd. In dit plaatsje ging (gaat?) zij namelijk altijd op ski vakantie. Alle bekende Argentijnen hebben daar hun verblijfplaats, dus ze keken niet op van onze komst.

Maximas broer heeft zelfs een bistro (Tinto Bistro) in Villa. Helaas was die niet open toen we er waren, maar we zijn er toch maar geweest. Over Maxima gesproken, iedereen spreekt ons hier op haar aan. Zij heeft Nederland echt op de kaart gezet. Al is de machina naranja ofwel het Nederlands elftal net zo bekend.

De zeven merentocht naar San Martin de los Andes is absoluut de moeite waard. Over een af en toe behoorlijk slechte 'ripio'-weg slingert de weg zich van het ene schitterend in de zon spiegelende meer naar het andere. Omlijst met veelkleurige herfstbossen en besneeuwde bergtoppen. Absoluut een Zwitsers tafereel. Mooi, maar toch niet helemaal waarvoor wij naar Zuid Amerika kwamen.

JUNGLE EN WATERVALLEN

Na al die bergen en zo hebben we het vliegtuig gepakt naar de jungle in het noord-oosten van het land. Ondanks de zon in Bariloche, was het er s ochtends en s avonds echt koud. Vanuit die kou gingen we de hete en vochtige jungle van Iguazu in. Om te genieten van een van de grootste watervallen ter wereld. En die zijn echt spectaculair. Je kunt ze bewonderen aan de Argentijnse en de Braziliaanse kant en dat hebben we uiteraard ook gedaan.

De Argentijnse kant is absoluut de meest spectaculaire kant. Je kunt via een soort loopsteigers zowel langs de onderkant als de bovenkant van de watervallen wandelen. Geweldige ervaring. We praten hier niet over een waterval. Het zijn er tientallen. De een nog groter dan de ander. Overal zag je regenbogen in de watermist. De grootste waterval is de Garganta del Diablo, waar de rivier zich vanaf alle kanten met een diabolisch geweld in een een canyon stort. Horen en zien vergaat je daar.

Aan de Argentijnse kant kun je met een speedboot onder de watervallen doorscheuren. Ik heb onze meiden nog nooit zo hard horen gillen van plezier (en spanning). Op de bovenloop van de rivier hebben we een roeitocht gemaakt, waarbij we ook krokodillen en toekans hebben gezien. En vlinders. Honderden soorten in alle

kleuren en maten en in grote hoeveelheden. Prachtig.

Vanaf de Brazilaanse kant heb je zicht op alle watervallen aan de Argentijnse kant en dat is eigenlijk de belangrijkste attractie aan die kant. Superuitzicht!

SUPER GRANNY

In ons luxe hotel (met zwembad!) hebben we een oma ontmoet die met vier van haar kleindochters op trektocht was. Ze ging altijd op pad met al haar kleinkinderen, in kleine groepjes. Ze was 74, maar klom nog met veel plezier in een enorme boom om er later weer te 'abseilen', ging raften en scheurde rond in speedboten met de dames. Een soort van supergranny dus.

Hoofdstuk 15

Salta, de Andes in vol ornaat

INDIANENLAND

Vanuit Iguazu hebben we een flinke busrit gemaakt om in Indianenland te belanden bij Salta in het noordwesten van Argentinië in het Chileens/Boliviaanse grensgebied.

Dit gebied heeft ons hart gestolen. We zijn er bijna drie weken gebleven. Om te beginnen is Salta zelf een heerlijk relaxte stad, omringd door kale Andestoppen. Doordrenkt van een koloniale sfeer met oude Spaanse gebouwen en veel mensen met een Indiaans uiterlijk. En niet te vergeten de gastvrije en behulpzame mensen uit hotel El Pasaje (we noemen Gustavo en Edith). Nog veel indrukwekkender dan de stad zelf is de omgeving. Salta is het vertrekpunt voor lange zwerftochten door het hoge Andesgebergte, door indrukwekkende canyons en hallucinerend mooie valleien

VALLES CALCHAQUIES

Ten zuiden van Salta bevinden zich de prachtige valleien Calchaquies, genoemd naar de indianen die oorspronkelijk hier woonden. Vanuit Salta dat op 1200 meter hoogte ligt, klim je langzaam de Andes in tot op 3400 meter. Nog niet de hoogste punten, maar respectabel genoeg om er hoogteziek van de kunnen worden. De remedie daartegen bestaat uit een aspirientje 's avonds voor vertrek en 's ochtens vroeg en dat herhalen tot je weer daalt. De aspirientjes verdunnen

het bloed. Dat is handig, want door de hoogte wordt je bloed stroperiger en dan zorgt voor een fikse hoofdpijn. Als je dit medicijn combineert met het kauwen van cocablaadjes (wat behoorlijk smerig smaakt) of het drinken van de best lekkere cocathee, dan is de kans groot dat je weinig last hebt van hoogteziekte. Wij hebben er in ieder geval geen last van gehad.

De uitzichten zijn vaak letterlijk 'adembenemend'. Op grote hoogte bevat de lucht veel minder zuurstof. Een bergje opklimmen vergt ineens een flinke inspanning die gevolgd moet worden door een paar minuten rust.

CUESTA DEL OBISPO

We trekken de Valles Calchaquies in via de gravelweg ruta 33. Tijdens de tocht die we daar hebben gemaakt hebben we maar liefst 1600 bochten moeten doorstaan. En achter bijna elke bocht zagen we telkens weer nog spectaculairder uitzichten dan achter de vorige. We trekken via de Cuesta del Obispo naar Piedra Molino. De cuesta heet zo omdat een 'obispo' of bisschop ooit de berg te voet is opgetrokken om een patroonheilige in te zegenen. De top heet Piedra Molino vanwege een eeuwen geleden mislukte poging om een aantal molenstenen (piedras molinas) via de deze pas naar het vijftig kilometer verderop gelegen dorpje Cachi te brengen. De ezels zegen bovenop de top neer onder de last van de zware granieten molenstenen. De stenen zijn daar gebleven als stille getuige en later is er een kapelletje bij gebouwd.

De Cuesta del Obispo is spectaculair en geeft uitzicht op een echte Andinovallei met kale bergen van diverse kleuren. Vanaf de top rijden we over een hoogvlakte de Reta Tin Tin op. Dit is een door de Inca's aangelegde, kaarsrechte route van ongeveer 12 kilometer lang. Volgens de overlevering hebben de Inca's de route bepaald door middel van grote vuren die allemaal in een lijn werden gezet. Dat was een hele prestatie, want zelfs met de huidige moderne technieken valt het niet mee om een rechte weg van 12 kilometer te bouwen in heuvelachtig terrein.

MEGACACTUSSEN

De reta Tin Tin loopt dwars door het Parque Nacional Los Cardones. Cardones zijn enorme cactussen van vaak wel vier of vijf meter hoog. Ze groeien een centimeter per jaar dus een cactus van vijf meter is zo'n vijfhonderd jaar oud. Het hele gebied staat helemaal vol met deze prachtige bomen die uitstekend geschikt zijn om het extreem droge klimaat hier te overleven. En je kunt met het hout van dode cardones prachtige dingen maken. Variërend van fotolijsten tot lampen, deuren, pilaren, handtasjes en noem maar op.

Vanuit het park rijden we via Payogaste naar Cachi. Dit kleine en gezellige dorpje biedt in ieder geval het heerlijke restaurant van El Turco. De eigenaar is een dikke afstammeling van Arabische immigranten, inmiddels getrouwd met de dochter van de vice-gouverneur van Salta. Hij serveert de specialiteiten uit de regio tegen een mooie prijs met bijbehorende gastvrijheid.

FINCA MONTENIEVA IN SECLANTAS

Onze grootste ontdekking in de vallei was de finca Montenieva van Fido en Bertha Aban. De finca (landgoed) was gelegen midden in een vallei tussen twee bergketens in, vlakbij een bijna opgedroogde rivierbedding, in de buurt van het dorp Seclantas. Bij aankomst werden we direct begroet door een tamme guanaca (een soort lama), die ons kusjes gaf. Het beest bleek te zijn opgevoed door de heer en vrouw des huizes en geheel gewend aan mensen. Wij denken zelfs dat zij dacht zelf een mens te zijn. Ze kende immers geen andere guanaca's, alleen mensen. De finca bestond uit een aantal huizen en verder een heleboel land. In Nederland kun je dit soort hoeveelheden land niet voorstellen, maar de familie Aban bezat duizenden hectares land, cactussen, bergen en stenen.

FAMILIE ABAN

De familie Aban bestaat uit Fido, zijn sympathieke vrouw Bertha en hun vijf kinderen Luciana, Rene, Anastacia, Martin en Tupac.

Daarnaast horen ook de guanaca Irena en hondje Tuci tot de familie. Met z'n allen doen ze hun uiterste best om een thuis te creëren voor zichzelf en voor de gasten die overal vandaan komen.

Fido en zijn vrouw hebben het hart op de goede plaats. Zij hebben een project ontwikkeld (en daar ook wat subsidie voor gekregen van een Zwitserse stichting) om het handwerk en het toerisme in het dorp uit te bouwen. Daarnaast proberen ze ook op het gebied van de landbouw meer diversiteit te brengen. Daarvoor organiseren ze allerlei cursussen voor de handwerkslui en de boertjes uit de buurt. Zo langzamerhand begint de formule zijn vruchten af te werpen. Na 12 jaren van investeren en vechten. Ondernemen met een ideaal voor ogen, dat is wat de familie Aban doet. Wij hebben ontzettend veel respect voor hun werk. Iedereen die op de finca komt, krijgt wat te horen over de geschiedenis van de streek, de herkomst van de bevolking en over het werk van de artesanos.

PAARDRIJDEN

Vanuit de boerderij ondernamen we mooie tochten te paard, hebben gewandeld en tochten achterin pickuptrucks gemaakt. We hebben hier eigenlijk pas echt leren paardrijden, omdat we wat meer instructie kregen. Inmiddels kunnen we naast de gewone sukkelpas ook de draf (2 soorten) en de galop. En dat alles zonder vrees. Heerlijk. De tochten voerden ons door de prachtigste canyons en langs de mooiste boeren die je je kunt voorstellen. Mensen met gelooide huiden die volledig van het land leven. Die zelden in het dorp komen en de stad nog nooit gezien hebben. Een van onze mooiste ervaringen was een avondlijke terugkomst van een tocht. We reden bij het licht van de volle maan door de rivierbedding en over de heuvels naar de boerderij terug. Onder de sterren. En dat in een vallei die bekend staat om zijn vliegende schotels. Kun je nagaan hoe spannend we dit vonden. En hoe mooi.

VERJAARDAGEN

Zowel Mara als ikzelf waren jarig tijdens ons verblijf op de finca.

Voor mij was het slechts het staartje van de dag, omdat we 's avonds laat aankwamen. Mara daarentegen heeft een verjaardag om nooit te vergeten gevierd. Haar grootste wens voor de reis in zijn geheel, was leren paardrijden. Op haar verjaardag heeft Mara zonder begeleiding van ons een tocht te paard gemaakt, samen met haar zus en Anastacia, de jongste dochter Aban. Ieder op een eigen paard. En trots dat ze was! Een grote wens voor haar verjaardag, was een echte asado (Argentijnse barbecue). Ook dat is gebeurd, met een heerlijke dulce de leche taart van Bertha na. Uiteraard waren er ook cadeautjes en bij terugkomst in Salta een hele berg emails. Een onvergetelijke verjaardag voor ons meissie dat inmiddels al tien is geworden.

RARE ROTSEN

De Valles Calchaquies zijn vooral prachtig vanwege de bizarre rotsformaties en de kleurenpracht van diezelfde rotsen. De bergen bestaan voor een groot deel uit een zandachtige substantie, gemengd met verschillende mineralen als koper, lood, zink, ijzer enzovoorts, die de aarde zijn typische kleuren geven. Door de wind, het water en vulkanische activiteit zijn merkwaardige vormen in het landschap ontstaan. Soms zijn de bergen vloeiend van vorm, dan weer lijken het net rechtopstaande haaiantanden (quebrada de las flechas), kastelen of alleenstaande rotsen met vormen van een priester, een kikker of een obelisk. Telkens weer doen de kleuren en de vormen ons versted staan. Achter elke bocht schuilt een nieuwe verrassing. In het zuidelijke Cafayate wordt het landschap even onderbroken door grote wijnplantages en bodegas waar de wijnen van Michel Torino en La Vasita Secreta gemaakt worden.

ECHTE ANDES

Ten noorden en oosten van Salta ontvouwt zich een heel ander landschap. We hebben een pickuptruck gehuurd om de hoge Andespassen te kunnen bedwingen. Onze reis van een dag of zeven maken we met Wolfgang, een Oostenrijkse vriend die we onderweg leerden kennen. Mila doopte hem Wolvenman en zo zijn we hem maar

blijven noemen. De bergen hier zijn totaal anders dan in de Valle Calchaquies. Al snel zitten we vrij hoog en de bergen zijn kaal als een luis. Zelfs cactussen willen hier niet meer groeien. De wegen slingeren zich moeizaam langs de bergen omhoog. Het landschap is zo indrukwekkend en (wederom letterlijk en figuurlijk) adembenevend, dat we ons erg klein voelen. Gustavo, onze man uit hotel El Pasaje in Salta had al aangegeven dat de uitzichten een 'religieus' gevoel zouden geven en hallucinerend werken. Hij had niets teveel gezegd. Ook hier is de kleurenmengeling van een ongekende schoonheid. We passeren verschillende slaperige, Indiaanse dorpen, waar de tijd stil heeft gestaan. Hier houden de mensen nog siesta onder de schaduw van een boom met een grote sombrero op.

COCA KAUWEN

Hoogtepunten zijn Tilcara, Humahuaca, Iruya, Purmamarca en San Antonio de las Cobres. Als we de pas bij Purmamarca over zijn gestoken (4500 meter) komen we in de middle of nowhere een kiosk tegen. Een eenzame, verlegen jongen verkoopt op deze grote hoogte wat water, frisdrank en koekjes. In de verte zien we Salina Grande al glinsteren. Een enorm zoutmeer, dat vroeger een enorm zout meer is geweest. Het water is verdwenen en wat rest is een laag zout van niemand weet precies hoeveel meter. De mannen die er werken zijn vrolijk en leiden ons graag rond op hun terrein. Ze wonen in barakken die verraden dat het klimaat hier heel onvriendelijk kan zijn. Hun huid is donkerbruin van de zon, hun mond bijna tandenloos en de kauwen voortdurend op cocablaadjes. Tegen de hoogte, de honger en uit gewoonte.

Op weg naar San Antonio in het schemerdonker wenken een paar boeren op de fiets ons te stoppen. Het is ongelooflijk maar er wordt hier heel veel gefietst. Op deze hoogte en praktisch in het niets. Een van de boertjes wil graag met fiets en al meegenomen worden door ons. Onze achterbak zit volledig vol en ik vind het te gevaarlijk dat hij mee gaat. De tranen staan ons allemaal in de ogen want hij is duidelijk moe, maar hij is blij dat we hem vriendelijke te

woord hebben gestaan en hij begrijpt ons antwoord. Hij bedankt ons vriendelijk. Hij moet nog 45 kilometer over de ripio in het donker. Het leven kan hier heel hard zijn. Later bedenken we ons dat we zijn fiets boven op de bagage hadden kunnen binden met een paar pakbanden die we in de rugzakken hebben. Vanaf dat moment nemen we elke lifter mee en liggen de pakbanden voor het grijpen.

SAN ANTONIO DE LAS COBRES

In San Antonio slapen we op bijna 4000 meter hoogte. Gelukkig werken onze remedies goed. Behalve af en toe wat gebrek aan lucht, hebben we geen problemen. Het dorp is 's nachts ijskoud. De mensen in dit stadje zijn onwaarschijnlijk vriendelijk. Als we 's ochtends rondlopen, worden we door iedereen gegroet alsof we er wonen. Na het ontbijt en een kort internetbezoekje in het gemeentehuis, gaan we de bergen in op zoek naar het viaduct van de beroemde Tren a las Nubes (de trein naar de wolken). Het viaduct is een prachtig staaltje van vakmanschap en vormt tevens een van de hoogste punten van het treintraject.

Een van de adembenemendste en ijszingwekkende tochten maken we van San Antonio naar La Poma, via de ruta 40. We bestijgen een pas van bijna 5000 meter. De weg is smal en ligt slecht. Vangrails zijn er niet. Rechts is de steile rotswand en links een onmetelijke afgrond. Het uitzicht is zo indrukwekkend dat we er regelmatig kippenveld van krijgen. Na een uur of vier glibberen over de pas zijn we aan de andere kant. Onvergetelijk! Bij La Poma spreidt zich een brede vallei uit met veel riet en schapen en geiten. De weg blijft oppassen geblazen. Langzamerhand rijden we weer de Valles Calchaquies in en belanden op bekend terrein.

SALTA LAAT ONS NIET LOS

Wij zijn dol op Salta en Salta wil ons niet laten gaan. Op de dag dat we met de bus naar San Pedro de Atacama in Chili zouden gaan, blijken alle passen gesloten te zijn door hevige sneeuwval. Drie meter! Alle elementen binden ons aan deze prachtige stad met

zijn schitterende omgeving en geweldige mensen!

Hoofdstuk 16

Gringo-trail

VAN SALTA NAAR SAN PEDRO DE ATACAMA

Na een geweldige tijd in Salta en omgeving, werd het tijd voor andere ervaringen. Hoewel, in ons hart wilden we eigenlijk nog veel langer bij onze vrienden in Seclantas blijven. Zelfs het weer hielp ons om nog even te blijven. Op de dag dat we met de bus naar San Pedro de Atacama in Chili zouden gaan, bleek de pas over de Andes een meter of twee verse sneeuw te bevatten. Dat was te veel voor de bus, dus we bleven nog een dagje extra in Salta.

Een dag later was het echt zover. Na een tocht van een uur of drie over prachtige passen, langs zoutmeren en door woestijnen, stonden we voor de toegangspoort tot de pas naar Chili. Opstopping daar. We mochten er niet doorheen, want er lag sneeuw. Het was te gevaarlijk. Na een uur wachten zijn wij het zat, want er wordt maar niets besloten. Ik ga langs bij de paswachten die in conclaaf zijn. Ze beloven snel een besluit te nemen. Intussen komen er vrachtwagens van de andere kant, wat een teken is dat de pas begaanbaar is. Een kwartier later wordt het sein op groen gezet. We mogen verder. Tot de Chileense grens gaan we over ripio. Zo gauw we over de grens zijn, verandert de weg in superglad, pikzwart asfalt. De Chilenen zijn goed in dat soort dingen. We rijden over een superwinderige weg dwars door een kale woestijn als plotseling het deksel van de airco van onze bus er af waait. Een hoop consternatie, en met vereende

krachten wordt het enorme deksel naar de bus terug gebracht. Een kwartier later komt een vrachtwagen achteruit een heuvel af gereden. Kennelijk doen zijn moter en remmen het niet meer. Het is een enge ervaring voor ons, maar gelukkig weet de chauffeur de combinatie in een schaar te krijgen. Aldus komt de wagen tot stilstand, maar de schade aan de combinatie is niet gering. Onze bus rijdt om het geheel heen en scheurt verder. Vijf minuten later zitten we midden in de sneeuw. Op de weg is het grotendeels verdwenen, maar op sommige stukken rijden we dwars door een grote sneeuwvlok heen, veroorzaakt door de storm die woedt. De chauffeur laat zich niet van de wijs brengen en rijdt vrolijk door. Het grootste deel van de passagiers is angstig stil, behalve Mila, want die vindt het allemaal wel heel spannend en cool.

Onze eindbestemming is San Pedro de Atacama, gelegen in de droogste woestijn ter wereld. Dat blijkt een aangenaam, maar giga toeristisch gat te zijn. Het bestaat uit een aantal zanderige straten met lage lemen huizen die voor drie kwart een toeristische bestemming hebben (hotels, restaurants, reisbureau's, musea, artesania-winkels). Er wonen bijna geen gewone mensen. De restaurants en hotels zijn stuk voor stuk erg Westers en aangenaam van atmosfeer. Ook de prijzen zijn volledig Westers en dat is wat minder aangenaam. We lopen in San Pedro tussen duizenden toeristen (reizigers zoals ze zelf liever genoemd willen worden) en realiseren ons met en schok dat we nu op de beroemde 'gringo-trail' beland zijn. En dit blijft ook zo tot Cuzco en Machu Picchu in Peru. Duizenden en duizenden 'gringo's' ofwel buitenlanders doen dezelfde route om daar een 'unieke' ervaring op te doen. Wij dus ook. Het woord 'gringo' vindt zijn oorsprong trouwens niet in Zuid Amerika, maar in Vietnam. De Vietnamezen schreeuwden 'Green Go' tegen de Amerikaanse soldaten die hun land binnenvielen. Dit woord is vervolgens verbouwd tot gringo.

SALAR DE UYUNI

Een van de 'unieke' ervaringen die alle gringo's opdoen is de een

jeeptour van drie of vier dagen door de zoutvlakte van Uyuni. Wij ook, en geloof het of niet, maar het was echt een unieke ervaring. Alleen het boeken van de tour was al spannend. We hadden besloten om samen met Wolfgang, onze Oostenrijkse reisgenoot de tour te doen. En we wilden er verder niemand bij. Overal gevraagd naar de prijzen en de voorwaarden. Bij de meesten moesten we de zesde plek in de jeep betalen, behalve bij de beroemde Colque tours, de grootste van allemaal in Uyuni. Twee dagen later gingen we betalen en toen bleken we het helemaal verkeerd begrepen te hebben. Dat pikten we dus niet. Gelukkig vonden we nog een bureautje dat met ons in zee wilde, Pumela-tours. We betaalden maar voor vijf en ook nog eens een lagere prijs per persoon dan alle andere agentschappen. Als dat maar goed komt, dachten we, want we hadden al gehoord over dronken chauffeurs, slechte auto's en dergelijke.

's Ochtends werden over een pas van 4500 meter gereden over het Chileense asfalt. Plotseling rijden we links de weg af en belanden op een gigantisch slechte ripioweg. Dit bleek de toegangsweg naar Bolivia. Twee kilometer verderop is de grenspost. In tegenstelling tot zijn sjacherijnige Chileense en Argentijnse collega's, ontvangt de Boliviaanse douanier ons met een grote glimlach en een warme handdruk. Hij bleek en voorbode van de algemene Boliviaanse mentaliteit, die de enorme kou van de altiplano voor een groot deel compenseert.

Onze jeep staat een eind apart van de jeeps van de 'serieuze' reisbureau's, maar wij zijn meteen gerustgesteld als we onze chauffeur en kokkin zien. Het is een traditioneel Boliviaans echtpaar van een jaar of vijftig. Esteban is een vriendelijke man met een rustig karakter en zijn vrouw Fausta (met bolhoed, lange zwarte staarten en heel veel rokken) is vriendelijk en toont vanaf het eerste moment over veel humor te beschikken. Tijdens de rest van de tocht blijkt dat wij de enige jeep zijn die geen panne heeft gehad onderweg. Esteban reed dan ook heel voorzichtig en onderhield zijn oude karretje met veel liefde en geduld. En Fausta bleek een hele goede kokkin te zijn. Geen kwaad word dus over Pumela tours en leve onze chauffeur-gids

Esteban en onze kokkin Fausta!

De tour zelf was een wonder. We reden de hele tijd op een hoogte van ruim 4000 meter, omringd door vulkanen en bergketens. De tour leidde ons langs door diverse mineralen waanzinnig mooi gekleurde laguna's, met roze en zwarte flamingo's ter versiering. En langs blubbende en rokende geisers en heetwaterbaden, waarin wij heerlijk konden badderen, terwijl het buiten ons kkkkkkkkoud was. Een van de mooiste plekken was wel de Valle de Dali, een plek waarin je je middenin een schilderij van Dali waant. Dali is hier ook werkelijk geweest en hij heeft er heel veel inspiratie opgedaan, getuige zijn schilderijen. Een voorbeeld is de 'Piedra de Arbol' ofwel de 'stenen boom'. Deze heeft hij letterlijk gebruikt in enkele van zijn werken. We passeren ook een rotsformatie waar de beroemde konijnen uit de 'Meaning of Life' van Monty Python wonen. Het zijn konijnen met lange staarten die waanzinnig hard kunnen lopen. Ze eten bijna uit de hand van de toeristen, maar kunnen ook als een pijl uit een boog wegschieten. Het piece de resistance is natuurlijk de Salar de Uyuni. Een enorme zoutzee met de afmeting van half Nederland, waarwe dwars doorheen rijden. Middenin ligt een waanzinnig mooi eiland vol met enorme cactussen van soms wel duizend jaar oud. We passeren ook een hotel dat volledig van zoublokken is gebouwd, zelfs de bedden. Het is inmiddels echter gesloten, omdat het hotel geen goede oplossing had gevonden voor het afvalwater.

BOLIVIA: HOOG, KOUD MAAR VRIENDELIJK

Via de tour van de Salar de Uyuni zijn we dus in Bolivia aanbeland. Dat is een heel andere ervaring. Dit land ligt voor een groot deel op 4000 meter hoogte. De meeste mensen en wij Nederlanders al helemaal zijn niet gewend aan deze hoogte. Sommige mensen kunnen er zelfs heel ziek van worden. Wij hebben gelukkig weinig last van de hoogteziekte, maar met enkele uitvloeisels hebben we wel te maken. In de eerste plaats is het waanzinnig koud. Bovendien hebben de Bolivianen nooit verwarming in huizen, restaurants of hotels. 's Nachts koelt het af tot 15-20 graden onder nul! Zo gauw de zon

weg is, moet je al je kleren aan, aangevuld met wanten, mutsen en sjaals. Bibberend van de kou eet je dan je pizza of je lama biefstuk op, om zo snel mogelijk onder vijf of zes dekens te kruipen, het liefst met z'n tweeën in een bed. 's Ochtends bij het ontbijt is de kou echt de perfecte manier om een slecht humeur te ontwikkelen. Naast het feit dat het vervelend voelt, slaat de kou ook op je maag. Je krijgt er diarree van en krampen. De remedie is cocathee met citroen en wat alcohol er doorheen. 'Te de te' noemen ze dat hier. De eerste nachten in Bolivia waren in zeer primitieve omstandigheden, wat de ervaring van de kou nog erger maakte dan de werkelijkheid wellicht was.

Gelukkig maken de mensen de kou ruimschoots goed. De Bolivianen zijn vrolijke, goedlachse en uitermate vriendelijke en gastvrije mensen, ondanks het feit dat ze bekend staan als een nors en boers bergvolk. Onze ervaringen zijn echt positief, zowel in de dorpen als in de steden. De mensen lachen de hele tijd. En niet alleen als een reflex, maar echte vrolijkheid. Onderling maken ze veel plezier. Ze pesten elkaar, ravotten en lachen veel. Zowel de mannen als de vrouwen en ook tussen de sexen.

STRAATLEVEN

De Bolivianen leven voor het grootste deel op straat. Gewone winkels bestaan natuurlijk wel, maar alles wat je in de winkel kunt kopen, kun je ook op straat krijgen, maar dan veel goedkoper. Op elke straathoek kun je verse vruchtensappen kopen van het meest exotische fruit dat je je kunt voorstellen. Van sinasappels tot enorme papaya's, verse ananas, kokos en zelfs worteltjessap behoorde tot de mogelijkheden. En verder kun je alle producten die je je kunt bedenken kopen. Complete drogisterijen staan buiten, bakkerijen, kaaswinkels, maar ook vlees, schoenen, bolhoeden, plakband, CD's, bloemen, zuivelproducten, schilderijen, tapijten etcetera kun je aantreffen.

Tijdens ons verblijf in La Paz, keken we vanuit ons hotel uit op een openluchtmarkt. Op een avond kwam een mevrouw drogisterijpro-

ducten verkopen vanaf een klein fietskarretje. Ze prees haar waar aan met een luidspreker die aan een paal van een meter of drie hoog was bevestigd. Elke 10 seconden schreeuwde ze haar reclameboodschap de menigte in. Wij vreesden dat haar voorbeeld door alle anderen gevolgd zou worden. Gelukkig kan lang niet iedereen zich de luxe van een luidspreker veroorloven. Anders zou het trouwens ook volstrekt onleefbaar worden op straat. En waar eindigt deze technologische competitie? Overigens hadden alle verkopers een echte verkoopvergunning, en dat vinden wij een hele prestatie voor de Boliviaanse overheid!

Naast de ambulante straatverkoop stikt Bolivia ook van de overdekte markten. Het mooiste van die markten waren de fruitwijken. Schitterende kramen met alle soorten groenten- en fruitkramen met fantastische kleuren. Meestal zat midden in die kleurenpracht een geholhoede mevrouw om je te helpen uitkiezen. Voor citroenen moesten we meestal een ander wijkje van de markt in. Daar zaten dan traditioneel geklede mevrouwen op een tapijtje duizenden citroenen in allerlei maten en soorten te verkopen, samen met heerlijk ruikende kruiden. De geuren, kleuren en geluiden op de markten zijn bedwelmend en ze doen erg denken aan de soeks in Marokko en de overdekte markten van Istanboel. Voor ons was het dus een soort thuiskomen. Bolivia deed ons zowiezo erg denken aan onze Turkije-reizen. De vriendelijkheid en gedrevenheid van de mensen, het straatleven, de eetkraampjes op straat.

KOLONIALE STEDEN

Bolivia heeft prachtige Spaans koloniale steden, zoals Potosi en Sucre. Potosi is de stad van het zilver. In de Cerro Rico die de hele stad beheerst, wordt sinds de komst van de Spanjaarden zilver, tin en goud gewonnen. Maar vooral zilver. Onder verschrikkelijke omstandigheden. De oorspronkelijke bevolking, later aangevuld met honderdduizenden Afrikaanse slaven, stierf onder erbarmelijke omstandigheden, diep in de mijnen of in de muntslagerij van de Spanjaarden, waar het zilver tot munten werd verwerkt. In de 300 jaar

Spaanse overheersing stierven 8 miljoen(!) Indianen en Afrikanen in en rond Potosi. Er kleeft een hoop bloed aan de Spaanse rijkdommen. De mijn functioneert nog steeds, in stand gehouden door hopeloze mijnwerkers die op eigen houtje in cooperaties verder werken, terwijl de mijn ver uitgeput is en de overheid de zaak al lang heeft opgegeven. Ze hebben echter geen alternatieven. Ik ben ook in de mijn afgedaald en heb met eigen ogen aanschouwd in wat voor omstandigheden de mensen daar werken. Barbaars! In de stad zelf lieten de vrome Spanjaarden vele kerken en en kloosters na en uiteraard hun typische stratenpatroon en mooie huizen met balkons. De stad is daardoor erg mooi en aangenaam, maar toch, die mijn laat je nooit los.

Sucre geeft niet dat ongemakkelijke gevoel dat Potosi steeds geeft. Sucre ligt lager, is warmer en vrolijker en heeft alleen de rijkdommen van Potosi verbruikt als hoofdstad van het oostelijk deel van het Spaans Amerikaanse rijk. Ook hier veel kerken, kloosters, aangename pleinen en prachtige uitzichtpunten, die mij het gevoel geven alsof ik in Granada ben. Naast al deze koloniale rijkdom heeft Sucre ook de dinosaurussporen als attractie. Een enorme verticale muur van steen, gevonden in een cementwingebied, die vol staat met dino-pootafdrukken. In de tijd van de dino's lag de muur uiteraard horizontaal. En wij maakten ook de jaarlijkse rally door de stad mee. Twee dagen lang is de hele stad in de ban van ronkende motors en auto's die tegen elkaar racen. Ze scheuren dwars door het atadshart heen, dat bijna onbereikbaar is daardoor. Verder biedt de stad uitstekende mogelijkheden voor prachtige wandeltochten.

In Sucre sliepen wij in het Grand Hotel. Een superchique hotel met drie sterren. Door mijn ijzersterke onderhandelings talent (ahum), zaten we daar voor een onwaarschijnlijk lage prijs. Anderen zaten in donkere hokken voor een hogere prijs. Geluk moet je soms hebben!

FEEST

Bolivia viert voortdurend feest. In elk dorp, elke wijk, elke stad, voortdurend zijn er optochten en ontploffen er rotjes en bommetjes.

Fiesta! Er is ook iedere dag wel een heilige jarig en dat moet gevierd. Een van de grootste feesten die we meemaakten was de Gran Poder in La Paz. Het gaat om het feest van Jesus de Gran Poder. Om zeven uur 's ochtends vertrekt de eerste groep vanaf de kerk van Gran Poder en trekt dansend en zingend door de stad, langs een lang parcours, dat geheel is afgezet met tribunes en stoelen waar je een plekje kunt huren. In totaal vertrekken er 53 groepen en doen er 12.000 dansers en muzikanten mee in de optocht. De laatste groep vertrekt rond 7 uur 's avonds vanaf de kerk en arriveert om een uur of twee 's nachts bij het eindpunt. En de hele dag (en avond en nacht) staan er tienduizenden mensen langs de kant mee te feesten en te genieten van de prachtig uitgedoste dansgroepen. Schitterende maskers van Oosters aandoende monsters, traditionele dames met vele rokken en bolhoeden die draaien met ratels in de vorm van wasmachines, koelkasten, vissen en nog veel meer, sexy ladies met korte rokken, lange benen en hoge laarzen met hoge hakken. Het mooiste zijn de bands met uitsluitend koper en slagwerk die hallucinerende muziek maken. We waren blij dat wij dit geweldige volksfeest mochten meemaken in smoggy, maar vrolijk en vibrerend La Paz.

Een ander indrukwekkend feest was de zonnewende op 21 juni in een Incatempel in Copacabana. Om vijf uur 's ochtends trokken we met een groep toeristen (waaronder onze vriend Brady van de Navimag in Chili en zijn zus) voor de tocht omhoog naar de ruïnes. We waren zeker niet alleen. Honderden andere toeristen en lokale bevolking vergezelden ons op onze tocht. Het was gemeen koud, maar de klim zorgde voor wat verwarming. Bovenop sprak een sjamaan de menigte toe, begeleid door een band en gezang van de mensen. Tegelijkertijd werden offers in brand gestoken voor Pacha Mama (moeder aarde). De hele ceremonie duurde een uur of drie en diende om een goede oogst af te roepen voor het komende jaar. Het mooiste moment was toen de zon werkelijk boven de bergtoppen verscheen. Iedereen stond met zijn handen geheven naar de zonnegod en barste in zingen en lachten uit toen hij zich echt liet zien. Een magisch

moment. Daarna moest de zon zijn licht nog laten schijnen op een speciale, rituele plek. Ook dit proces werd begeleid door een uitgebreide ceremonie onder leiding van de sjamaan. Opgearmd door het vroege zonnetje daalden we heilige berg af en genoten van een heerlijk ontbijtje met onze vrienden.

Het zonnewendefeest werd in Cuzco nog eens overgedaan, maar dan op 24 juni en vooral als toeristische attractie. Het feest heeft Inti Raymi en is bedoeld als feest voor de boeren om een goede oogst af te roepen. Het feest begint op de 23e met een grote optocht van dansende en musicerende groepen, zoals de Gran Poder in La Paz. De dag daarna verplaatst het podium zich van de stad naar de Inca ruïnes van Sacsayhuaman (ofwel 'sexy woman' zoals onze Amerikaanse vriend Brady de ruïnes als ezelsbruggetje noemt). Daar wordt een soort massatoeneelstuk opgevoerd voor de mensen die veel geld willen betalen voor een zitplaats. Het gewone volk viert gewoon feest op de vele heuvels van de ruïnes. Tienduizenden mensen hebben plezier, drinken een biertje, eten een hapje en kletsen bij. Een soort Dunya-festival eigenlijk.

WANDELTOCHTEN

Ook in Bolivia hebben we een aantal mooie tochten ondernomen. Om te beginnen in de bergen rond Sucre. Daar maken we een mooie dagtocht in de Cordillera de los Frailes. Het wandelpad voert ons over een pas van 4000 meter. Het pad is een originele camino de los Incas, maar wordt camino de los frailes genoemd, omdat de Jezuiten in de tijd van Carlos de vijfde via dit pad het land moesten verlaten vanwege 'subversieve' activiteiten. Andersgezegd vond de koning van Spanje dat de paters iets teveel meedachten en -hielpen met de lokale, Indiaanse bevolking. Na de pas duikt het pad een vallei in die 600-700 meter lager ligt en waar we de goedbewaarde rotstekeningen van Incamachay bewonderen. De grote hoeveelheid tekeningen is 1500 jaar geleden gemaakt door de indianen in een plek die als heilig wordt beschouwd. Het is ongelooflijk dat dit soort archeologische rijkdommen open en bloot en zonder bescherming te

bezoeken zijn. Na de afdaling nemen we hetzelfde pad terug omhoog en moeten dus 600-700 meter terug omhoog in de brandende zon. Het gaat ons beter af dan onze gids die echt op apengapen ligt en regelmatig naar adem happend in de kant neerzigt.

De zwaarste maar tevens adembenemendste tocht was onze drie-daagse trekking in de Cordillera Real ten noord-westen van La Paz. De tocht voert langs de hier beroemde Tuni Condorirri, een drietal steile rotspieken die samen een condorsnest vormen en tevens gastheer zijn van een indrukwekkende gletsjer en langs de vallei van Chaca Pampa. We vertrekken 's ochtends met een 4x4 uit La Paz en worden afgezet bij het dorpje Tuni. Daar worden de ezeltjes gehuurd die onze bagage en de tenten en eetspullen vervoeren. De ezeltjes worden begeleid door een goedlachse Boliviaanse met bolhoed, vlechten en rokken, Marisol heet ze. Ze heeft een bereconditie en loopt iedereen er uit met haar struise pas. De eerste dag voert over een zacht stijgend geitenpad langs een aantal lagunas naar de laguna van Chigara Onta, onderaan de cerro Condurirri. Hier is een basiskamp gevestigd voor beklimmingen van de cerro en de gletsjers. Het kamp ligt op 4600 meter. Zo hoog hebben we nog nooit geslapen! Als de zon verdwijnt, wordt het dan ook venijnig koud. We trekken alle kleren aan die we bij ons hebben, plus de speciale pakken die we kregen van de gidsen. We slapen met z'n viertjes in een klein koepeltje met extra dekens en slaapzakken. Een eindje verderop loopt een kraan voortdurend door. Onderaan de kraan hangt een dikke ijspegel. Ondanks dat het stroomt vormt er zich dus toch ijs. We eten 's avonds in de ijzige kou en rond acht uur gaan we slapen. De nacht is volledig licht, want het is volle maan. De bergen en de gletsjer wordt door een zacht geel licht beschenen. Zo mooi hebben we het nog nooit gezien. Ondanks alle kleren en dekens lukt het ons niet om te slapen. Het is ijs- en ijskoud en bovendien valt het op deze hoogte niet mee om goed adem te halen. Na een zware nacht komen we rond half acht 's ochtends uit bed. Ook onze gidsen hebben amper geslapen. Het was volgens hen zeldzaam koud geweest die nacht. Ellen en Mila hebben beiden last

van de hoogte en voelen weinig voor de op het programma staande beklimmingen van drie passen van 5000 meter. Gelukkig kunnen we twee ezeltjes huren inclusief twee typisch Boliviaanse begeleidsters die evenals Marisol bewijzen over een gigantisch goede conditie te beschikken. Mara en ik bestijgen de eerste pas samen. Daarna valt ook Mara voor de luxe van een ezeltje en ben ik (samen met onze twee vrouwelijke gidsen en de ezelsbegeleidsters) de enige die lopend omhoog gaat. En het valt niet mee. De hoogte is echt een factor om rekening mee te houden. De allerlaatste pas van 5000 meter haal ik op mijn tandvlees en alleen door elke 30 meter hijgend te rusten. Daarna nemen we afscheid van de ezels en dalen af in de enorm brede vallei van Chaca Pampa. We kamperen bij de Laguna Liviosa op 4300 meter hoogte. Iets minder koud, maar niet heel veel minder. We slapen gelukkig goed en de volgende ochtend dalen we verder de Chaca Pampa in, een vruchtbare vallei die eindigt bij een hydroelektrische centrale die La Paz en omgeving van elektriciteit voorziet. Hoewel het bureautje dat ons de tocht verkocht dit een 'echte familietocht' noemde, vonden wij het eigenlijk veel te zwaar. Maar uiteindelijk wel absoluut de moeite waard.

Onze derde tocht hebben we gemaakt bij het Lago Titicaca. Vanaf de Incaruines op de noordpunt van het magische Isla del Sol naar de zuidpunt, waar we 's avonds een heerlijk volksfeest meemaakten met veel drank en dansen. De tweede dag lieten we ons met een bootje overzetten naar het vasteland en liepen de resterende 17 kilometer naar Copacabana, waar ons geweldige hotel La Cupula uitkijkt over de baai. De tocht ligt op 3800 tot 4000 meter hoogte en was veel beter te doen dan die in de Cordillera Real. Het eiland is heel lieflijk. Omdat je over de bergrug loopt, moeten we wel behoorlijk wat stijgen en dalen, maar het gaat de hele familie goed af. Mede dankzij het feit dat we gezelschap hebben van Mark en Eva uit Engeland, die onze tocht erg gezellig maken.

LAGO TITICACA

De naam is al gevallen: Lago Titicaca. Het is het grootste en hoog-

ste (3800 meter) meer van Zuid-Amerika. Het heeft een belangrijke functie in de geschiedenis van de Inca's, omdat de eerste Inca en zijn vrouw hier 'geboren' zijn uit het meer. Op het Isla del Sol bepaalde Manco Capac waar hij de hoofdstad van zijn nieuwe rijk zou bouwen. Dat werd uiteindelijk Cuzco. Het Titicaca meer is onwaarschijnlijk blauw en heeft de afmetingen van een zee. Overal om het meer groeit riet en de plaatselijke bevolking maakt nog steeds rieten boten. Hun voorvaders voeren met deze boten zelfs naar de andere continenten, zoals de Noorse wetenschapper Thor Heyerdahl heeft proberen te bewijzen door met een rieten boot de oceaan over te steken. Afgezien van dit experiment zijn er andere bewijzen die aantonen dat de indianen contacten hadden met andere continenten voordat Columbus Amerika ontdekte. Aan de oevers van het meer bevinden zich de indrukwekkende ruines van de stad Tiwanaku, genoemd naar de gelijknamige pre-Inca cultuur. Deze cultuur had een enorm hoog niveau van beschaving. De stad staat vol enorme, prachtig bewerkte monolieten en indrukwekkende tempels en pyramides. In een van de tempels zijn 177 stenen hoofden in de muur verwerkt (in relief). De gezichten laten diverse rassen zien, wat aantoont dat er eerder contacten waren. We zien Europese baarden (vikings?), Aziaten, zwarten en Arabische gezichten. Wat op ons ook grote indruk maakt, zijn de zonnetempel en de zonnepoort. De tempel is in zo'n positie gebouwd dat zowel de zonnewendes van 21 juni en 21 december als de equinoxen van 21 maart en 21 september op dezelfde plek plaatsvinden. De zon valt langs een verschillende kant de tempel binnen, maar komt telkens op de zelfde centrale plek in het heiligdom binnen. Alles in volstrekte symmetrie. De zonnepoort bevat afbeeldingen van een compleet uitgewerkte jaarkalender met dagen, maanden, weken en uren van de dag. De Tiwanaku's wisten veel van de astrologie, die ze gebruikten voor de landbouw. Ook de Inca's gebruikten deze kennis.

Over de grens in nabij Peru treffen we een toeristische uitwas aan van het gebruik van het riet van het Titicaca meer. In Puno hebben diverse families drijvende eilanden gemaakt van de rietvelden die ze

aantreffen. Elke drie maanden worden de eilanden opgehoogd met twintig centimer vers riet. De huisjes zijn mobiel dus die zetten ze bovenop de nieuwe laag. De mensen leven van het toerisme, de visserij en het maken van de traditionele rieten bootjes. Om het drijfvermogen te vergroten, vullen ze ze tegenwoordig echter op met plastic flessen. Een beetje bedriegerij vonden wij, maar desondanks zijn de 'islas flotantes' van de Uros wel interessant om te bezoeken. Al was het alleen al om traditionele dames te zien volleyballen. De eilandjes hebben namelijk een eigen volleybalcompetitie die elke zondag uitgebald wordt. De damesteams spelen met de traditionele rokken en staarten. Het enige dat ze opzij leggen zijn de bolhoedjes, want dat is echt onpraktisch. De cultuur en klederdracht van de mensen rondom het Titicaca meer is trouwens in Bolivia en Peru hetzelfde. Het is immers de zelfde Aymara-bevolking die hier woont.

Hoofdstuk 17

Cuzco en de Camino Inca naar Machu Picchu

CUZCO, HET GRANADA VAN ZUID AMERIKA

Na het prachtige - en koude - Bolivia gingen we in Peru naar een van de hoogtepunten van onze reis. Ons hoofddoel in Peru was een van de mooiste en indrukwekkendste historische vindplaatsen ter wereld en met verve de grootste en bekendste van Zuid Amerika: Machu Picchu, de Incastad, verscholen in de Valle Sagrado. Uitvalsbasis voor Machu Picchu is Cuzco, de hoofdstad van het Incarijk en voor een tijdje ook van het Spaans-Amerikaanse rijk, totdat die titel overging naar Lima.

En Cuzco is geweldig. Het is een hele mooie, Spaanse stad, vol prachtige kerken, kloosters, paleizen, pleintjes en huizen. Het grote historische centrum van Cuzco is eigenlijk volledig in oude stijl en grandeur bewaard gebleven. Uiteraard is het oude vervoermiddel van paard en ezel ook hier grotendeels vervangen door rokende blikken, maar voor het overige is het straatbeeld nog intact.

Naast de Spaanse gebouwen staan overal verspreid in en om de stad Inca-bouwwerken, die stuk voor stuk laten zien hoe indrukwekkend de Inca architectuur en cultuur geweest moeten zijn. Een van de belangrijkste kenmerken van de Inca architectuur is dat zij aardbevingbestendig was (en is). De constructies zijn dusdanig dat een

aardbeving geen vat kreeg op de gebouwen. De Spanjaarden hadden dat al snel door en bouwden hun kloosters en paleizen bij voorkeur op Inca-funderingen. De bouwmeesters van de Incas hadden diverse trucjes tegen het schokken van de aarde. De belangrijkste was dat de muren bestonden uit losse stenen, die zonder cement met elkaar verbonden waren. Door perfecte pasvorm, door polygonale (meerhoekige) stenen, door pin-gat verbindingen en nog veel meer architectonische vindingen. Verder staan de muren vaak een beetje scheef, naar binnen, net als de wielen van een BMW. Onder een hoek van 7-9 graden. Hetzelfde geldt voor alle stenen raam- en deurkozijnen. Die zijn bovenaan een beetje smaller dan beneden. In feite staan ze een beetje met de benen uit elkaar, net als mensen als we stevig willen staan. Wanneer de aarde beefde gingen de stenen wel rammelen, maar omdat ze niet aan elkaar vast gemetseld zaten en bovendien met beide benen stevig op de grond stonden, vielen ze niet om. De Spaanse gebouwen met rechte muren van metselwerk daarentegen stortten bij een beetje beving in.

Maar ondanks de Incafunderingen, oogt Cuzco als een prachtige Zuid Spaanse stad. Het ligt in een dal met vele wijken op de heuvels. In een van die wijken, San Blas, verbleven wij. Een schitterende oude stadswijk met smalle hoge straatjes waar net een auto doorheen kon. De steegjes waren schitterend gerestaureerd en bestraat met ronde klinkertjes. Vanuit ons hotel Casa de Campo hadden we een fantastisch uitzicht op het centrum van de stad met het Plaza de Armas in het midden als prachtige parel. De stad deed mij heel erg denken aan Granada, de mooiste plek van Andaluca in Spanje, waar ik ooit twee maanden verbleef om Spaans te leren en in een kroeg te werken. Ik leefde toen in een wijk die het Albaicn heet, tegen de heuvel aan en met uitzicht op het beroemde Alhambra. De steegjes, de kleuren, de pleintjes, de poorten, de overdekte galerijen, de kerken en kerkjes, de sfeer; in alles waande ik mij in Granada. En dat is goed gevoel, want aan Granada denk ik eigenlijk bijna iedere dag wel even met plezier terug. Maar Granada heeft nu Zuid Amerikaanse concurrentie gekregen!

Behalve historisch hoogtepunten, biedt Cuzco alle geneugten van een moderne stad met restaurants, cafes, dansgelegenheden, internetwinkels, superefficiënt vervoer, honderden reisagentschappen en winkeltjes voor prachtige Zuid-Amerikaanse spulletjes. In alle prijsklassen en kwaliteit. En feesten. In de week dat wij er waren was het iedere dag feest. Het begon met Inti Raymi (zonnewende), dat ik het vorige hoofdstuk al beschreef. Maar daarna volgden er allerlei feesten. Alle heiligen die eerder opgesteld stonden in de prachtige kathedraal (en dat waren er heel veel), keerden in processie terug naar hun eigen kerken. Dat gaat traditioneel gepaard met bommetjes die de lucht in geschoten worden, muzikale begeleiding van swingende bands met veel koperblazers en uiteraard veel eten, drinken en dansen. De sterke broeders van de parochies, verenigd in cofradas, lopen onder de gigantische baar waarop de heilige staat. Met zn twintigen sjouwen ze zwetend de zware beelden in de brandende zon door de steegjes. Om de honderd meter wordt er gestopt en krijgen de heren een verfrissing aangeboden door de assistentes die met de stoet meelopen. Of de versterking alcohol bevat weet ik niet zeker, maar ik heb een donkerbruin vermoeden dat dit wel het geval is. De beelden worden door de hele stad vervoerd en dit duurt van s ochtends tot s avonds en s nachts moet er natuurlijk op gedronken worden dat het allemaal goed is afgelopen. Geweldig!

VALLE SAGRADO

Een van de bijna verplichte uitstapjes vanuit Cuzco is een tocht door de Valle Sagrado. Dat is de centrale vallei van de Incas, die waarschijnlijk heilig was voor hen. Voor ik hier verder op in ga even iets over de term Inca. Wij gebruiken die term als groepsnaam voor de oorspronkelijke bevolking van landen als Peru, die er voor de komst van de Spanjaarden woonde. In feite klopt dat niet. De Inca was de koning van het volk. De koninklijke familie in het algemeen werden Incas genoemd, maar de rest van de bevolking absoluut niet. Het volk dat in het rijk van de Inca leefde bestond eigenlijk uit verschillende volkeren, waarvan de Quechua en de Aymara de bekendste en grootste waren. De basis lag bij de Quechua, de overige volkeren

zijn in de loop van de 130 jarige geschiedenis van het Incarijk veroverd door de legers van de Inca. Het rijk van de Inca kende vele voorgangers, die echter allemaal stukken kleiner waren. Een andere verkeerde term die wij dagelijks gebruiken is die van Indiaan. Toen Columbus in Amerika aankwam dacht hij dat hij India bereikt had, maar dan via de andere kant van de wereld. Dus noemde hij de mensen die hij tegenkwam Indianen. Maar daar klopte natuurlijk helemaal niets van. De beste man had een nieuw continent ontdekt, maar dat had hij toen nog niet door.

De Valle Sagrado dan. De Incas hadden een enorm talent voor het bedrijven van landbouw. Voor hen was de bewerking van de grond een heilige taak, die dan ook overal waar enigszins mogelijk werd bedreven. Tot op 3800 meter zien we mais, graan, aardappelen en andere groentten. De Incas gebruikten tachtig procent van de grond voor landbouwdoeleinden, tegen twintig procent in het huidige Peru. Hiermee voedden ze een bevolking van ongeveer veertien miljoen. De voedselvoorziening was dusdanig goed georganiseerd in het Incarijk dat niemand honger leed. De Valle Sagrado ofwel Heilige Vallei was een waanzinnig vruchtbare en goed begaanbare vallei tussen Cuzco, het grootste Inca-heiligdom en de verborgen stad Machu Picchu. Werkelijk elk lapje grond tot hoog op de bergen werd gebruikt voor de landbouw. Ook nu kun je dat nog steeds zien. Overal hebben de Incas terrassen aangelegd. Door deze techniek gingen ze erosie tegen, maar ook creëerden ze goed bewerkbare grond met gunstige microklimaten. Als gevolg van deze manier van werken, lagen de steden en dorpen ook niet in de vallei zelf, maar hoog tegen de bergen aangeplakt. Men wilde immers geen kostbare landbouwgrond opofferen aan bewoning. Dit in tegenstelling tot de Spanjaarden. Die stichten alle nieuwe, koloniale dorpen juist in de vallei. Daarmee offerden ze vele hectares goede grond op. De Incas kenden ook een enorme variëteit aan goede, eiwitrijke groenten en granen. Zo kenden ze alleen al in Peru zón 2000 (!) soorten aardappelen en 70 soorten maïs.

Naast de terrassencultuur, waren de Incas ook meesters in waterbe-

heersing en irrigatie. Zowel op het land als in de steden hebben we daar talloze voorbeelden van gezien. Het water was uiteraard erg belangrijk en dat realiseerde men zich terdege. In de Inca-godsdienst speelde water dan ook een cruciale rol, die wordt gesymboliseerd door ingenieuze waterkanalen en heilige bronnen die centraal stonden in de verering van de goden. In alle Inca-steden die we bezochten in de Heilige Vallei functioneerde de wateraanvoer nog steeds volledig.

PISAC EN OLLANTAYTAMBO

De eerste stad die we bezoeken, hooggelegen in de bergen, is Pisac. In de laagste regionen lagen de wijken voor het gewone volk, gebouwd van ruwe stenen. Bovenin liggen de heiligdommen, de rituele badplaats, de wateraanvoer, de zonnetempel en de verblijven van de priesters en de hoogwaardigheidsbekleders. Gebouwd van prachtige, gepolijste, perfect in elkaar passende stenen, fijn afgewerkt en met ronde hoeken. In de steile rotswanden in de buurt zijn honderden graven gevonden van hoge pieten. Hoewel het ruines zijn, kun je je alleen al door de indrukwekkende plek waar de stad gebouwd is, heel goed voorstellen hoe fantastisch het hier voor de komst van de Spanjaarden geweest moet zijn. De Spanjaarden vernielden meestal al snel na hun komst de stadjes met hun heiligdommen. In de eerste plaats omdat ze niet wilden dat de Indianen doorgingen met het vereren van hun eigen goden. Daarnaast wilden ze ook dat ze in de nieuwe dorpen in de vallei kwamen wonen, want daar waren ze veel beter te controleren dan hoog in de bergen.

Een ander hoogtepunt is Ollantaytambo. Letterlijk betekent dit de rustplek van generaal Ollantay. Deze generaal rustte hier uit tijdens een van zijn campagnes van het Incaleger. Men zegt dat in het dorpje de Incacultuur nog leeft. De mensen wonen in de huizen waar de oorspronkelijke bevolking destijds ook al woonde. Er wordt nog steeds gebruik gemaakt van de aan- en afvoerkanalen van water uit de Incatijd. Achter in het dorp ligt een enorm indrukwekkend Incacomplex tegen de berg opgebouwd. Terrassen, tempels en bol-

werken. Interessant is dat Ollantaytambo de enige plek is geweest waar de Spanjaarden een grote nederlaag leden tegen het Incaleger. De Incas hebben de stad lang weten te verdedigen tegen het superieure Spaanse leger. Door de strategische natuurlijke ligging met uitzicht op drie valleien, bovenop een goed te verdedigen berg. Ook hier weer geweldige voorbeelden van antiseismische architectuur. Een ervan is de tempel van de tien nissen, die is opgetrokken uit getalleerde en fijn gepolijste meerhoekige stenen die perfect in elkaar grijpen. Ze lijken op organische muren van stenen die in elkaar grijpen als moleculen. Een ander voorbeeld is een tempelwand die is opgetrokken uit 7 enorme stenen van elk zestig tot zeventig ton, met smallere antischok-stroken ertussen. De stenen komen niet van de berg zelf, zoals de rest, maar zijn van ver weg aangevoerd. Dat moet een enorm karwei geweest zijn. Op de grote stenen zie je nog vage bewijzen van beeldhouwwerken met de heilige dieren als poemas en condors en drie zuiderkruizen. Voor elke wereld een: De Godenwereld, de wereld van de mensen en de dieren en de doden- en geestenwereld.

CAMINO DEL INCA

Zoals ik in het begin al zei, was het hoofddoel Machu Picchu. Je kunt daar luxe naar toe met trein en bus tot voor de ingang van het complex. Keurig kaartje kopen en onder leiding van een gids een rondleiding en dan weer terug. Maar dat was niks voor ons. Wij wilden er lopend heen en dan s ochtends vroeg, voor de hordes toeristen binnen vallen, genieten van een maagdelijk Machu Picchu. Om dat te doen zijn er twee populaire mogelijkheden: Een vierdaagse trekking en een tweedaagse trekking. De vierdaagse voert over een paar hoge passen en langs vele Incaruïnes. Je slaapt in tenten en vooral de tweede dag was volgens iedereen die we spraken pittig. Wij kozen daarom voor de tweedaagse trektocht. We vertrokken s ochtends vroeg met de trein uit Cuzco naar Aguas Calientes en werden er uitgezet bij kilometer 104 van het traject. Daar moesten we eerste langs een strenge controle. Paspoorten, tickets, stempels. Het leek wel een grenspost. In zekere zin is het dat

ook. Tot voor enige jaren was er niets gereguleerd. De camino del Inca werd gerund door cowboys, die geen respect toonden voor de geschiedenis en veel vernielden en overal vuilnis achterlieten. Ook overvallen waren niet ongebruikelijk. Inmiddels is de camino gereguleerd. Op zichzelf goed, maar er is wel enige charme verloren gegaan denk ik. De gidsen erkennen dat ook. Maar desondanks is de route fantastisch mooi. We lopen over de eeuwenoude paden die al door de boodschappers van de Incas en daarvoor werden gebruikt. De camino stijgt langzaam maar gestaag langs een steile heuvel. Dwars door het subtropisch regenwoud. De hoge en steile bergen om ons heen worden steeds groener en weelderiger. Vanaf onze lunchplek kunnen we het hostel voor de avond al zien liggen. En vlak daaronder de grote ruïnes van Winaywayna (stad der vrouwen). De stad ligt hoog aangeplakt tegen een steile berg. Ook hier terrassen voor de landbouw, huisjes voor de gewone mensen en bovenin de heiligdommen met een geweldige watervoorziening. En dit is nog maar Winaywayna. Wat moet Machu Picchu dan niet opleveren?

In een druilerig regentje komen we aan bij ons hostel. Daar komen ook groepen aan die de vierdaagse trektocht doen. Zij slapen in tentjes. Hun bagage, het voedsel en de tenten worden vervoerd door dragers. Over deze dragers wil ik een triest verhaal kwijt. Terwijl wij binnen in het hostel zitten, zien we vele dragers buiten in de regen een slaapplekje zoeken onder een dekentje. Wij vragen aan de gidsen wat dit betekent. Heel simpel. Zij slapen buiten, maar dat zijn ze gewend. Ja, dankje de koekoek. En na het eten komen ze onze restjes opeten. Dat is zeker ook omdat ze dat gewend zijn? Hoeveel krijgen die jongens eigenlijk betaald. Twintig soles (5 euro) per dag is het antwoord. Maar dat is niet slecht in vergelijking met het salaris van bijvoorbeeld een leraar. Tja, daar zit wat in dachten wij, maar later hoorden van een zeer ervaren gids dat de dragers slechts vier tot vijf sol (1 euro) per dag verdienen en dat de rest in de zak van de reisagenten verdwijnt. Ze worden regelrecht uitgebuit! En wij werken daar als toeristen gewoon aan mee. Dit misstand vraagt om actie! We zijn echt verontwaardigd. We nemen ons voor

om thuis via internet bekend te maken hoe op de Incatrail mensen verschrikkelijk worden uitgebuit en in feite worden behandeld als slaven.

MACHU PICCHU

Na het eten liggen wij om acht uur in bed. De andere ochtend moeten we er immers om vier uur uit. De meeste mensen liggen vroeg op bed. s Ochtends valt de regen met bakken naar beneden. We mogen nog iets langer op bed blijven. Om vijf uur gaan we eruit, ontbijten en rond zessen als het bijna licht is vertrekken we door een druilregen naar Machu Picchu. Geen spannende zonsopgangen dus voor ons. Na een mooie tocht van anderhalf uur over de camino del Inca met vele oude Inca-trappen staan we ineens bij Inti Punku. Dat is de toegangspoort tot de vallei waarin Machu Picchu ligt. In de verte zien we het dan liggen. En de zon schijnt. Wat een geweldig moment. Dit zien al die toeristen die met trein en bus komen dus echt niet. Je moet er wat voor over hebben, maar het uitzicht is echt adembenemend! Er ligt een enorm uitgebreide stad onderaan een grote berg te schitteren in de zon. Iedereen is opgewonden en bewondert met open mond het uitzicht. Ongeduldig willen we allemaal naar beneden om het wonder van dichtbij te aanschouwen voor de busladingen dikbuikige Amerikanen met grote cameras op hun buik het complex betreden. We dalen nog een uurtje af, voordat we via de zonnepoort Machu Picchu betreden. Er is bijna niemand en de stad schittert in de heerlijke ochtendzon. Wat een prachtige plek voor een stad. Wat een prachtig verborgen wonder! Groter en beter bewaard dan alle andere ruïnes die we gezien hebben, omdat de Spanjaarden deze stad niet ontdekt hebben en dus ook niet konden vernielen. Alleen de tand des tijds heeft huisgehouden. Prachtige hoogtepunten zijn de zonnetempel met een Gaudiaans aandoend altaar, een hoge tempelberg met rituele terrassen, het centrale plein en de condortempel, waar deze boodschapper van de goden de geest van de gestorvenen op zijn rug vervoerde naar het dodenrijk. En ook hier de ingenieuze waterleiding, prachtige landbouwterrassen en de gewone huizen voor de boeren en dienaren die ook in de stad

woonden. Machu Picchu was waarschijnlijk een soort opleidingscentrum voor Inca-priesters. Maar zeker weten doet men dat niet. Er zijn vele theorieën over de functie en oorsprong van de stad. Een ervan is dat het een vrouwenstad was, maar deze theorie is inmiddels naar de schroothoop gevoerd omdat men evenveel mannen- als vrouwenmummies heeft gevonden.

Een leuk verhaal is de ontdekking van Machu Picchu door de Amerikaanse wetenschapper Haram Bingham. Min of meer bij toeval stuitte hij in het begin van de twintigste eeuw op de bij de oorspronkelijke bevolking al eeuwen bekende Incastad. Toen hij er aan kwam woonden er enkele boerenfamilies. Bingham kreeg een rondleiding door een jongentje van een jaar of tien. Na afloop van de tour gaf hij het jochie een sol als fooi. Bingham was dus de eerste toerist van Machu Picchu. Hoewel hij de stad dus niet echt ontdekte, heeft hij wel voor de wetenschappelijke en later toeristische onthulling ervan gezorgd. En daarom hebben wij er dus ook van kunnen genieten!

Mara en ik beklommen s middags nog de hoge en steile Wayna Picchu. Dat betekent jonge berg, het tegenovergestelde van Machu Picchu, wat oude berg betekent. Vanaf de berg heb je een af en toe letterlijk adembenemend (wat is die berg steil) uitzicht over de oude stad. Aan de overkant van het dal zien we de camino del Inca langs de berg kronkelen. Daarlangs zijn wij Machu Picchu binnen gekomen. We struinen tot bijna sluitingstijd rond in de ruïnes. De hordes zijn alweer verdwenen. Ze arriveren pas rond een uur of elf en zijn rond drie uur s middags weer vertrokken om de trein naar Cuzco te halen.

AGUAS CALIENTES

Wij hadden besloten om lekker een dagje te blijven in Aguas Calientes. Dat is het moderne dorpje onderaan de voet van de berg ligt en waar het treinstation ook ligt. Het is een rommelig stadje dat gebouwd is rond de spoorlijn. Het spoor loopt dwars door het stadje en langs het hele traject staan restaurants, hotels en winkel-

tjes. Het hotel dat het reisbureautje voor ons had uitgezocht keuren we af en we trekken in een mooi, karakteristiek hotelletje verderop in het dorp. We slapen er heerlijk en de dag erna gaan we naar de naamgevers van het dorp, de thermale warmwaterbronnen. We genieten onder de blote hemel en ingesloten tussen hoge bergen en jungle van het heerlijk warme water. Geheel uitgerust en schoon-
gespoeld doen we nog wat inkopen en vertrekken s middags met de trein terug naar Cuzco. Wat een prachtige ervaring was dit. Een echt hoogtepunt van onze reis.

Hoofdstuk 18

Afscheid van Zuid Amerika

Na Cuzco en het hoogtepunt Machu Picchu begint het einde van onze reis in zicht te komen. Omdat we te veel tijd hebben gereisd in Argentinië, Chili en Bolivia (wat niet eens in onze plannen zat aanvankelijk), hebben we veel te weinig tijd over om Peru en Ecuador de tijd te geven die ze verdienen. Peru blijft voor ons beperkt tot Puno en Cuzco. Vanuit Cuzco vliegen we via Lima naar Gauyaquil in Ecuador. Want wij willen namelijk nog een dag of tien relaxen aan het strand. We hebben besloten om naar de kust van Manta te reizen en daar ergens in een klein plaatsje te gaan zitten.

WALVISSEN IN PUERTO LOPEZ

Dat werd dus Puerto Lopez. Een rustig vissersplaatsje direct aan het water en toegangspoort tot het Parque Nacional Machalilla. Dat is een kustpark met een groot stuk oceaan erbij, prachtige stranden, een eiland, tropisch regenwoud en tropisch droogwoud. De belangrijkste attractie zijn voor ons toch wel de walvissen. Juist in deze periode van het jaar komen deze enorme zoogdieren naar de wateren rond Puerto Lopez toe. Dat komt de koude Humboldtstroom die veel voedsel meevoert voor deze grote eters. Ze paren hier en bevallen van hun kroost dat ze hier laten groeien tot ze vet genoeg zijn om het koude water van Antarctica te kunnen weerstaan.

Puerto Lopez zit vol met hotelletjes, restaurants en reisbureautjes die excursies aanbieden. Voor de rest is het eigenlijk niet veel. Als

we aankomen is het heerlijk zonnig. We zien onze relaxte strandvakantie al helemaal voor ons. In de praktijk komt er echter weinig van terecht, want de rest van ons verblijf is grijs en soms druilerig. De straten veranderen soms in een enorme blubberzooi. Juist in deze periode is het grijs en regenachtig wordt ons verteld. Maar dit klimaat is wel heel geschikt voor de walvissen voegt men er geruststellend aan toe. Wij vinden het allemaal best. Puerto Lopez is heerlijk gemoedelijk en we zitten in ons superrelaxed hotelletje Machalilla onder de bezielende leiding van Maria Eugenia Wong, bijgestaan door haar hulp Stalin (geen grapje). Wij genieten met volle teugen.

Na een dag of vijf besluiten we maar eens mee te gaan met een excursie om die walvissen te zien. We schepen in op een klein bootje (12 personen) met twee enorme buitenboordmotoren. Door die motoren vliegen we bijna over de enorm hoge golven van de Stille oceaan. Als er iemand naar de wc moet, legt de kapitein de boot bijna stil en dan pas merk je hoe hoog de golven zijn. Ik word er onmiddellijk misselijk van. Vanaf het Isla de la Plata zien we dolfijnen en orcas dartelen in de golven. Schitterend gezicht. Op de terugweg naar Puerto Lopez vinden we na een flinke zoektocht de langverwachte bultruggen. Geweldig grote beesten. Ze bevinden zich op een meter of twintig van ons bootje en zwaaien met hun enorme staarten. Soms zien we er twee naast elkaar. Maar ja, om ze te zien wordt het bootje stilgelegd. En daar kan mijn tere maag niet tegen. Dus net op het moment dat de walvissen zich in volle glorie aan ons tonen, hang ik overboord om de vissen te voeren. Zeeziek. Wat een verschrikking. Tien minuten later voegt Ellen zich ook bij me om naar het water te kijken en de vissen te eten te geven. Mara en Mila hebben nergens last van en genieten met volle teugen. Hoewel ik de tocht fantastisch vond, was ik erg blij weer met beide benen op vast grond te staan.

GALAPAGOS VOOR DE ARMEN

Zoals gezegd voerde de tocht naar Isla de la Plata. Dat wordt ook

wel het Galapagos voor de armen genoemd. Een bezoek aan de Galapagos met een tocht van een dag of vijf komt je al snel op ongeveer 1000 dollar per persoon te staan. Vele mensen kunnen zich dat niet veroorloven of vinden het gewoon absurd duur (zoals wij) en beperken zich tot Isla de la Plata. Hoewel het dierenleven daar een stuk minder overvloedig is dan op de Galapagos kun je wel een aantal dieren aantreffen die je ook daar vindt. Albatrossen bijvoorbeeld, grote blauwvoetige piqueros (bluefooted boobies), bebrilde en roodgesnavelde piqueros, pelikanen en zeeleeuwen. En orcas en dolfinen dus. Niet slecht vonden wij.

QUITO: AFSCHIED VAN ZUID AMERIKA

Ons vliegtuig naar Nederland vertrok uit Quito, de hoofdstad van Equador. We verblven de daar de laatste twee dagen van onze reis in het oude stadsdeel in een geweldig hotel in een oud Spaans pakhuis. Ook Quito is een prachtige stad. De oude stad is bezaaid met kerken en kloosters en regeringsgebouwen. De kerk met het meeste goud die ik ooit heb mogen bewonderen was de Inglesia de La Compania de Jesus. Er was werkelijk geen plekje dat niet met goud bedekt was.

Uitgerekend op de laatste dagen van onze reis kwam ik Hugo Brouwer, een oud-colega van het ministerie van Economische Zaken en zijn vrouw tegen in het museum van de kerk van San Francisco de Quito. Uiteraard vierten we dit enorme toeval in een mooie kroeg met koffie en taart. Hugo begint net aan zijn vakantie door Equador, terwijl wij aan het afronden zijn. Zo is elk eind weer en nieuw begin.

Met de nodige weemoed in het hart nemen we afscheid van Zuid Amerika. We hebben een geweldige tijd gehad en komen hier zeker weer terug. En we zingen nog eens luidkeels het lied dat ons reislied is geworden: Color Esperanza van de Argentijnse zanger Diego Torres. Zijn woorden zijn voor ons zeer inspirerend geweest (en blijven dat) en wij hopen dat ze dat ook zijn voor alle mensen die ons verhaal hebben gevolgd:

Saber que se puede, querer que se pueda. (Weet wat je kunt, wil wat je kunt) Quitarse los miedos, sacarlos afuera. (Schud je angsten van je af, werp ze van je af) Pintarse la cara, color esperanza. (Kleur je gezicht met de kleur hoop) Tintar al futuro con el corazón. (Geef kleur aan de toekomst met je hart)